

Victor Vinde

Revolution i Algeriet

Utgiven 1958 (Bonniers)

Nationalencyklopedin (1998) om Victor Vinde:

Vinde, Victor, 1903–70, journalist och författare. V. var korrespondent i Paris för *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* 1937–45, för *Dagens Nyheter* 1946–58 och chefredaktör för [socialdemokratiska] *Stockholms-Tidningen* 1962–65. Han var också i många år radions Pariskorrespondent. V. medverkade även i radio och gav ut flera böcker, bl.a. *De Gaulle och Frankrike* (1962) och *Vietnam – det smutsiga kriget* (1966).

Victor Vinde var en flitig och kunnig journalist som på 1930-talet gjorde sig känd som värtalig antinazist, bl a genom artiklar i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*. Han hade särskilda band till Frankrike, vars öden och äventyr han följde nära under flera årtionden, men han intresserade sig för befrielsekamp och omvälvande händelser över hela världen – han var en sann internationalist. Fler exempel på böcker av Vinde:

Revolution i Paris: tre kapitel om en kris (1935)

Det franska sammanbrottet (1940)

Nürnberg i blyttljus (1946)

Rapport från Kina (1966)

Sovjet – kontinent i förvandling (1968, ihop med hustrun Rita som hade ryskt ursprung)

Innehåll

Förord	1
Det började med Kartago	1
I Frankrikes hägn	8
Nationalismen vaknar	14
Algeriet får en ”stadga”	24
Den sista chansen	30
Före stormen	35
Det revolutionära kriget	41
I pacificeringens spår	50
Nationalkänslan och motståndsrörelsen	59
Vilken lösning?	65
Litteratur	69

Mer om upproret i Algeriet:

[Robert Davezies: Fronten - Dokument från kriget i Algeriet](#)

[Jules Roy: Kriget i Algeriet](#) (utg. 1960)

Förord

”La suppression du régime colonial sera la grande révolution du XXIème Siècle.”

Ch.-A. Julien

Syftet med föreliggande bok är att ge en så objektiv skildring som möjligt av bakgrunden till den nationalistiska resningen i Algeriet. Striderna där omnämns nästan dagligen i press och radio, men utan kännedom om bakgrunden kan varken tidningsläsarna eller radiolyssnarna skapa sig en uppfattning om vad saken i själva verket gäller. Det är den luckan som de följande sidorna avser att fylla.

Boken bygger delvis på personliga erfarenheter och studier under två resor, som gjordes på uppdrag av Dagens Nyheter. Den första resan företogs på våren 1949 och täckte praktiskt taget större delen av Algeriet, medan den andra resan på hösten 1957 huvudsakligen var förlagd till de östra provinserna med en avstickare till Sahara. I samband med dessa resor sammanträffade författaren med representanter för alla möjliga läger och kunde på så sätt skaffa sig en personlig uppfattning om förhållandena.

Till stor del bygger den här framställningen emellertid också på den numera rätt omfattande litteratur som finns i ämnet och till vilken hänvisas i slutet. All värdefull litteratur om Algeriet har författats av fransmän. Det vittnar högt om de franska historikernas och sociologernas självständighet och frispråkighet att de i så stor omfattning vågat vederlägga nästan alla officiella teorier.

I samband med avvecklingen av kolonialsystemet, som de aktuella händelserna håller på att framtinga i Algeriet, uppstår naturligtvis för det franska moderlandet många stora och svåra problem. Krigföringen och dess metoder har hos flertalet franska intellektuella och hos de ledande såväl inom den katolska som den protestantiska kyrkan gett upphov till en våldsam samvetskris, som för oss tillbaka till Dreyfusaffärens dagar. Kolonialfolkens frigörelse utlöser å andra sidan djupgående återverkningar på många områden i Frankrike och leder till en verklig omprövning av de stora nationella *franska* problemen. Dem har författaren emellertid inte gått in på annat än i förbigående, då de faktiskt faller utanför ramen av den algeriska frågan.

Alger 1957 Paris 1958

Victor Vinde

Det började med Kartago ...

Om det än i dag råder en viss oklarhet om vad som menas med *algerier*, ifall därmed åsyftas endast de infödda eller också de sedan över hundra år inflyttade européerna, så har *Algeriet* numera sina gränser relativt klart utstakade med undantag för de sydligaste delarna som går upp i Sahara. Det räcker kanske med att påpeka att det egentliga Algeriet i dag täcker en yta av ungefär 200 000 kvadratkilometer, det vill säga omkring hälften av Sveriges, att det har en karg och mycket bergig natur och att det i väster gränsar till Marocko, i norr till Medelhavet, i öster till Tunisien och i söder till Sahara. Landet har en befolkning på tio millioner invånare.

Under medeltiden och ända fram till 1800-talet räknades Algeriet liksom systerländerna Tunisien och Marocko till de s.k. Barbareskstaterna och om det fick sina gränser av turkarna på 1500-talet så var det först fransmännen som under förra århundradet gav det dess nuvarande namn. Namnet lånades från staden Alger om vars växlande öden i äldre tid mycket litet är bekant annat än att romarna under Cæsar här grundade en liten stad som de kallade Icosium. Om Algeriet var ett

okänt begrepp före den franska erövringen, så talade man emellertid redan på medeltiden om ”algerier”, dvs. invånarna i Alger, men därmed betecknades egentligen de där bosatta turkarna och inte urinvånarna.

Algeriernas historia är liksom de nordafrikanska folkens över huvud taget mer eller mindre höljdd i dunkel och det finns sålunda stora luckor mellan romartiden under de första århundradena f.Kr. och turkväldet på 1600- och 1700-talen. Man vet att deras historia praktiskt taget började med Kartagos och att de sannolikt i fyra å fem hundra år delade det mesta i vått och torrt med fenicierna, men därom berättar historikerna ingenting. Stora delar av det Östra Algeriet kallades en tid Numidien som tidvis sträckte sitt välde ända till Tlemcen i väster och bland de numidiska kungarna har åtminstone två gått till eftervärlden som stora och betydande furstar, Masinissa, som byggde Cirta (Constantine) och hans efterträdare Jugurtha, som framgångsrikt kämpade mot de inträngande romarna. Jugurtha hyllas i dag av den algeriska nationalismen som en av landets hjältar.

Men på det stora hela taget är Algeriets historia en enda osammanhängande berättelse om inbördes strider och främmande invasioner, om fasansfulla plundringar och blodiga massakrer och i den berättelsen har historikerna praktiskt taget inte funnit någon annan röd tråd än den som spinnes av de ständigt återkommande resningarna mot de inre och yttre förtryckarna. Om algerierna själva aldrig riktigt har lyckats samla sig en längre tid om en monark eller bygga upp någon varaktig gemenskap, och detta har ofta framförts som bevis för att de inte utgör *ett folk*, så har heller inga erövrare lyckats kuva dem för alltid — varken fenicierna, romarna, vandalerna, bysantinerna, turkarna, spanjorerna eller fransmännen. Det enda undantaget utgörs av araberna, men man vet inte om de i egentlig mening erövrade och än mindre om de underkuvade urinvånarna. Det är nog riktigare att säga att araberna uppslukades av dem, men att de gav dem sitt språk och sin religion.

*

I fyrahundra år var stora delar av Algeriet en romersk provins — Africa Nova — och det var romarna som döpte de infödda till *barbarer*, ett ord som sedan på arabiska skulle förvandlas till berber. Redan på ett mycket tidigt stadium kallade också historikerna landet för Berberiet, berbernas land.

Vad berberna har för ursprung vet man mycket litet om. De kom sannolikt från öster, dvs. Mellanöstern, tusentals år f.Kr. Någon enhetlig ras har de aldrig utgjort och än i dag är det lika stora olikheter som då mellan *kabylerna* i nordöstra Algeriet, *chaouias* i Aurèsbergen och *mzabiterna* i Sahara — de förra är högväxta och någon gång blonda, de senare småväxta och mörka — och det enda som förenar dem är att de talar med varandra besläktade berbiska dialekter.

De romerska legionerna kamperade vid tiden för Kristi födelse på de platser i Östra Algeriet där franska styrkor i dag kämpar med rebeller och partisaner och Tacitus har berättat om hur de infödda slogs med romarna. ”Rebellerna hade en ledare vid namn Tacfarinus som tjänat i den romerska armén och sedan deserterat. Han samlade först omkring sig banditer och stråtrövare som han förde med sig på sina plundringsexpeditioner, men mycket snart lyckades han organisera dem i reguljära infanteri- och kavalleriförband. Från att ha varit en enkel rövarhövding blev Tacfarinus general för *musulamerna*, ett tappert folk som levde i de obebyggda trakterna längs öknen. Musulamerna grep till vapen, allierade sig med sina grannar, morerna, och tillsammans bekämpade de romarna.”

Det tog naturligtvis inte lång tid för de romerska legionerna att slå Tacfarinus. Helt och hållet

lyckades de däremot inte erövra landet eller kuva befolkningen, som med regelbundna mellanrum reste sig mot inkräktarna. De arbetade emellertid i flera århundraden på att romanisera Berberiet och förvandlade också några delar av det nuvarande Algeriet till vad man skulle kalla ”Roms visthusbod”. Hälften av den brödsäd som befolkningen i Rom behövde för sin utkomst hämtades från Numidien, dvs. från Africa Nova.

Romarnas kolonisering skilde sig i några avseenden från det moderna västerlandets. De gjorde sålunda ingen åtskillnad mellan raserna och alla som lärde sig latin, bekände sig till romarnas religion eller tjänstgjorde i deras legioner fick oavsett hudfärgen ungefär samma förmåner som romarna själva. Men liksom sentida kolonisatörer tog de jorden från de infödda och utlämnade den åt rika romare. Stammarna tvingades i stor utsträckning fly söder ut.

Men på det stora hela taget koncentrerades den romerska koloniseringen till städerna. Det var stadsbefolkningen som lärde sig latin och senare lät omvända sig till kristen- domen. Landets breda massor fortsatte att leva som de alltid hade gjort i den mån de inte hade fördrivits från sin jord och gett sig ut i sökan efter nya och fattigare betesmarker.

Överallt i dagens Algeriet möter man spår av den romerska koloniseringen. Romarna byggde inte bara akvedukter och vägar — huvudvägen mellan Constantine och Philippeville var 27 m bred! — de planterade också skogar och väldiga olivlundar. De grundlade nya och stora städer av vilka somliga som Timgad, huvudstad i Africa Nova under kejsar Trajanus, grävts fram i modern tid och delvis restaurerats.

Det är en nästan ännu större sensation att promenera omkring i Timgads ruiner än i Pompejis därför att de ligger i en fullkomligt vild trakt, som förefaller ha varit obebyggd sedan urminnes tider. Man kan följa de breda gatorna mellan resterna av luxuösa patricierhus, praktfulla offentliga byggnader (bl. a. ett stadsbibliotek som uppges ha innehållit 23 000 volymer) och beundra marknadstorgen med butiker under arkaderna, rymliga och raffinerade romerska badinrättningar, effektiva och moderna avloppssystem, etc.

Romarna, hur beundransvärda kolonisatörer de än var i andra delar av världen, lyckades i Berberiet aldrig tränga ned till folket och det blev aldrig mer än en romersk fernissa på det berbiska barbariet. Med romarväldets försvagande blossade resningarna upp på nytt i landet, där hungersnöden regelbundet härjade. Nomaderna korn i stora massor från stäppen och öknen, plundrade, mördade, brände. Som i modern tid gick deras vrede lika mycket ut över deras egna rasfränder som ställt sig i inkräktarnas tjänst, talade latin och trodde på de kristnas Gud som över inkräktarna själva. Knappt hade en resning börjat riktigt på allvar förrän många av de romaniserade berberna skyndade sig att gå över till rebellerna.

Så kom vandalernas invasion och deras seger över romarna framkallade ett allmänt blodbad på alla som hade stått i det romerska imperiets tjänst. De kristna kyrkorna brändes och många konvertiter avsvor sig kristendomen. Tillsammans ödelade de berbiska nomaderna och de segerande vandalerna romarnas ståtliga städer — eller åtminstone det mesta. Den värsta ödeläggelsen var fullbordad när den arabiska invasionen kom några århundraden senare.

Det blev sedan ett kort mellanspel mellan vandalerna och araberna. Bysantinerna och de öst-romerska kejsarna återvände till Berberiet och fördrev vandalerna därifrån. De försökte återerövra de gamla romerska kolonierna, byggde befästade städer och föreföll vilja slå sig ned för lång tid. Men stammarna i Aurèsbergen och kamelryttarna från Sahara lämnade dem ingen ro. Något mera omfattande koloniseringsarbete hann de för resten aldrig utföra, innan araberna kom. Med arabinvasionen tätnade det historiska mörkret över hela landet och det skulle faktiskt vara i över ett halvt årtusende.

Arabinvasionen i Nordafrika tillhör än i dag en av de minst kända händelserna i historien även om den senaste forskningen främst tack vare fransmännen Gsell, Gautier och Julien har lyckats kasta något ljus över händelseförloppet. Man vet numera att det rörde sig om två invasioner — en som följde efter den bysantinska erövringen, alltså på 600-talet, och en andra, som ägde rum i början av 1100-talet.

Den första invasionen tycks ha varit av det konventionella slaget och utfördes av reguljära trupper. Inkräktarna medverkade till att upprätthålla lag och ordning och att bygga städer och civilisera landet. Islam gjorde samtidigt sin debut i Nordafrika, där alla spår av kristendomen redan var undansopade, och med den kom också det arabiska språket, som mycket snart trängde igenom i stadssamhällena. Den relativt snabba segern för det arabiska språket, som i alla fall fick minst fyrahundra år på sig, förklaras av historikerna med att arabiskan var rikare och enhetligare än de berbiska dialekterna och att den kunde användas mellan stammar och folk som annars inte förstod varandra. De berbiska dialekterna var nämligen mycket växlande.

Helt underkastade sig emellertid inte berberna sina nya herrar. Stammarna i Aurésbergen gjorde under ledning av en av de få drottningar, som landets historia känner till, ett hårdnackat motstånd. Det var den ryktbara Kahina, ”profetissan”, som ehuru av berbiskt ursprung hade låtit sig omvändas till judendomen av stammar som kommit flyende från Israel. Hon slog araberna vid Tebessa.

Vida intressantare är att det bland berberna uppstod en sekt av Islam — kharedjismen — som vann spridning bland de breda lagren och förmådde dessa att gå på gång resa sig mot araberna. Flera gånger i Algeriets historia har religiösa sekter tjänat som täckmantel för en social eller nationell resning — det kan vara en sak att lägga på minnet.

Det var emellertid den andra arabiska invasionen som åstadkom de största omvälvningarna och alla historiker är överens om att den utgjorde en katastrof för landet. Den arabiska historikern Ibn Khaldun som levde på 1300-talet berättar att tvåhundra år tidigare hade ”araberna kommit som en svärm gräshoppor och ödelagt allt på sin väg”.

De nya inkräktarna var inte organiserade i reguljära arméer som lydde under en avlägsen furste eller monark utan formade hela stammar, som förde med sig kvinnor och barn. Här och var kallas de för beduiner och man vet att de var nomader. Men längre är historikerna inte överens. Ännu för något halvsekel sedan utgick man ifrån att beduinerna hade fördrivit berberna och nästan överallt tagit deras plats — medan enstaka berbiska folkgrupper i bergen hade lyckats värja sig och överleva. Det är än i dag en vanlig folklig föreställning hos fransmännen och den teorin tas fram då och då för att bevisa att de nuvarande algerierna — ”araberna” — i själva verket är invandrare alldeles som fransmännen själva. Det gör äganderätten till landet mera diskutabel!

Men den senaste forskningen har mer och mer kommit ifrån denna uppfattning. De flesta historiker antar att hela Nordafrika vid tidpunkten för den andra arabiska invasionen var befolkat av många millioner människor — enligt somliga ända upp till i o millioner — och att det därför är otänkbart att de 100 000 eller i 50 000 ”beduinerna” som flyttade in där från och med 1100-talet skulle ha kunnat utrota urinvånarna och ta deras plats.

Fransmannen Gautier, som var en av de första att ta itu med problemet, framhåller att striderna för ett årtusende sedan framför allt stod mellan nomader och bofasta. När torkan blev för katastrofal kom nomaderna från stäppen och oaserna för att plundra samhällena och den odlade marken. Det förefaller därför sannolikt att de infödda nomaderna, som vid den tiden bildade stora och mäktiga stammar, av vilka de mest kända var de s.k. zenaterna, slog sig samman med de invandrande arabiska nomadstammarna för att bekriega de bofasta stammarna — deras

gemensamma fiender. Under detta långvariga krig skulle så araberna så småningom ha uppslukats av de kringfläckande berberstammarna och blivit ett med dem. Det tillåter historikerna att påstå att algerierna av i dag icke är araber i egentlig mening eller inte araber alls. Om de i någon mån kan sägas vara uppblandade med araber så är de i alla fall fortfarande *berber* som tillägnat sig arabernas språk och religion. Fransmannen Julien kallar dem ”berber som tror sig vara araber”.

Man vet nästan ingenting om hur berberna så småningom arabiserades och islamiserades och de flesta antaganden bygger på hypoteser. Förklaringen till att berberna så mycket lättare assimilerade araberna än romarna, vandalerna och bysantinerna kan naturligtvis tas som belägg för att de stod araberna mycket närmare och framför allt att araberna stod berberna mycket närmare. Det var feniciernas långvariga inflytande som spelade in och förmodligen också att berberna själva kom från Mellanöstern. Araberna var deras självskrivna kusiner.

Sammansmältningen mellan inkräktare och infödda tog många hundra år men så mycket tycks vara klart att den mer eller mindre var fullföljd vid 1500-talets början. Araber och berber utgjorde då i den mån de talade samma språk och bekände sig till Islam en enda stor folkgrupp som levde på stäppen och i stadssamhällena — Islam har som bekant alltid varit en stadsreligion — medan de sedan urminnes tider bofasta stammarna i bergstrakterna eller i oaserna i Sahara bibehöll sina dialekter och sina seder och bruk.

Detta är en mycket viktig punkt när man i dag diskuterar den algeriska frågan. I den politiska propagandan gör man från franskt håll stort väsen av motsättningarna mellan berber och araber — ”berberna” är de rättmätiga bebyggarna i landet, ”araberna” är inkräktarna. Men denna teori, som har slagits ihjäl gång på gång av alla franska historiker, håller inte streck.

Algerierna är arabiserade berber. Somliga är mer arabiserade än andra, men även de s.k. berberna som kallas så därför att de fortfarande för hemmabruk använder sig av en berbisk dialekt är starkt arabiserade och *islamiserade*. Motsättningarna dem emellan har ingenting med ras eller med religion att göra utan förklaras mycket enkelt med att ”berberna” på grund av geografiska eller topografiska förhållanden har kunnat leva kvar i sin isolering, medan deras landsmän på stäppen och i städerna har anammat den nya tidens lösen.

Men redan här bör kanske inflikas att algerierna själva i strid mot alla rasbiologiska iakttagelser och historikernas numera ganska stadgade rön tror sig vara araber. Var och en sätter en ära i att spåra sitt ursprung till arabiska invandrare för 800 å 900 år sedan och att bära rent arabiska namn. Den stora massan lever i den saliga tron att den härstammar från profeten Mohammed och det är först på de sista tjugo à trettio åren som den algeriska eliten börjat anlägga en mera vetenskaplig syn på rasfrågan. Den förefaller numera vara fullt medveten om att den hör till ett folk av arabiserade berber och att deras släktskap med araberna inte betyder att de är av samma ras.

Historien om den arabiska erövringen är emellertid inte avslutad i och med att man fastslår att araberna gav det algeriska folket sitt språk och sin religion. De störtade också algerierna i kaos för flera århundraden framåt, sannolikt med effektivt bistånd av de infödda nomaderna. I och med att nomadstammarna under en längre period blev herrar i landet spridde sig anarkin och man vet faktiskt ingenting om vad som skedde där under de århundradena. Längs Medelhavskusten växte samtidigt upp fristäder som, mer eller mindre självständiga från resten av landet, bedrev handel med Europa, varifrån stormakterna i kristendomens namn organiserade erövrings- och plundringståg mot dem. På vandalernas invasion av Nordafrika hade följt arabernas invasion av Västerlandet och nu var det västerlänningarnas tur att komma tillbaka. Spanjorerna slog sig ned på den nordafrikanska kusten och tillsatte en guvernör i Oran. Men på de kristnas korståg svarade

algerierna med det ”heliga kriget”. Islam fick tjäna som täckmantel åt något som i själva verket var ett försvarskrig mot nya inkräktare och islamiseringen fick därmed ett kraftigt handtag av de kristna. Till slut kallade algerierna på 1500-talet i Islams namn på turkarna, till hjälp mot Europa och de ”otrogna”.

Turkarnas herravälde i Algeriet — eller kanske riktigare uttryckt i Alger — varade i nästan trehundra år, tills fransmännen i sin tur landsteg i början av 1800-talet. Sultanen i Konstantinopel höll i Alger en, ofta rätt oberoende, lydfurste kallad dej som omgav sig med turkiska legoknektar, janissarer. Det inre av landet blev turkarna aldrig riktigt herrar över och det existerade hela tiden självständiga furstar i Tlemcen, som under medeltiden byggde upp en förfinad österländsk kultur och i deras forna huvudstad finner man i dag de enda kvarlevorna av algerisk medeltidsarkitektur. I Kabylien regerade flera självständiga republiker under hela turktiden och de stora nomadstammarna i söder lyckades naturligtvis ingen kuva.

Mest kända från turktiden är bröderna Barbarossa, som organiserade en mäktig sjörövarflotta och gjorde inte bara Medelhavet utan också de andra världshaven osäkra. En av bröderna Barbarossa var en längre tid turkisk lydkonung eller dej i Alger och tillförde staden enorma rikedomar genom att plundra kristna fartyg och brandskatta kusterna runt Medelhavet.

Alger blev efter någon tid en stor och mäktig stad med över 100 000 invånare och dejen undertecknade fördrag med främmande makter däribland Sverige. Så länge sjöröveriet blomstrade rådde ett enormt välstånd och slavhandeln med de kristna inbragte väldiga summor. Det byggdes moskéer och patricierpalats och stadens hamn befästes. Men sjörövarskräket i Alger befolkades inte som man kunde tro av turkarna eller de infödda utan av sicilianer, korsikaner och andra Medelhavsfolk, som för profitens skull gått i turkisk tjänst och även omvänt sig till Islam. En av de duktigaste dejerna i Alger var för resten en kristen från Sicilien och han behövde bara byta namn och religion för att bli en tvättäkta algerier.

Med sjöröveriets förfall på 1700-talet — de europeiska krigsflottorna var för starka för att kunna hållas på avstånd även av de utomordentligt väl rustade sjörövarflottorna — gick välståndet i Alger raskt tillbaka. Befolkningen sjönk från 100 000 till 30 000 och människor dog som flugor av hunger och pest. Även de kristna slavarnas antal sjönk blixtnabbt under de dåliga konjunkturerna och när fransmännen landsteg fanns bara 122 slavar kvar i staden. Samtidigt som blodiga fejder utbröt mellan janissarerna, som kämpade sinsemellan om makten i Alger, började stammarna ute i landet resa sig mot de turkiska fogdarna. Det ottomanska väldet närmade sig sitt slut.

När fransmännen inledde sitt erövringståg mot Algeriet var turkarna så försvagade att de inte kunde bjuda något större motstånd och de fick inte heller någon hjälp av de infödda. De senare satte sig till motvärn först sedan fransmännen trängt in i landet — då som tidigare kom de från Tlemcen och Constantine, från högplåtarna, bergstrakterna och stäppen. Inför de kristnas invasion vaknade Islam till liv och det var i Islams namn som algerierna stred mot de kristna främlingarna.

Den franska erövringen inleddes 1830 som de flesta kolonialkrig på utomordentligt svaga folkrättsliga grunder. En för sin ohederlighet känd fransk konsul i Alger hade förolämpats av dejen i den diplomatiska kårens närvaro och det tvingade den kungliga regeringen i Paris att utplåna ”skymfen”. Alla franska historiker är tämligen ense om att det var dejen som i själva verket var den förolämpade eller i alla händelser den förfördelade. Ursprungligen var den franska expeditionen avsedd att ockupera endast Alger, men inför det växande motståndet från algerisk sida drevs fransmännen att bit för bit underkuva hela landet.

”Det var mot en hel nation på en gång sporrade av sina fosterländska känslor och sin religiösa övertygelse som fransmännen hade att kämpa”, skrev en av de klassiska franska historikerna något decennium efter erövringskrigets slut. Sedan sekelskiftet har emellertid den officiella franska historieskrivningen mer och mer framställt Algeriet som ett herrelöst land, som vid den franska landstigningen var bebott av vilda och barbariska stammar. Sanningen ligger kanske ändå någonstans mittemellan — Algeriet var säkerligen ingen nation i mitten på 1800-talet, men det var inte heller ett herrelöst land. Det skulle de franska erövrarna få otaliga och blodiga bevis på.

Kriget pågick i över tjugo år och om man räknar med de sista massupproren i Kabylien på 1870-talet så varade det nästan i fyrtio. Enligt alla samtida vittnesbörd fördes det med samma hårdhet och hänsynslöshet som när engelsmännen i mitten på århundradet slog ned det indiska upproret. Stammarna kuvades, deras egendom konfiskerades och deras byar brändes. Resningen tog efter hand en sådan omfattning att Frankrike måste mobilisera 100 000 man — dvs. en tredjedel av den franska armén — och det var slutligen endast tack vare den materiella överlägsenheten, som det avgick med segern.

En av de franska befälhavarna, generalen och greven de Saint-Arnaud har i sina dagboksanteckningar omvittnat med vilken brutalitet erövrarna gick fram. ”Vi avlossar inte många skott, men vi sätter eld på alla byar och alla hus”, skriver han den 7 april 1842. ”Det här landet ... är underbart vackert. Vi har bränt och ödelagt allt. Å, detta krig, detta krig! Hur många kvinnor och barn som flytt upp i de snöbetäckta Atlasbergen har där inte omkommit av svält och hunger ... I min armé”, tillägger han trösterikt, ”har vi på sin höjd haft fem döda och fyrtio sårade!”

Inför den framryckande fiendens materiella övermakt slog sig stammarna i Västra Algeriet samman och valde till sultan den 24-åriga Abd-el-Kader, som enligt samtida franska vittnesbörd var en ståtlig, vacker, bildad och dessutom klok och god man. Striderna pågick i flera år tills Abd-el-Kader 1847 blev tillfångatagen av fransmännen och därmed var motståndet brutet. Abd-el-Kader behandlades av sina besegrare som en furste, han förvisades från sitt hemland men utrustades med en ordentlig pension och förlänades så småningom storkorset av Hederslegionen. Trots att han på sin ålders dagar i landsflykten i Kairo mer eller mindre förnekade sin ungdoms frihetskamp och drömde om ett franskt-algeriskt brödraskap i samförståndets tecken framstår Abd-el-Kader än i dag som en av algeriernas verkliga nationalhjältar vid sidan om Jugurtha och Tacfarinus.

De sista bittra striderna utkämpade fransmännen på 1870-talet mot kabylierna i bergstrakterna utmed Medelhavet. På fransk sida deltog 85 000 man medan kabyliernas styrkor sannolikt något överdrivet uppskattades till 200 000. Efter tio månaders krig som gjorde slut på de självständiga små ”republikerna” underkastade sig stamhövdingarna. Förlusterna hade varit stora på ömse sidor men framför allt hos försvararna. Kabylierna fick utlämna 500 000 hektar av sin bästa jord till fransmännen och tvingades betala ett skadestånd på 361/2 million guldfrancs. Därmed bragtes den kabyliiska självständighetsrörelsen till tystnad ända fram till vår tid.

Historien om den franska erövringen skulle vara ofullständig om man inte tillfogade att den franska hemmaopinionen ofta under erövringens gång protesterade mot de onödiga grymheterna och att många ämbetsmän och generaler i sina rapporter resolut tog avstånd från de använda metoderna. Men Paris var långt borta från Nordafrika och i den franska huvudstaden var man vanligtvis fullt upptagen med omväxlande statskupper och revolutioner och dessemellan med utländska krig.

Algeriet styrdes för övrigt inte av Paris utan av militärerna på platsen och efter hand mer och mer

av de inflyttade franska storgodsägarna och de tiotusentals småbrukare som de stödde sig på. Men det bör ändå erinras om att alla moderna franska historiker oavsett vilken politisk åskådning de bekänner sig till fullkomligt hänsynslöst har avslöjat sanningen om den långvariga och blodiga ”pacificeringen”. Den står som sagt i grymhet och brutalitet inte den brittiska erövringen av Indien eller någon annan kolonisering efter.

Mycket tidigt bestämde sig de maktavande i Paris — vare sig de var kungar, kejsare eller vanliga konseljpresidenter — att skicka det verkliga eller inbillade befolkningsöverskottet i landet till Algeriet. Emigrationen som uppstod som en följd av den av industrialismens frammarsch framkallade flykten från den franska landsbygden kanaliseras inte mot Nya Världen som i andra europeiska länder utan mot Nordafrika. Tiotusentals fransmän, snart följda av andra Medelhavsfolk, utvandrade dit. Efter den misslyckade revolutionen 1848 skickade man dit arbetslösa parisare, som riskerade att ställa till oreda i hemlandet, och efter förlusten av Elsass-Lothringen gick en strid ström av fattiga elsassare, huvudsakligen hantverkare och arbetare, till Algeriet.

Koloniseringen gjorde också raska framsteg. Enorma jordområden avhändes de infödda algerierna genom konfiskering eller tvångsförsäljning och fördelades antingen i jättelotter mellan stora bolag och inflytelserika banker eller i eländiga smålotter på några hektar till fattiga invandrare, av vilka tiotusentals dog i pest, malaria eller av umbäranden. Den invandrade befolkningen steg från 2 000 eller 3 000 år 1830 till något över 300 000 ett halvsekel senare — bland dem 150 000 fransmän och 90 000 spanjorer. Kustremsan längs Medelhavet, som omfattade den bördigaste jorden i landet hade på ett halvsekel förvandlats till ett franskt Far-West.

Den hårda franska militärregimen lyckades sent omsider återställa lugnet hos de upproriska stammarna ute i landet och missnöjesyttringarna mot militärdiktaturen kom inte längre från de infödda utan från immigranterna. Kanske berodde det på att militärerna i många fall försökte försvara de infödda mot immigranternas jordhunger och flera generaler fördömde för resten öppet immigrationspolitiken. Men de invandrade européerna hade i grund och botten rätt i sin kritik av militärdiktaturen, som i längden var oförenlig med en fredlig utveckling.

Det var dock först efter det Andra kejsardömet fall och den preussiska segern över Frankrike som generalerna i Alger fick träda tillbaka för en mera demokratisk ordning. En civilguvernör som vid sin sida hade en regeringskommission tog över styret och européerna fick rätt att sända representanter till parlamentet i Paris. Men förmånerna var uteslutande reserverade åt immigranterna och deras avkomlingar. De infödda fortsatte att leva mer eller mindre bortglömda som på romartiden.

I Frankrikes hägn

Under etthundratrettio år av franskt välde har en femte- eller en sjättedel av Algeriet civiliserats, det vill säga förfranskats och europeiserats. Här och var ute på den algeriska stäppen eller höglandet vittnar en europeisk oas om att civilisationen trängt ända dit, men saknat växtkraft att sprida sig till omgivningen, och det är också huvudsakligen till kuststräckan utmed Medelhavet, där redan romarna fann det gott att leva, som den franska koloniseringen har koncentrerats.

Stora moderna städer reser sig nu där det för hundra år sedan bara fanns små orientaliska samhällen och Alger och Oran är i dag lika franska eller åtminstone västerländska som Marseille eller Genua, Nizza eller Barcelona. När man sjöledes eller luftvägen närmar sig Algeriets huvudstad och upptäcker den moderna stadsbilden mot horisonten har man inte ett ögonblick en känsla av att man landstiger i Afrika. Ansiktet är Europas.

Den invandrade befolkningen har under seklets lopp stigit från något tusental till närmare millionen fastän i den siffran ingår då de i Nordafrika bosatta israeliterna, som paradoxalt nog räknas till "européerna". De nordafrikanska judarna är lika mycket afrikaner som araberna och berberna, de har bott i Algeriet i flera tusen år och det finns egentligen ingen anledning att räkna dem till invandrarna. Det var också av rent politiska skäl som de i början av 1870-talet plötsligt förlänades medborgerliga rättigheter till skillnad från sina arabiska landsmän, som förblev "undersåtar".

Hur många "européer" det egentligen finns i Algeriet ger den officiella statistiken ganska svävande uppgifter om och siffrorna pendlar vanligtvis mellan 800 000 och 1 200 000. Om man för enkelhetens skull inräknar israeliterna i den europeiska befolkningen kan man uppskatta den till ungefär 1 million.

Den franska kolonin har onekligen i mycket hög grad satt sin prägel på alla de trakter i vilka den slagit sig ned. Immigranterna från förra århundradet hade med sig sina kyrkspiror och sina *märrier*, sitt kägelspel och sina Café du Commerce och ibland kan man tro sig vara i Toulouse eller i Béziers och inte någonstans i Nordafrika.

I de koloniserade kustområdena täcks nu enorma fält av vete och vinplantor och de milliontals hektoliter som exporteras varje år — eftersom muselmanerna inte dricker vin — utgör en av landets bästa inkomstposter. Stora moderna hamnar kantar Medelhavet och breda asfalterade vägar korsar landet. Järnvägar och busslinjer förbinder de mest avlägsna avkrokar — järnvägen trängde redan på 1930-talet in i Sahara — och medan flyglinjerna de sista åren mångdubblats upprätthålls med Europa en intensiv sjöfart.

Vid sidan om enstaka industrier av vilka de flesta på grund av den av moderlandet tillämpade merkantilistiska tullpolitiken saknar större betydelse har invandrarna, av vilka somliga är där sedan fyra generationer, också byggt upp sitt eget samhällsliv *à la française*. De har sedan lång tid tillbaka tillräckligt med folkskolor och läroverk för att ge sin ungdom en fullgod europeisk uppfostran, de har ett stort franskspråkigt universitet, sina egna teatrar, sin egen litteratur — med en Nobelpristagare, Albert Camus — egna tidningar och i övrigt alla de rekvisita, som ett modernt europeiskt samhälle kräver.

Politiskt har emellertid invandrarna inte hållit jämna steg med vare sig moderlandet eller Europa i övrigt, kanske med undantag för Spanien och Portugal, och deras styrelseskick har intill nu varit oligarki och inte demokrati. Vad som här sägs gäller förhållandena som rådde intill för några år sedan.

Alla européer hade visserligen rösträtt till parlamentet i Paris alldeles som andra franska medborgare men i sitt eget hemland — eller i sin egen hemprovins för att tala franska — lydde de under en generalguvernör, som hade lika stor makt som på sin tid vicekungen av Indien även om den framför allt utövades mot de infödda.

Det fanns i Alger en liten rådgivande församling, som huvudsakligen sysslade med budgetfrågor, men den hade inte större betydelse än landstingen i moderlandet. De som verkligen styrde och ställde i landet satt för resten varken i den där församlingen eller i parlamentet i Paris, utan i storbankerna, i de ledande affärsföretagen eller på de större godsens i Algeriet. Den storborgerliga kamarillans makt var sådan att den kunde trotsa inte bara Parisregeringen utan också den i teorin nästan allsmäktige generalguvernören.

Det var på en gång ett kolonialsamhälle, där underklassen utgjordes av en lägre ras, och ett utpräglat konservativt adertonhundratalsamhälle i vilket inkomststreckets betydelse mera än bildning och akademiska examina. Ingenstans i Frankrike har heller antisemitismen typiskt nog

varit så stark och tagit sig så våldsamma uttryck som i det där lilla franska kolonialsamhället!

Det råder en skrämmande språkförobistring när det gäller att sätta namn och etiketter på de två folkgrupper som bor sida vid sida i Algeriet. Intill slutet på 1940-talet var det vanligt att skilja på ”infödda” och ”fransmän” även i officiellt språkbruk. Men i och med att de infödda genom författningsreformen av 1947 formellt blev fransmän, dvs. franska medborgare, var det nödvändigt att tillgripa andra definitioner.

De infödda kallas nu muselmanska fransmän eller kort och gott muselmaner i officiellt språkbruk, oavsett om de bekänner sig till Islam eller inte. I folkmun går de dock fortfarande under beteckningen ”araber” — vilket man på officiellt håll inte kan gå med på eftersom det skulle vara liktydigt med att erkänna *rasen*. De franska myndigheterna blundar för *raserna* och kringgår svårigheterna genom att tillgripa konfessionella definitioner.

Ingenting skulle därför ha varit naturligare än att kalla invandrarna kristna fransmän eller kort och gott kristna, men det går naturligtvis inte heller eftersom en icke ringa del av den europeiska kolonin består av *israeliter*. Man kallar dem nu ”icke-muselmaner” omväxlande med ”infödda fransmän” eller ”européer”. Etikettförbistringen som har lett till att araberna kallas *muselmaner* och de kristna *européer* tyder på att det föreligger en verklig begreppsförvirring hos de styrande i Alger.

Enklast hade naturligtvis varit att uppdelna de infödda och invandrade som i de allra flesta kolonier i färgade och vita, men det är omöjligt i Algeriet eller i Nordafrika över huvud taget eftersom ganska många av de infödda har lika vit eller rentav vitare hudfärg än de mest sydländskt mörkhyade invandrarna.

Den invandrade befolkningen är som bekant mycket blandad och högst hälften av den utgörs av fransmän i egentlig mening varav flertalet kommer från Korsika och Sydfrankrike och är mera sydländska än fransmännen i hemlandet i allmänhet. De övriga invandrarna härstammar från Spanien, Italien eller andra Medelhavsländer, inklusive Grekland, och de har i likhet med fransmännen satt sin nationella prägel på de trakter där de är i majoritet. Det är i högsta grad iögonfallande exempelvis i Oran som är en nästan rent spansk stad, där befolkningen vid sidan om franskan fortfarande talar sitt ursprungliga modersmål. I immigrationens smältdegel har de emellertid i likhet med immigranterna i Förenta Staterna assimilerats av sin nya miljö och så småningom blivit ”algeriska” fransmän. Deras barn har gått i franska skolor och lärt sig älska sitt franska fosterland.

Men det franska förblir ändå en fernissa och européerna i Algeriet är i själva verket ett sydeuropeiskt folk med sin egen särart och sina egna av miljön framkallade särdrag och de står korsikanerna, sicilianerna och provensalarna närmare än parisarna och nordfransmännen. Det är ett hårt släkte i den mån det alltjämt präglas av nybygggarandan, dock utan det puritanska inslag som pionjärerna i USA:s Far West förde med sig. Men det är också ett sydländskt, lätt uppflammande folk som året om lever under Medelhavssol.

Det är en mer eller mindre officiell uppfattning att Algeriet är en *fransk provins* som alla andra franska provinser och det är också vad man lär barnen i Frankrike. Men det är ändå en provins som i många avseenden skiljer sig från ”de andra”, inte minst på grund av att den är så starkt medveten om sin egenart.

Fransmännen i Algeriet stannar där de är, de flyttar inte över till moderlandet och beblandar sig i regel inte med sina landsmän på andra sidan Medelhavet, även om de gärna semesterar i moderlandets svalare klimat på dess berömda kurorter. Lika litet som de själva söker inträde i den hemmafranska förvaltningen tillåter de ”hemmafransmän” — eller ”fransmän från Frankrike”

som de kallas i Algeriet — tränga in i *deras* hemmaförvaltning. Förvaltningen i Algeriet behärskas också nedifrån och upp av infödda algeriska fransmän, som slår vakt om sina egna och sina algeriska landsmäns rättigheter.

Det har för resten då och då funnits starka tendenser till algeriskt självstyre — hos européerna. Dessa har ofta beklagat sig över moderlandets ”förmyndarskap”. Självständighetstendenserna har framträtt framför allt när moderlandet velat genomdriva reformer till förmån för de infödda. ”Det är vi som bestämmer i vårt eget hus”, heter det då. Och från inflytelserika kretsar i Alger har man klart och tydligt hört uttalas hotelser om att fransmännen i Algeriet skulle frigöra sig från moderlandet, ta sitt öde i egna händer i likhet med de vita i Sydafrika och i värsta fall vädja till Förenta Nationerna och där återopa folkens självbestämmanderätt.

Den sortens separatism har aldrig gått längre än till munväder, sannolikt därför att flertalet av européerna i Algeriet numera gör klart för sig att de, överlämnade åt sig själva, aldrig skulle vara i stånd att rå på den muselmanska majoriteten.

Det ligger dock mycket mera än en kärna av sanning i påståendet att ”Algeriet” är en fransk provins om därmed menas den femte- eller sjättedel av landet som är bebodd, bebyggd och uppodlad av invandrarna generation efter generation och som tiotusentals franska pionjärer offrat blod och liv för. Detta Algeriet är naturligtvis franskt även om på ett annat sätt än Bretagne eller Provence, men man måste komma ihåg att det är en från moderlandet isolerad provins — isolerad inte bara genom Medelhavet utan också genom millioner och millioner icke-fransmän, muselmanerna. Den franska provinsen i Algeriet är en oas i ett främmande folkhav.

Sannolikt har de franska invandrarna med sina metoder ofrivilligt bidragit till att göra isoleringen från den muselmanska omvärlden så total, men det tycks vara koloniseringens öde i alla länder där vita invandrare slår sig ned vid sidan om de infödda av annan ras.

Inga släktskaps- eller vänskapsband har knutits mellan invandrarna och de infödda. Ingifte förekommer praktiskt taget inte. Segregationen var intill för några år sedan fullständig även om den aldrig har varit officiellt föreskriven eller ens erkänd. Men det behövdes inget förbud för att förhindra de infödda från att gå på samma kaféer och restauranger som européerna eller sätta sig i samma järnvägskupé och inga officiella förmaningar för att européerna skulle avhålla sig från att umgås med de infödda i sina hem. Det var en oskriven men av alla respekterad lag som för övrigt fann sitt komplement i den strängt genomförda segregationen i bebyggelsen — vare sig den lagen nu var dikterad av rashänsyn, sociala fördomar eller helt enkelt av starkt divergerande seder och bruk. Segregationen var ett faktum på alla områden före det andra världskriget — och om den börjar ge efter i dag så är det en följd av den revolution som är i full gång i landet.

Vida allvarligare än segregationen är kanske ändå att invandrarna aldrig gjort sig besväret att lära sig något om sina muselmanska ”landsmän”, att göra sig bekanta med deras språk eller ta del av deras brokiga och blodiga historia.

För de franska invandrarna var det erövrade landet jungfrulig mark utan historia och utan förflutet. De hade med sig sin egen historia — Jeanne d'Arc, Ludvig XIV och Napoleon — och hade aldrig en tanke över för Mohammed, Jugurtha eller Abd-el-Kader. Den europeiska minoriteten har levt i över ett århundrade i landet utan att förstå majoritetens språk och den europeiska förvaltningen har styrt och ställt med millioner och millioner infödda på ett främmande tungomål. Det tycks vara koloniseringens verkliga kännemärke!

*

Hur många de infödda var när de franska arméerna landsteg finns det inga pålitliga uppgifter om.

General Bugeaud som reste härs och tvärs i landet i mitten på 1800-talet uppskattade dem till bortåt 4 millioner, infödda källor uppger betydligt högre siffror. En nyligen offentliggjord officiell fransk siffra på ungefär 1 ½ million kan avvisas som fullkomligt gripen ur luften och är inte ens giltig för decennierna efter erövringen, som krävde enorma människooffer och följaktligen bidrog till att minska befolkningen. Bugeauds siffra torde väl ändå vara den som ligger sanningen närmast.

Under de gångna åren och i alla händelser under det sista halvseket har den infödda befolkningen ökats mycket kraftigt trots en hög dödlighetsprocent. Under 1800-talet bromsades befolkningsökningen av hungersnöd och farsoter — enbart året 1868 dog 300 000 av svält. Det var först mot slutet av förra århundradet som myndigheterna i Frankrike ingrep på allvar varje gång en katastrofal torka hotade de infödda med svältdöden.

Genom att de höga födelsesiffrorna — 25 % — hållit sig från år till år (och naturligtvis inte alls på grund av stigande välstånd i landet) medan dödlighetsprocenten tidigt gick tillbaka — och det är helt och fullt koloniseringens förtjänst — så ökades befolkningen blixtnabbt. Vid den sista folkräkningen efter andra världskriget var den uppe i närmare 9 millioner och ökas nu med en kvarts million per år! Samtidigt stagnerar den europeiska befolkningen eller ökar mycket långsamt och det är en tidsfråga när 1 ½ million européer kommer att vara omgivna av 20 eller 25 millioner infödda.

Det avgörande i den algeriska utvecklingen är nog ändå inte den kraftiga, ja explosiva folkökningen utan de strukturella förändringar som den muselmanska eller infödda miljön undergått — och som endast delvis framkallats av befolkningsökningen. Skillnaden mellan Algeriet och de två andra länderna i Nordafrika är på den punkten enorm. I Tunisien, dit fransmännen kom så sent som 1880, och i Marocko, som de inte erövrade förrän ett bra stycke in på 1900-talet, kunde den ursprungliga samhällsstrukturen och därmed också den gamla hierarkin fortleva mer eller mindre oförändrade till våra dagar och det är först nu som de hotas av en genomgripande förvandling i samband med flykten från landsbygden och de från arabvärlden och västerlandet inträngande moderna ideologierna.

Men i Algeriet slogs den existerande samhällsstrukturen i städerna i stycken och stammarna på stäppen såg sina traditionella levnadsvanor hotade från första dagen. Den gamla överklassen var redan före sekelskiftet så gott som försvunnen, aristokratin i städerna hade flytt eller fördrivits, många av de stora feodala jordägarna berövats sin egendom, de otaliga små hantverkarna förlorat sitt levebröd och småbrukarna utarmats. Landet proletariserades på ett halvsekel.

En undersökning som gjordes i slutet av 1930-talet visar att det vid den tidpunkten på sin höjd fanns ett fyrtiotal av de ledande muselmanska familjerna från 1830-talet kvar i Alger och flertalet av dem levde i djupaste armod. Constantine utgjorde på grund av exceptionella förhållanden, som det skulle ta för lång tid att gå in på, ett lysande undantag. Där kunde borgerligheten överleva vilket förklarar att staden i dag är en av den traditionella nationalismens högborgar och att det är dit som den arabiska lärdomen tagit sin tillflykt.

Franska historiker har frambragt talrika bevis för hur städerna avfolkades i samband med den franska erövringen, som uppenbarligen ledde till en fullkomlig omflyttning av befolkningen. Alger bokstavligen tömdes på sina muselmanska borgare och invånarsiffran föll från 30 000 till 9 000 på 1830-talet. Det skulle dröja ända till år 1900 innan det fanns lika många infödingar i staden som vid fransmännens ankomst. Men det var inte bara Alger som avfolkades. En annan stor stad, Oran, övergavs av 40 000 muselmanska borgare — nästan hela befolkningen. Tlemcen, Mascara, Bougie, ja småstäder som Médéa undergick ungefär samma öde.

Något liknande skedde också på landsbygden, framför allt i de bördiga trakterna utmed kusten, ehuru inte lika blixtsnabbt som i städerna. Här var det de europeiska nybyggarna som tog jorden antingen med våld eller genom köp. Det är sant att det underutvecklade jordbruket i européernas händer mycket snart moderniserades och gav tiofaldig avkastning, men de jordlösa muselmanerna förvandlades i alla fall till lantarbetare eller drevs ut i obygderna. Två miljoner hektar bytte på så sätt ägare av vilka större delen utgjordes av träskmark, som inte hade gett de ursprungliga ägarna mer än en nödorttig utkomst. De infödda lantbrukarna proletariserades nästan totalt och så skedde också med de otaliga små hantverkarna, som måste kapitulera inför de inströmmande billigare fabriksvarorna. Den muselmanska världen utvecklades så småningom genom en nivellering nedåt till ett nästan klasslöst samhälle. Det var européerna som var landets nya borgare. Muselmanerna var proletärerna.

Förmodligen gick det aldrig upp för de styrande i Paris vilket drama som den franska penetrationen framkallade och de som förstod i vilken riktning utvecklingen gick och slog larm blev aldrig hörda. Det väckte visserligen ett enormt uppseende när flera hundra gamla familjer i Tlemcen en vacker dag 1911 plötsligt bestämde sig för att emigrera till Mellanöstern. Det interpellades i parlamentet i Paris och regeringen nöjde sig inte med den från myndigheterna i Alger avgivna förklaringen att emigranterna hade fallit offer för främmande och illvillig propaganda — i föreliggande fall turkisk. Det tillsattes en undersökningskommission som mycket snart kom hemligheten med utvandringen från Tlemcen på spåren. Det gamla muselmanska samhället höll på att förkvävas av det inträngande franska, de muselmanska borgarna kände sig som främlingar i sitt eget land, de höll inte ut längre. ”De har ingen livslust kvar”, skrev en av rapportörerna. Ärendet drunknade emellertid i en parlamentarisk utredning och glömdes bort.

Men medan proletariseringen av landsbygden gick vidare frambragte det ekonomiska uppsvinget i kustområdet — i det franska Algeriet — en ny muselmansk medelklass och så småningom, fastän i mycket långsam takt, också en borgerlig muselmansk elit. Men medelklassen och det lilla borgerliga skiktet växte upp i ett franskt samhälle utan kontakt med sina egna inhemska traditioner. De saknade rötter i det muselmanska samhället, många ja de flesta av dem kunde varken tala eller skriva arabiska. Deras modersmål var franska och majoriteten av dem hade bara en önskan: att snarast möjligt *assimileras* och bli fullvärdiga fransmän. Det var när deras begynnande assimileringprocess stoppades av den europeiska minoriteten som den moderna nationalismen slog rötter hos många av dem. Men det blir ett senare kapitel.

*

Assimileringstanken har länge varit en av grundprinciperna i fransk kolonialpolitik och den byggde på föreställningen från franska revolutionen att alla människor föds lika. Infödingarna skulle oavsett att de tillhörde en främmande ras kunna fostras till goda fransmän och så småningom gå upp i sitt nya fosterland. Napoleon III var den ende som insåg svårigheterna av assimileringen och han förordade också ett tag upprättandet av ett ”arabiskt kungarike” i Nordafrika för vilket han själv naturligtvis skulle ha varit det självskrivna statsöverhuvudet; Kejsare av Frankrike och konung av Algeriet. Men det förutsatte till skillnad från assimileringen att ”araberna” skulle få leva sitt eget liv, ha sitt eget språk och skapa sin egen kultur.

Med demokratins seger i Frankrike efter det andra kejsardömets fall gick man tillbaka till assimileringen med mera övertygelse än någonsin tidigare. Den hade redan då satt djupa spår i det muselmanska samhället. Otvivelaktigt var det assimileringstanken som föranledde de franska myndigheterna att nästan från början slå igen de i Algeriet existerande muselmanska läroanstalterna. De kunde naturligtvis inte i något avseende jämföras med europeiska skolor, men de hade ändå dittills fostrat en muselmansk elit. Det arabiska språket blev starkt lidande på de s.k. koran-

skolornas tillbakaträngande eller försvinnande och efter att ha varit ett skrift- och kulturspråk blev det nu ett ovårdat talspråk, mer och mer uppblandat med förvrängda främmande låneord. Därav följde helt naturligt att det inte längre trycktes böcker eller tidskrifter och på så sätt vidgades klyftan mellan landsbygdens folk och den i städerna uppväxande medelklassen, som med tiden började få tillgång till franska skolor.

Förfranskningen gick aldrig så långt att den direkt försvårade den muselmanska religionsutövningen även om den katolska kyrkan mycket länge fick härja ganska fritt och värva proselyter för kristendomen. Men den muselmanska religionen hölls däremot från början under sträng statlig kontroll, även sedan stat och kyrka hade skilts åt i moderlandet. Via religionen hade myndigheterna nämligen en insyn hos den muselmanska befolkningen, som var värdefull när det gällde att utforska stämningen. Det var därför ofta polismyndigheterna som tillsatte och avsatte de muselmanska prästerna och som i politiskt syfte gynnade de mest primitiva religionsutövarna. Hur paradoxalt det än kan låta så var det den demokratiska och gudlösa franska demokratins tjänstemän som höll den värsta vidskepelsen vid liv hos de breda muselmanska massorna. Det bidrog avsevärt till religionens gradvisa förfall.

När man ser tillbaka på den algeriska utvecklingen är det inget tvivel om att assimileringspolitikens negativa sidor starkt uppväger dess positiva. Den berövade eller strävade efter att beröva de infödda deras egenart, deras nedärvda traditionella föreställningar, seder och bruk — att göra dem till ett folk utan förflutet.

De positiva återverkningarna av samma politik kan naturligtvis inte förnekas eftersom algeriernas tusenåriga isolering från västerlandet och yttervärlden över huvud taget därigenom har brutits. Men endast ett litet fåtal kunde vinnas för eller välsignas med den västerländska kulturen. Det var redan i utgångsläget otänkbart att millioner och millioner svältande berber eller araber skulle kunna förvandlas till västeuropéer, dvs. fransmän. De materiella förutsättningarna saknades i första hand. Den europeiska minoritetens andliga — och fysiska — motstånd mot förfranskningen av muselmanerna gjorde resten.

I själva verket har assimileringspolitikerna gjort bankrutt och det finns inte längre någon väg tillbaka. Det franska moderlandet har offrat enorma summor på att bygga läroanstalter för en million européer och mycket har också gjorts för att hjälpa muselmanerna att bli goda franska undersåtar. Men ett halvsekel efter att den obligatoriska folkskolan infördes i Algeriet var den stora majoriteten av muselmanerna — ungefär nio tiondelar — fortfarande analfabeter. De hade alltså inte blivit ”fransmän”. Detta kunde naturligtvis inte det franska moderlandet lastas för. Företaget var helt enkelt genomförbart.

Efter ett århundrade i franskt hägn var Algeriet vid det andra världskrigets början bara franskt till namnet. Det bestod av en lysande europeisk fasadvåning, som var det franska Algeriet, och av en mörk bakgård, där sex à sju millioner människor levde kvar i sin medeltid, i det algeriska Algeriet.

Nationalismen vaknar

Nästan alla franska statsmän och politiker av någon betydelse, från Jules Ferry via Georges Clémenceau och Jean Jaurès till Léon Blum har sett ganska klart i den algeriska utvecklingen och förstått vart det skulle bära hän om de växande infödda massorna tvingades leva kvar under det hårda kolonialstyret. De var klart medvetna om att det förr eller senare skulle leda till oroligheter och rentav sluta i en katastrof ifall de försök, som gjordes från moderlandets sida för att förbättra den muselmanska befolkningens torftiga levnadsvillkor, saboterades av de europeiska

nybyggarna.

Från sekelskiftet och fram till våra dagar har det också pågått en oavbruten dragkamp mellan de politiskt framsynta liberalerna i Paris och de allenarådande reaktionära kretsarna i Alger som fortsatte att hårdnackat förvägra de infödda även de mest elementära rättigheter. I regel var det reaktionära i Alger som avgick med segern. När politikerna i Paris äntligen lyckades genomdriva en reform var den nämligen inte bara starkt beskuren, men den kom ofta för sent för att påverka den muselmanska opinionen. Under väntetiden hade händelserna rusat vidare.

Det har inte heller under det gångna halvseket saknats varnande röster av vilka somliga i dag får en profetisk klang. Den unge deputeraden Abel Ferry, brorson till statsmannen Jules Ferry, ställde under en dramatisk och hetlevrad debatt i deputeradekammaren i Paris kort tid före det första världskrigets utbrott en prognos, som i dag har besannats. ”Den algeriska befolkningen håller på att proletariseras”, utropade han, ”och om tjugo år kommer vi att ha att göra med ett algeriskt industriproletariat. Glöm inte vad historien har lärt oss: när det sociala missnöjet förenas med religiös fanatism och sårad nationalkänsla alstrar det en explosiv kraft utan motstycke.”

En av de liberala ledarna i samma deputeradekammare, Maurice Violette, upprepade varningen i patetiska ordalag ett decennium senare. ”Algerierna längtar efter ett fosterland”, sade han, ”låt oss skynda oss att göra vårt fosterland också till deras innan de skaffar sig ett annat och ett eget fosterland!” Alla dessa varningar förklingade ohörda och det var så som den algeriska nationalismen kom att födas.

Det är ganska naturligt att den algeriska fosterlandskänslan inte i första rummet växte fram hos de traditionsbundna familjerna och stamledarna, som ännu långt in på det nya århundradet hade kvar en del av sitt forna inflytande över massorna, och inte heller hos den lilla fåtaliga algeriska elit, som efter det första världskriget började utexamineras från de franska läroanstalterna. De förra som tillhörde den traditionella eliten hade för länge sedan resignerat och tog för resten numera ofta de främmande myndigheternas parti mot de hungrande massorna. De senare som utgjorde en av fransk kultur färgad småborgerlig elit framhärdat till det andra världskriget i sin tro på att de genom assimilering skulle bli fransmän och på den vägen komma fram till politisk jämlikhet.

Det dröjde ända till mitten på 1920-talet, ja fram till början av det följande decenniet innan de första signalerna till nationell väckelse gjorde sig hörda i offentligheten. Men däremot hade nationalkänslan redan gett sig till känna hos enstaka algerier, som kommit i kontakt med västerlandet. Till dem hörde en sonson till sultanen Abd-el-Kader, emiren Khaleb, som kämpade som officer i franska armén i det första världskriget. Han var den första som talade om ”det algeriska fosterlandet” och försökte verka för att algerierna skulle få politiska rättigheter. Khaleb fick lämna armén och dog i landsflykt 1937 men har sedan dess upptagits i den algeriska nationalismens Pantheon vid sidan om Jugurtha och Abd-el-Kader.

Men Khaleb var ett undantag inom sin klass och det var som sagt inte från den överlevande lilla gruppen av traditionell överklass som den nationella väckelsen skulle komma. Den kom i stället som Abel Ferry så riktigt hade förutsett från det algeriska industriproletariatet och i en viss mån från de muselmanska skriftlärda. De senare tog initiativet till en religiös reformation, vilken mycket snart skulle leda till ett klart ställningstagande också i den nationella frågan.

Algeriet var ännu i början av 1900-talet den del av Nordafrika som var mest isolerad från yttervärlden och framför allt från alla kontakter med Mellanöstern. Medan tunisier och marockaner ganska fritt kunde kommunicera med Kairo eller Beiruth förblev den algeriska kolonin omgiven av en sanitetskordong, som skyddade den mot främmande inflytanden. Utan det första världskriget och de omvälvningar som det hade i sitt släpdrag skulle det sannolikt ha dröjt flera

generationer till innan nationalismen hade sett dagens ljus i Algeriet.

En av de avgörande faktorerna var att 100 000 à 150 000 algerier plötsligt rycktes ur sin isolerade medeltid och kastades in i kriget på fransk sida. De fick kämpa för sina franska herrar mot de tyska inkräktarna vid Ypres och Verdun. Många av dem stupade, men alla de överlevande, som vände hem till sina jordkojor, hade stiftat bekantskap med en ny och fascinerande värld.

De hade hört ekot av revolutionskanonerna i Sankt Petersburg och i Berlin och de hade på nära håll sett sina från skyttegravarna hemvändande kamrater marschera bakom röda fanor och sjunga "Internationalen". President Wilson hade erbjudit alla underkuvade folk rätt att själva bestämma om sitt eget öde och det nybildade franska kommunistpartiet krävde de förslavade kolonialfolkens frigörelse.

När algerierna återvände från skyttegravarna till sitt fattiga hemland fann de ingenting förändrat till det bättre. Clémenceau hade visserligen lyckats genomdriva att muselmanerna skulle få vara med och rösta både till kommunala och andra institutioner, men i praktiken stannade allt vid det gamla. Muselmanerna förblev parias och det var européerna som enväldigt styrde och ställde både i stort och i smått. Flykten från den algeriska landsbygden hade under krigsåren tagit ny fart, tusenden och åter tusenden trängde fram till städerna och ropade på arbete och bröd. Många av frontveteranerna såg ingen annan utväg än att ta båten tillbaka till Frankrike och söka arbete där.

Bland de tiotusentals arbetare som på 1920-talet slog sig ned i de parisiska förstäderna och där formade ett verkligt lumpenproletariat var också den unge Messali Hadj. Han hade just utskrivits från den franska armén där han haft värvning i några år. Mycket snart infångades Messali Hadj av kommunisterna, som gav honom politisk skolning, och med deras hjälp stod han vid 29 års ålder i spetsen för den första algeriska arbetarorganisationen, Nordafrikanska Stjärnan. Den var i de kommunistiska ledarnas ögon avsedd att samla både algerier, tunisier och marockaner mellan vilka de Moskvaskolade franska kommunisterna inte kunde se någon egentlig skillnad. I själva verket blev Nordafrikanska Stjärnan mycket snart en rent algerisk rörelse, som bland annat på grund av sin nationella inställning drevs att bryta med kommunistpartiet. Det skulle flera gånger komma till försoningar och brytningar mellan Messali Hadj och kommunisterna, men i grund och botten hade de mycket litet gemensamt.

Messali Hadj visade sig vara en utomordentlig organisatör och en framstående agitator. Han saknade all skolbildning men mellan propagandamötena använde han sin tid till att gå på kvällskurser och lärde sig först det franska språket både i tal och skrift för att så småningom också lära sig den bildade arabiskan. Han stormläste algerisk historia och blev förtrogen med sitt folks nationalhjältar.

Den roll som Messali Hadj har spelat i det nationalistiska evangeliets spridning bland de algeriska arbetarmassorna i Frankrike kan svårligen överskattas. Han var den första som lyckades samla ett större antal av sina landsmän kring kravet på politisk frigörelse vid sidan om den sociala. Redan i början på 1930-talet kom han i nära kontakt med de muselmanska reformationsledarna och med representanter för den nystartade panarabiska rörelsen och från och med då gav han sina agitationstal ett innehåll, som lika mycket spelade på religiösa och panarabiska strängar som på den uppvaknande algeriska nationalkänslan. Han ställde som ett av huvudmålen för den nationalistiska propagandan att genomdriva att algerierna fick lära sig sitt modersmål: arabiskan. I närmare tre decennier skulle Messali Hadj förbli en central gestalt inom nationaliströrelsen.

Den religiösa reformationen i Algeriet har på sitt sätt spelat en nästan lika viktig roll som Messali Hadjs rörelse ehuru den var så gott som helt koncentrerad till Algeriet och strängt taget inte berörde de hundratusentals emigranterna som levde i Frankrike.

Den muselmanska religionsutövningens förfall har redan tidigare berörts. Den hade lett till att de hos de muselmanska sekterna så talrika kvacksalvarna och undergörarna mer och mer hade vunnit gehör hos folket och vidskepelsen grasserade. *Marabuterna* som levde högt på sin inbillade helighet återupplivade den gamla hedniska trolldomen och som deras verksamhet inte i något avseende kunde oro de franska myndigheterna åtnjöt de skydd och förståelse från det hållet. På så sätt fick också myndigheterna ett grepp om de muselmanska massorna.

Initiativet till reformerna kom från några av de ledande skriftlärdar — *ulemas* — som undervisade vid de få existerande muselmanska kollegierna i Constantine, Alger och Oran. Till skillnad från Tunisien och Marocko fanns i Algeriet inget muselmanskt universitet. Somliga av de algeriska ulemas hade talrika gånger vallfärdat till Mecka och tillbragt många år vid Mellanösterns universitet. Det var där som de rycktes med i den i Syrien och Libanon begynnande reformrörelsen, vilken hade fått liv i samband med den vaknande panarabismen. Från slutet av 1920-talet till långt in på 1930-talet samlades de och alla andra som var intresserade i en muselmansk renässans kring den lärde Chekib Arslan, som efter att på nära håll ha sett det franska kolonialstyret i Syrien och Libanon emigrerade till Schweiz och där upprättade den första arabiska ”informationsbyrå”.

Reformarbetet inriktade sig lika mycket på att rensa ut all ”vidskepelse” från religionen som på att skapa en arabisk nationalkänsla och återuppliva det arabiska språket. I Genève lades under de åren grunden till den nationalistiska doktrin, som på 1950-talet skulle leda till de nordafrikanska folkens resning. Hos Chekib Arslan gick alla nationalistledare i skola, både Habib Bourguiba, som med åren skulle bli Tunisiens förste president, och Allal El Fassi, som skulle bli sultanens av Marocko politiska vapendragare, men också en arbetarledare som algeriern Messali Hadj. Det var här som de första nationalistiska tidskrifterna trycktes för att sedan smugglas in i Algeriet, och även här som banden knöts mellan nationalisterna i Marocko, Tunisien och Algeriet å ena sidan och den panarabiska rörelsen i Mellanöstern å den andra. ”Alla arabfolk var solidariska” och varken för Chekib Arslan eller hans lärjungar kunde det råda något tvivel om att tunisierna, marockanerna och naturligtvis algerierna var *araber*.

De tre mest kända reformatorerna i Algeriet var El Okbi, Brahimi och Ben Badis. Ben Badis, som av sina landsmän än i dag kallas ”Han som vet”, var impulsgevaren och den starka personligheten inom reformationsrörelsen och när han dog 1940 efterträddes han av Brahimi, som liksom sin företrädare lär vara högt ansedd inom den muselmanska världen. De franska myndigheterna gjorde sitt bästa för att sätta munkavle på reformatorerna. De förbjöds sålunda att tala i moskéerna, fastän det enligt Koranen bör stå varje troende muselman fritt att predika Guds ord i Guds hus. Ben Badis, El Okbi och Brahimi framstod därigenom mer och mer i sina landsmäns ögon som martyrer för den sanna tron. Det var med andra ord de kortsynta myndigheterna, som ofrivilligt underblåste muselmanernas religiösa nit.

På det religiösa planet gick reformatorerna in för att rensa den muhammedanska läran från all vidskepelse av det vulgära slaget. *Marabuterna* stämplades som avgudadyrkare och de muselmanska munkordnarna, *zaouias*, som sålde själens frälsning till höger och vänster avslöjades kort och gott som skojare och bedragare. På ett tiotal år gjorde reformatorernas offensiv stora framsteg och de franska myndigheterna förlorade efter hand mer och mer sitt grepp om de rätttroende muselmanerna.

Men de religiösa ledarna, som vände sig mot trolleri och hedendom, krävde dessutom att det arabiska språket, som ju även var den heliga Koranens, skulle komma till heders igen och med språkets renässans följde helt naturligt ett återupplivande av det algeriska folkets historia. Algeriets historia kom att få stor betydelse i de skriftlärdas propaganda.

Däriifrån och till att bekänna sig till den algeriska nationen var steget inte långt. Det togs i början av 1930-talet då ulemas slog sig samman och bildade de Skriftlärdas Förbund (Association des Ulémas). Ledaren för förbundet var då den allmänt vördade Ben Badis som i en offentlig proklamation krävde självständighet för sitt fosterland. ”Vi har forskat i det förflutna och i nuet”, sade han. ”Vi har funnit att den algeriska nationen existerar och att den har formats på samma sätt som alla andra nationer i världen. Den algeriska nationen har sin egen historia, sin språkliga och religiösa enhet, sina traditioner och sina särdrag. Vi gör härmed gällande att denna nation inte är identisk med den franska nationen och inte heller kan eller vill bli identisk med den.”

Därmed hade den algeriska nationalismen fått sin verkliga dopattest.

*

Men varken myndigheterna i Paris eller de europeiska ledarna i Alger ansåg sig behöva känna någon större oro. Den nationalistiska väckelsen berörde bara en liten minoritet i Algeriet och hade slagit rot endast hos de algeriska arbetarna i Frankrike. I sitt hemland väckte Messali Hadj ringa förståelse och de skriftlärda framkallade genom sitt brutala ställningstagande för självständigheten skräck och fasa i alla burgna muselmanska kretsar. Dessa såg i den tilltagande proletariseringen ett hot mot sin egen ställning och betraktade vanligtvis den franska ordningsmakten som ett skydd mot de halvsvältande massorna.

Inom eliten, dvs. den lilla grupp som på grund av lyckliga omständigheter fått ta del av den franska undervisningen och kunnat studera till läkare, advokater eller lärare, var man alltså positivt inställd till Frankrike. Man led visserligen under de algeriska européernas hårt genomförda segregation på alla områden men kände samtidigt en verklig samhörighet med fransmännen i Frankrike, de ”riktiga” fransmännen. I de flesta fall hade algerierna med fransk bildning inte längre någon kontakt med sina egna landsmän, de talade inte deras språk och isolerades mer och mer från dem. De gav snart ut sina egna tidskrifter och tidningar på franska och visade sig behandla sitt nya språk lika elegant och säkert som de ”riktiga” fransmännen och ofta bättre än många halvbildade européer i Alger.

En av dem som mycket tidigt framträdde som ledare för den förfranskade eliten var en ung apotekare från Sétif i Constantineprovinsen, Ferhat Abbas, som hade gjort sina studier vid Sorbonne. Medan Messali Hadj reste självständighetens fana i Paris bekände sig den nästan jämnåriga Fer-hat Abbas till det franska fosterlandet. ”Algeriet är fransk jord”, skrev han 1931, ”vi muselmaner är fransmän.” Och han uttryckte en förhoppning om att ”kolonin” snart skulle förvandlas till en fransk ”provins”.

Ju våldsammare tonen blev hos Messali och de skriftlärda, ju självsäkrare var Ferhat Abbas i sin tro på assimileringens inneboende kraft. Han förnekade att det skulle finnas en ”algerisk nation”. ”Jag kommer aldrig att ge mitt liv för det algeriska fosterlandet, det finns helt enkelt inte”, skrev han 1936. Hos Abbas som hos de flesta i hans krets var den religiösa övertygelsen starkt avtrubbad vilket gjorde dem mycket litet mottagliga för den språkliga eller kulturella renässans som de skriftlärda arbetade för.

I och med att de franska arbetarpartierna kom till makten med Folkfronten i mitten på trettitalet såg det förresten ut att ljusna för algerierna. Messali Hadjs anhängare marscherade sida vid sida med socialister och kommunister i de väldiga demonstrationstågen i Paris och till en början var det ingen som ens protesterade mot att algerierna bar en grönvit flagga — det självständiga Algeriets emblem.

Léon Blum och hans rådgivare insåg klart att något måste göras för att bryta stagnationen i Algeriet. Tillsammans med den liberale Maurice Violette utarbetade Blum ett lagförslag som

skulle ge medborgarskap åt närmare 20 000 muselmaner och den franske socialistledarens mening var att deras antal sedan skulle utökas från år till år tills praktiskt taget alla muselmaner i myndig ålder åtnjöt samma rättigheter som européerna. Reformen utlöste naturligtvis jubel hos den franskspråkiga muselmanska eliten i Alger, som nu äntligen såg den dag randas då de skulle bli fullvärdiga medborgare i sitt eget land och diskrimineringen försvinna. Den anda av förståelse och sann vänskap för det algeriska folket som besjälade förslaget återverkade till och med på Messali Hadj som för en kort tid tvingades dämpa tonen i sin självständighetspropaganda. Majoriteten av muselmanerna fick en känsla av att det alltjämt fanns utsikter för att de två folkgrupperna i Algeriet skulle kunna enas om ett fredligt samliv på jämlikhetens grund. De enda som ställde sig avvisande var de muselmanska skriftlärda. I deras uppfattning stod det i strid mot Koranens bud att anlägga en ”främmande” nationalitet.

Européerna i Algeriet lade som väntat krokben för reformen. Alla deras talesmän försäkrade att dess genomförande skulle vara liktydigt med en fransk kapitulation. Snart skulle infödingarna bli herrar i landet, européerna ”fransmännen” — skulle fördrivas därifrån och Algeriet upphöra att vara franskt. Blums initiativ utlöste en antisemitisk kampanj utan motstycke.

Berberna har under sin långa historia i regel levt i fred med judarna, som invandrade redan under romartiden. Det fanns flera berbiska stammar som omvände sig till judendomen före den första arabiska invasionen och det fanns också judar som lät sig islamiseras. Arabiseringen hos de algeriska judarna var stark. I modern tid är det också européerna, som introducerat antisemitismen. Under Folkfronten på 1930-talet var det den europeiska propagandan i Algeriet som hetsade muselmanerna mot judarna. Här och var lyckades den stimulera rasfanatismen och medan myndigheterna satt med armarna i kors efter gammalt tsarryskt recept kunde uppviglade muselmanska massor gå löst mot judiska folkgrupper. Det blev pogromer.

Några av de mest högljudda bland européerna talade rentav om att resa sig mot moderlandet och ta sitt öde i egna händer. Algeriet behövde inte Frankrike. Deras agitation blev inte utan verkan i den franska deputeradekammaren. Blums stora reform fick stanna i någon byrålåda.

Man kan naturligtvis fråga sig vilken utvecklingen skulle ha blivit om Blums och Violettes reformförslag hade förverkligats och sedan planenligt följts av andra och liknande reformer. Många franska liberaler som in i det sista har trott på assimileringpolitiken säger sig än i dag vara övertygade om att det då aldrig hade kommit till en verklig skilsmässa mellan muselmaner och européer. Men därom vet man ingenting. Det förefaller sannolikare att självständighetstanken hade fortsatt att växa i styrka.

Men reformen gick som sagt inte igenom och om detta bakslag av naturliga skäl framkallade glädjeutbrott hos de med blindhet slagna européerna så kom det som en verklig katastrof för de bildade och förfranskade algerierna. Man slog igen dörren till det gemensamma f0sterlandet mitt för näsan på dem: de och deras landsmän var inte önskvärda i den franska familjekretsen.

Messali Hadj, nationalisten, blev med ens mannen för dagen. Han bildade ett nytt parti, Algeriska Folkpartiet, och på ett massmöte i Alger samlade han för första gången 10 000 entusiastiska åhörare. I Mellanöstern blåste pan-arabiska vindar och de kändes även i Alger. Messali Hadj bekände sig till den stora panarabiska folkrörelsen.

Men med Blums nederlag i den algeriska frågan var det slut med all diskussion om reformer. Man återgick i Alger till de välbekanta slagorden: muselmanerna och framför allt de nationalistiska uppviglarna skulle hållas på mattan! De franska fascisterna upprättade filialer i Algeriet för att i stället försöka intressera muselmanerna för ett korståg mot ”judendomen och socialismen”. De hade naturligtvis general Francos exempel för ögonen och drömde om att med arabiska

legotrupper kunna krossa Folkfronten och ”befria” Republiken. En stor minoritet, om inte rentav majoriteten av européerna, sympatiserade med fascismen och med antisemitismen och Messali Hadj lät sig ett tag av taktiska skäl övertalas att göra gemensam sak med européerna mot ”judarna”. Han uppmanade sina rasbröder att resa sig mot ”juden Blum”.

Det hjälpte naturligtvis inte Messali Hadj i hans nationalistiska och algeriska propaganda. Myndigheterna i Alger såg i honom i alla fall bara en agitator mot det franska fosterlandet. Hans parti förbjöds, han själv häktades och fördes med rakad hjässa och rakade ögonbryn till det berömda Barbarossafängelset i Alger. Några år senare dömdes han till sexton års straffarbete i en avlägsen ökenstrakt. Mer än någonsin skulle Messali framstå som en martyr för sitt land.

Ferhat Abbas och hans vänner, som in i det sista hade hoppats att deras drömmar om förbrödring med fransmännen och européerna skulle gå i uppfyllelse, stod där alldeles mållösa. De hade aldrig sympatiserat med den vildsinte Messali Hadj men nu såg de sig tvungna att protestera. Fanns det verkligen inget hopp längre? frågade de sig. Det skulle ta dem flera år att komma till klarhet och det var först efter att ha upplevt det franska sammanbrottet på västfronten 1940 som de vände sina gamla grusade drömmar ryggen.

*

De algeriska nationalisterna utnyttjade aldrig på allvar vare sig krigsutbrottet 1939 eller det franska sammanbrottet året därpå för att falla fransmännen i ryggen eller göra sina krav gällande i närvaro av de främmande ockupations- myndigheterna, tyskar och italienare. På det stora hela taget förefaller den infödda befolkningen ha respekterat den franska landssorgen om man får döma efter fransmännens egna vittnesbörd.

Européerna i Algeriet anpassade sig mycket snart i den ”nya värld” som växte fram under Adolf Hitlers ledning i Europa. De hade aldrig hyst några sympatier för engelsmännen och kunde svårligen mobilisera några ovänliga känslor mot de segrande tyskarna. De kände sig för övrigt fullkomligt oberörda av världskonflikten och en känd historiker påpekar att ”européerna aldrig skulle ha gjort sig besväret att resa sig mot någon inkräktare vem han än hade varit”. Myndigheterna i Algeriet gick också längre i sina politiska motreformer än de mest reaktionära elementen i Vichy. De antijudiska lagarna tillämpades mera hänsynslöst i Alger än i Frankrike, judarna berövades sitt medborgarskap, deras barn fördrevs från skolorna och kanslern vid Algers universitet såg till att så få judar som möjligt bereddes plats vid fakulteterna. Nederlaget av 1940 var samtidigt också en seger över de förhatliga judarna.

Muselmanerna i Algeriet kände sig helt naturligt konfunderade inför vad som skedde. Frankrike var ett slaget land och Hitler — som förresten genom stormuftin i Jerusalem öppet friade till den arabiska världen — var dagens och sannolikt morgondagens segerherre. Det kan sägas till de muselmanska ledarnas heder att de inte ett ögonblick föll för frestelsen att göra gemensam sak med européerna mot den judiska befolkningen. Ulemas verkade i stället i tysthet mycket energiskt till judarnas försvar: vi är alla landsmän, sade de.

Men här och var bland de muselmanska ledarna fanns det en eller annan som vacklade i sin övertygelse och sökte kontakter än hos italienarna än hos tyskarna. De trodde sig kunna planera för framtiden och med segrarmakternas hjälp utverka det algeriska fosterlandets befrielse. Men de var otvivelaktigt mindre klandervärda än de européer av franskt ursprung som öppet fraterniserade med nazisterna. Så mycket är säkert att muselmanernas tro på Frankrikes oslagbarhet var definitivt rubbad. ”Jag skall aldrig glömma allt det fasansfulla jag upplevde under det franska sammanbrottet”, bekände Ferhat Abbas när han efter vapenstilleståndet återvände till Algeriet. Och Abbas var bara en av hundratusen algerier som hade upplevt den franska tragedin på nära

håll.

*

Den allmänna begreppsförvirringen nådde sin kulmen i samband med den allierade landstigningen på hösten 1942 och den bild av Frankrike, som algerierna fick under det vilda slagsmålet mellan franska amiraler och generaler, bidrog inte till att stärka moderlandets prestige.

Det hade börjat med att amiral Darlan gett order om att skjuta på de landstigande amerikanarna, men snart föll han och general Juin amerikanarna om halsen, varefter Darlan blev ståthållare för Algeriet. Men då tog striden mellan Darlan och general Giraud vid och, trots att amerikanarna hade haft med sig Giraud och velat göra honom till högste chef, var det först sedan rojalisterna, förmodligen utan tronpretendentens — greven av Paris — medgivande, mördat amiralen som den gamle Giraud kunde ta makten. Under tiden pågick ett dagligt gerillakrig i alla kretsar i Alger mellan darlanister, giraudister och rojalister i vilket naturligtvis också gaullisterna blandade sig. Så kom då äntligen general de Gaulle flygande från sitt högkvarter i London och på fientligheterna mellan Darlan och Giraud följde nu gerillakriget mellan de Gaulle och Giraud. Till slut var det som bekant den förre som till den Vichytrogna europeiska befolkningens förtrytelse avgick med segern. Under hela detta tragikomiska mellanspel glömde man totalt bort algerierna — allt utspelades fransmän och allierade emellan.

De enda som mycket snart kom underfund med att de sju à åtta millionerna muselmaner i Algeriet borde värvas för de allierade var amerikanarna. President Roosevelt hade vid ett sammanträffande i Casablanca med sultanen av Marocko låtit förstå att Förenta Staterna sympatiserade med de nordafrikanska folkens frihetskrav. Roosevelts personliga representant i Alger, den amerikanske diplomaten Murphy, tog kontakt med de algeriska nationalisterna och bland dem Ferhat Abbas. Vad som sades mellan Murphy och algerierna vet man inte så noga men att den amerikanske diplomaten ställde sig lika förstående till dem som Roosevelt till sultanen är säkert. För att visa sin tacksamhet mot de allierade skulle algerierna gripa till vapen och kämpa kriget till slut vid deras sida.

I denna franskalgeriska värld i full upplösning trodde inte bara nationalisterna men hela det algeriska borgarskapet att befrielsens timme var inne. Det blev en kapplöpning mellan alla dem som under årens lopp gått fransmännens ärenden och av dem fått guld och ära. Alla ville vara först framme vid den algeriska självständighetens portar. Det var som om Frankrike skulle ha upphört att existera och det nu plötsligt faderlösa Algeriet bara behövde resa sig för att stå på egna ben.

Till dem som var mest lyriska och entusiastiska hörde Ferhat Abbas och hans vänner, som den sista tiden hade vuxit blixtnabbt i antal. Abbas hade vid det laget avsvurit sig idéerna från trettitalet. ”Vi har lämnat de gamla upptrampade stigarna”, sade han, ”vi vandrar nu på det algeriska fosterlandets breda väg.” Messali Hadj satt fortfarande fängslad, men de skriftlärda reformatörerna var där och delade Abbas' entusiasm och till dem anslöt sig alla moderata, även de mest moderata bland de moderata. Ferhat Abbas författade tillsammans med en grupp meningsfränder ett förslag till en algerisk republik, ”Manifestet till det algeriska folket”, som slog ned som en bomb i det jäsande algeriska samhället. På kort tid anmälde sig 500 000 sympatisörer och anhängare till Abbas. En halv million var en enorm siffra!

Uppe i de styrande kretsarna i generalguvernörspalatset visste man inte riktigt vad man skulle ta sig till. General Giraud höll alltjämt på att mobilisera arméer för kriget mot axelmakterna och hade inte tid att syssla med sånt lappri som ”infödingskrav”, det fick anstå till efter kriget. General de Gaulle satt med sin befrielsekommitté fortfarande i London och hade svårt att ge klara

instruktioner till Alger. Han förde också krig mot axelmakterna. Manifestets vänner fick vänta.

På initiativ av en hög fransk ämbetsman samlade man emellertid Ferhat Abbas och ett dussin ansedda algeriska borgare till en rundabordskonferens i vilken sannolikt också den amerikanska diplomaten Murphy då och då deltog och på den diskuterades planerna på att upprätta en algerisk republik. Var det bara en komedi från fransk sida, en eftergift framtvungad i ren panik eller ett taktiskt drag? Förmodligen både det ena och det andra. Ferhat Abbas och hans vänner tog emellertid det hela på blodigt allvar.

I stort sett gick Manifestet till det algeriska folket ut på att upprätta en självständig algerisk republik med egen president, egen flagga och eget folkvalt parlament. Texten var mång- och storordig, men på dess äkta patos kunde man ändå inte tvivla. Det framhölls att banden med Frankrike inte helt skulle lösgöras och om arabiskan tillerkändes samma officiella status som det franska språket så skulle den franska *kulturen* även i framtiden förbli det algeriska folket lika kär som den hade varit dittills. Manifestet förutsåg också att landet under en övergångsperiod skulle styras av en regering sammansatt till hälften av européer och till hälften av muselmaner och stå under ledning av en fransk överkommissarie med ambassadörs rang.

Det blev några korta och hektiska smekmånader mellan myndigheterna och självständighetsrörelsen under vilka den nationalistiska propagandan på snabba vingar spridde budskapet överallt ute i landet om att den algeriska republiken snart skulle födas, att det franska herrefolkets dagar var räknade och att friheten klappade på porten.

Under tiden började fransmännen få mera ordning på sina affärer, general Giraud fick träda tillbaka för de Gaulle och en gammal erfaren kolonialofficer general Catroux, tog befälet i Alger. De väpnade styrkorna hade organiserats, ordningsmakten hade funnit sig till rätta och byråkraterna i generalguvernörspalatset hade återvunnit sin självbehärskning. Nu kunde "det algeriska manifestet" läggas på hyllan.

Samtliga politiker som tillsammans med Ferhat Abbas hade undertecknat manifestet fick order av Catroux att ta tillbaka sina namnteckningar och flertalet föll till föga. Tolv av de mäktigaste algeriska borgarna kallades upp till generalguvernörens palats och där fick de med ett rep om halsen — alldeles som de franska borgarna i Calais — be Frankrike om syndernas förlåtelse. Skräcken hos den europeiska befolkningen försvann efter den ceremonin som genom ett trollslag och det såg ut som om allting skulle återgå till den gamla ordningen igen.

Helt och hållet återgick det dock inte till det gamla. General de Gaulle som något år tidigare i Brazzaville hade understrukt det skriande behovet av reformer inom det franska kolonialväldet genomförde några reella förbättringar i Algeriet. Han tog sålunda i mars 1944 upp Blums och Violettes gamla plan och skänkte ett betydande antal utvalda muselmaner fulla medborgerliga rättigheter och alla muselmaner över 21 år blev röstberättigade till parlamentet — till parlamentet i Paris nota bene. Det uppfattades på europeiskt håll i Alger som början till en revolution och som ett otillåtligt intrång i européernas privilegierade värld. För de algeriska nationalisterna inklusive Ferhat Abbas var det inte mer än en allmosa, ett ben som man kastade åt en hungrig hund. De ansåg att kampen för självständigheten måste fortsätta.

Det var också otänkbart att de starka lidelser som offent liggörandet av Manifestet hade väckt till liv hos millioner muselmaner utan vidare skulle lägga sig, eller att de överdrivet optimistiska förhoppningar som den hos fransmännen rådande anarkin hade gett upphov till skulle gå upp i rök. Tvärtom: slitningarna mellan de något självsäkrare muselmanerna och de mer och mer uppretade européerna hörde till dagordningen.

Européerna begärde naturligtvis att myndigheterna äntligen skulle ta itu med hårdhandskarna och

sätta infödingarna på deras rätta plats i samhället. Hos muselmanerna framför allt ute på landsbygden fortsatte den något försenade viskningspropagandan att förkunna nationalisternas seger som omedelbart förestående. På våren 1945 samlade sig arabstaterna i Heliopolis till en stor konferens och grundade Arabförbundet. De storordiga proklamationerna därifrån gav ett fantastiskt eko i hela Nordafrika. Nationalisterna reste huvudet i Marocko och i Tunisien. I Algeriet var det millioner muselmaner som trodde att Arabförbundet hade gett signalen till den stora resningen mot västerlandet.

Medan man den 8 maj 1945 i alla allierade länder i jubel och yra firade den stora segern över axelmakterna kom det i Algeriet till blodiga sammanstötningar mellan museimaner och européer. Centrum för oroligheterna var Ferhat Abbas' hemstad, Sétif, men de spridde sig under några dygn till andra trakter.

Ett muselmanskt demonstrationståg, som polismyndigheterna av obekanta skäl inte ansett sig böra förbjuda, marscherade genom staden under ropen Frihet åt Algerierna, Ned med Kolonialstyret! Plötsligt spärrades tåget av polisstyrkor och ett skott lossades. Om det kom från massan eller från ordningsmakten har aldrig blivit utrett. På några minuter urartade demonstrationen i ett allas krig mot alla. De rasande demonstranterna överföll alla européer inom synhåll, både män och kvinnor. Tvåhundra fick sätta livet till.

Den verkliga bakgrunden till upploppen är än i dag okänd. På franskt håll påstods att demonstranterna hade levt i föreställningen att revolutionen hade brutit ut i Alger och att nationalisterna hade tagit makten där. Nationalisterna återigen beskyllde öppet polismakten och européerna för överlagd provokation, vilket de naturligtvis aldrig har kunnat bevisa.

Ofattbart är emellertid att polismakten varken var bättre informerad eller förberedd. Det var allmänt bekant att det rådde en fruktansvärd misär bland de muselmanska massorna efter de sista två årens katastrofala missväxt. Det var hungrande och förtvivlade proletärer som demonstrerade för sin rätt att leva. I förening med de nationalistiska parollerna om att den nationella befrielsen var nära och att portarna skulle öppnas till de mättas paradys, räckte det för att sätta eld på krutdurken.

Repressalierna kom blixtnabbt och blev obönhörligt hårda. En kryssare skickades upp utmed kusten och besköt byarna med tungt artilleri, bombflyget inkallades och jämnade ett fyrtiotal samhällen med marken. Och sedan fick främlingslegionärer och senegalnegrer fria händer att hämnas lynchningarna på européerna.

Enligt officiella siffror omkom 1 500 museimaner — män och kvinnor — under straffaktionen. Tillförlitliga neutrala källor uppger antalet döda bland muselmanerna till 8 000 à 10 000. På nationalistiskt håll ges betydligt högre siffror. De vidriga händelserna i Sétif gav de styrande i Alger ett unikt tillfälle att slå ned på hela nationaliströrelsen som gjordes ansvarig för upploppet. Ferhat Abbas och ett stort antal muselmanska ledare häktades. Sammanlagt fängslades 5 000 à 6 000 politiskt misshagliga av vilka många fick straffarbete. Ekot av den hårda framfarten i Algeriet nådde lyckligtvis Paris — fastän mycket sent. Men Paris stoppade i alla fall den fortsatta revanschaktionen från européernas sida. Den franska regeringen satte igång med en opartisk undersökning av upprinnelsen till blodbadet i Sétif. Men resultaten av den var tydligen så uppskakande att de inte kunde bringas till offentlighetens kännedom. De blev strängt hemligtämplade.

Tack vare opinionen i Paris mildrades emellertid straffen för många av de dömda muselmanerna och en verkligt liberalt sinnad generalguvernör tog nu säte i Alger. Han hette Yves Chataigneau. De segrande franska motståndsmännen i Paris, som i fyra år hade levt under nazistisk terror och

skräck i sitt eget land, ville ha fred i Algeriet, men en fred grundad på tolerans och samförstånd. Muselmaner och européer skulle dra ett streck över det förflutna och enas i broderlig samlevnad.

Algeriet får en ”stadga”

Under det relativa lugn, som följde på kuvandet av upplöppen i Sétif, växte meningsskiljaktigheterna mellan Paris och Alger, dvs. mellan moderlandet och de som förde den europeiska minoritetens talan i Algeriet. Medan man i Alger ville återgå till status quo ante och kände sig uppmuntrad därtill av det återställda lugnet, insåg man i Paris att det var absolut nödvändigt att komma ut ur det rådande dödläget och säkra muselmanernas politiska rättigheter innan det kom till nya missnöjesutbrott.

Det var uppenbart att den uppståndelse som de Gaulles liberala förordningar av 1944 hade framkallat hos européerna ännu inte hade lagt sig. I praktiken hade visserligen ingenting förändrats och det fanns fortfarande möjligheter att försena ikraftträdandet av dessa lagar, som inte bara gav muselmanerna två på fem av mandaten i många kommunala styrelser men också berättigade dem att delta i valen till parlamentet i Paris och dit skicka lika många representanter som den europeiska minoriteten. Allt detta var ett steg i riktning mot en fortgående assimilering av muselmanerna och på europeiskt håll var man övertygad om att assimileringen på lång sikt skulle få exakt samma katastrofala konsekvenser som självstyret. Långsamt men säkert skulle européer och muselmaner bli politiskt jämställda och en dag skulle den muslimska majoriteten bli bestämmande och göra slut på minoritetens monopolställning.

Men de konservativa i Alger och med dem majoriteten av européerna protesterade också mot medborgarreformen därför att de helt enkelt frångående nationalismen allt folkligt underlag. Hela den politiska agitationen hade igångsatts av en handfull intellektuella. Vad de muslimska analfabeterna begärde, sade förståsigpåarna i Alger, var varken algeriskt självstyre eller rösträtt till nationalförsamlingen i Paris — vad skulle de förresten göra med en röstsedel! Vad de behövde var mera bröd och det kunde de få om moderlandet bara ville öka de snålt tilltagna anslagen till Algeriet.

Hos parisregeringen var inställningen till de algeriska problemen under de första efterkrigsåren relativt liberal vilket inte var så underligt eftersom motståndspartierna satt vid makten och det var socialisterna och kommunisterna som hade majoriteten. Man ogillade också starkt den reaktionära sydstatsmentaliteten hos européerna i Alger. Algeriet måste få sin egen författning, dvs. sina egna grundlagar, och kunde inte längre behandlas som en koloni.

Protesterna från Alger hur våldsamma de än var påverkade till en början inte heller regeringarna i Paris. Man var alltjämt inställd på att åvägabringa försoning och avspänning. Det var i det syftet som Paris hade utnämnt den liberale Chataigneau till generalguvernör. Nationaliströrelsen fick nu litet friare tyglar. Ferhat Abbas, som ingen domstol hade kunnat överbevisa om delaktighet i upplöppen 1945, försattes på fri fot. Guvernören menade att nationalismen borde få sin chans eller åtminstone tillåtas löpa linan ut — kanske han inte trodde det skulle gå så värst långt.

*

De Gaulles förordningar om allmän rösträtt för muselmanerna sattes på prov första gången på hösten 1945 då alla fransmän skulle välja representanter till den konstituerande församlingen i Paris. Ögonblicket var ännu inte inne för algerierna att bestämma om sin egen författning men de uppmanades tillsvidare att välja ombudsmän till den församling som skulle ge Frankrike en ny författning.

Närmare en och en halv million muselmaner sades vara röstberättigade ehuru säkert inte stort mer än hälften var inskrivna på några röstlängder. Muselmanernas verkliga politiska ledare satt ännu fängslade, bland dem både Messali Hadj och Ferhat Abbas. Den senare blev inte fri förrän på våren 1946. Resultatet blev att nästan alla muselmanska väljare satt hemma den första gången de blev inbjudna att delta i allmänna val. Messali Hadj och Ferhat Abbas hade uppmanat dem att valskolka.

I juni 1946 blev det val till en ny konstituerande församling och den gången var Ferhat Abbas på fri fot medan Messali Hadj fortfarande satt fängslad. Abbas hade på grundval av sitt "Manifest till det Algeriska Folket" redan bildat ett parti, som han döpte till Manifestpartiet, Union Démocratique du Manifeste Algérien (UDMA). Messali Hadjs algeriska folkparti, som förbjudits 1939, hade fortsatt att verka illegalt men kunde naturligtvis inte delta i valen. Det var följaktligen kring Abbas' person som alla nationellt kännande algerier samlade sig.

Det var ont om vallokaler, vägarna dit var nästan alltid mycket långa och de lokala myndigheterna, som i själ och hjärta starkt ogillade hela historien, gjorde inga ansträngningar vare sig för att skriva in muselmanerna på röstlängderna eller för att underlätta transporten till vallokalerna. Ofta måste väljarna tillryggalägga femton à tjugo kilometer till fots!

Men 630 000 muselmaner — alla män eftersom kvinnorna inte var röstberättigade — och av vilka majoriteten varken var läs- eller skrivkunnig vandrade i alla fall till urnorna. Over hälften av de teoretiskt röstberättigade stannade emellertid hemma och det berodde sannolikt lika mycket på okunnighet som på materiella svårigheter i samband med myndigheternas bristande hjälpsamhet.

Själva röstningen torde emellertid ha ägt rum i full frihet och inga försök att påverka väljarna i den ena eller den andra riktningen tycks ha gjorts av de lokala myndigheterna. Generalguvernör Chataigneau hade gett stränga instruktioner om att valen skulle vara korrekta. Valutgången blev en total överraskning inte bara för regeringen i Paris utan säkert också för guvernören i Alger.

Så gott som alla muselmanska kandidater som bekände sig till assimileringspolitikerna blev utslagna och Manifestpartiet tog hem 450 000 röster på 630 000, dvs. över 70 %. Det var så mycket mera anmärkningsvärt som Ferhat Abbas inte hade något massparti i egentlig mening bakom sig och inte heller hade varit i stånd att göra en omfattande valkampanj. Den starka anslutningen från väljarnas sida kunde därför bara tolkas som ett otvetydigt uttalande för självständighetstanken. För första gången skulle algeriska nationalister få säte i församlingen i Paris. Av de tretton muselmanerna som invaldes i församlingen tillhörde elva Manifestpartiet, däribland både Ferhat Abbas och dr Ahmed Francis, hans närmaste man inom partiledningen.

Det var inte långt ifrån att valresultaten framkallade panik i Paris. Man såg i dem ett direkt hot mot Frankrikes överhöghet i Algeriet och mot den av alla politiska partier i Paris omhuldade assimileringstanken. Om man i franska regeringskretsar var tveksam om hur man skulle förfara, var man i Alger inte sen att dra konsekvenserna. Man förebrådde naturligtvis i första hand generalguvernören att ha varit för slapphänt och låtit Ferhat Abbas' anhängare terrorisera de stackars muselmanska väljarna — annars kunde man ju inte förstå att de hade röstat för självständighet och republik. I andra hand ansåg man att guvernören hade handlat lättsinnigt genom att låta Abbas ensam föra nationalismens talan. Ingenting kunde vara farligare än att låta växa fram ett nationalistiskt enhetsparti kring vilket alla missnöjda muselmaner kunde samlas. Myndigheterna satte också genast Messali Hadj på fri fot och han fick fria händer att organisera sin politiska verksamhet.

Valsegern hade naturligtvis gjort Ferhat Abbas och hans vänner alldeles yra i huvudet och de såg

sig redan stå i spetsen för en algerisk regering. Som de ville smida medan järnet var varmt satte de sig ned att utarbeta en motion till den konstituerande församlingen i Paris. Motionen innehöll ett förslag till upprättandet av en självständig algerisk republik med folkvalt parlament, egen president och egen nationalflagga dock allt inom ramen av ett franskt statsförbund. Den texten gjorde ett nästan groteskt intryck på alla franska politiker, även de mest välvilligt inställda. ”Algerisk republik” verkade som ett skämt.

Ingenting skulle ha varit naturligare än om Ferhat Abbas och Messali Hadj hade förenat sina krafter för att stödja motionen om republik. Men den av den långa fängelsevistelsen märkta Messali Hadj var ingen samarbetsman och han hade aldrig varit vän av kompromisser. Messali ville inte dela makten och inte heller låta någon annan leda det algeriska folket. I hans ögon var för övrigt hela självständighetsmotionen ett förräderi mot den algeriska nationalismen eftersom den byggde på fortsatt samlevnad med Frankrike. Algerierna var araber, sade Messali Hadj, de hörde hemma i arabvärlden och deras andliga huvudstad var Kairo. Inget samröre fick förekomma med de franska förtryckarna.

Motsättningarna resulterade i en elakartad brytning mellan de två nationalistledarna. Redan på hösten 1946 blev det val igen — denna gång till den nyskapade ”nationalförsamlingen” i Paris som efterträdde förkrigstidens deputeradekammare. Messali Hadj lät sitt Algeriska folkparti fortsätta sin illegala verksamhet och bildade med tanke på valen ett nytt parti, Mouvement du Triomphe des Libertés Démocratiques, MTLD, eller kortare Frihetspartiet. Ferhat Abbas ansåg det oklokt att låta två nationalistpartier kämpa om väljarnas röster och sade sig av detta skäl dra sig ur striden. Vilken den egentliga anledningen var har aldrig blivit riktigt klart. Fruktade han ett nederlag — eller var han rädd för att splittringen skulle försvaga hela nationaliströrelsen som sådan? I hemlighet tycks Abbas ha gett sina sympatisörer order att rösta kommunistiskt.

Messali Hadj, som hade gått ut i valkampanjen med de mest hätska och våldsamma slagord utan att på något sätt störas i sin propaganda av myndigheterna, led ett svidande nederlag. Inte stort mer än en tredjedel av den muselmanska väljarkåren mötte den här gången upp vid urnorna och av de 470 000 röstande var det bara 153 000 som röstade på Frihetspartiet, medan över 200 000 röster tillföll kandidater som öppet bekände sig till assimileringpolitiken.

Mycket litet är känt om hur valen i oktober 1946 ägde rum och huruvida de lokala myndigheterna ingrep i valoperationerna mera direkt än sommaren dessförinnan. Det är möjligt att många väljare stannade hemma istället för att rösta på den hätske och samhällsomstörtande Messali Hadj, men det finns ingen förklaring på varför de muselmanska regeringskandidaterna hade sådan framgång.

Européerna i Alger jublade igen — de hade fått rätt. Den algeriska nationalismen var bara en övergående modesjuka och när väljarna tog sitt förnuft till fånga röstade de helt enkelt på de officiella kandidaterna. De krävde med andra ord varken revolution eller reformer.

Glädjen på det hållet blev inte långvarig för i kommunalvalen som följde året därpå tog Messali Hadjs parti hem nästan alla muselmanska mandat. Hans propaganda började nu göra effekt långt ute på landsbygden. Manifestpartiet och Ferhat Abbas var på reträtt i alla valkretsar. Den extrema nationalismen gick segrande fram.

*

I Paris hade lagstiftarna nästan i ett helt år arbetat på att få till stånd en författning för Frankrike. Den blev äntligen färdigbehandlad på sensommaren och kunde antas på hösten 1946 för att träda i kraft den 1:sta januari 1947. Ögonblicket var nu inne att ge också Algeriet en ”författning”.

Men den i de härskande politiska kretsarna i Paris rådande uppfattningen gick inte alls i den

riktning som Ferhat Abbas och hans vänner hade hoppats på. Deras republikmotion hade mötts med total oförståelse på alla håll även hos kommunisterna. Den allmänna meningen i Nationalförsamlingen var att Algeriet skulle assimileras och införlivas med moderlandet. Frankrike ville efter år av förödmjukelser och nederlag bli stort igen och franskheten måste hävdas. Ingen hade kommit på tanken att ge upp Indokina, där nationalisterna lyfte upprorsfanan, hur skulle någon kunna gå med på att avträda Algeriet eller tillerkänna det självstyre?

Det fanns för övrigt rena förnuftsargument som talade till förmån för assimileringen. Assimileringen hade i själva verket aldrig prövats på allvar, alla uppriktiga försök att skapa jämlikhet mellan muselmaner och européer hade sorgligt nog saboterats. Hur skulle det vara om man en sista gång satte assimileringspolitik på prov, men denna gång på blodigt allvar — och erbjöd muselmanerna att i vått och torrt och på gott och ont dela det stora gemensamma fosterlandet med fransmännen? Det var kanske ändå en sista chans som borde försökas.

Det var märkvärdigt nog ingen som gjorde invändningen att Algeriet redan i flera mansåldrar hade vuxit upp i en viss autonomi, att förhållandena där i nästan alla avseenden var olika de i moderlandet och att européerna eller franskalgerierna — hur man nu kallade dem — inte kunde sägas vara fransmän på samma sätt som fransmännen i hemlandet. Algeriet hade ju redan sina egna mynt och sedlar och sina egna frimärken! Självstyret där hade visserligen till dato varit i händerna på den europeiska minoriteten, men var det inte ofrånkomligt att utvecklingen skulle gå i riktning mot mera självstyre för både muselmaner och européer? Nej, den synpunkten hade lagstiftarna i Paris ingen förståelse för. Algeriet skulle införlivas med Frankrike och algerierna skulle bli fransmän.

Den nya franska författningen av 1946 innehöll en mängd paragrafer om hur Franska Unionen eller Samväldet skulle växa fram ur det gamla kolonialväldet. De var dunkelt och ofta motsägelsefullt formulerade, men tycktes ändå ställa i utsikt en viss autonomi för mer utvecklade koloniala besittningar, som från och med nu kallades ”översjöiska” (d'outre-Mer) istället för koloniala. Men hur man än forskade i författningstexten om den franska unionen fanns där ingenting som passade in på Algeriet. Algeriet måste sålunda få en särskild författning eller stadga. Ordet stadga innebar väl att det inte rörde sig om verkliga grundlagar i konstitutionell mening.

Debatten om den algeriska författningen eller stadgan ägde rum under några heta augustiveckor 1947. Samlingsregeringen under socialisten Ramadiers ledning hade framlagt en proposition som de algeriska nationalisterna från första dagen tillbakavisade som varande endast ett uppkok på den gamla förhatliga kolonialstadgan.

Den socialiststyrda regeringen hade bara någon månad tidigare i samband med den sovjetryska kuppen i Prag brutit med kommunisterna och därigenom tvingats söka sitt parlamentariska stöd mera åt höger. Regeringspropositionen formulerades också i mindre liberal anda än vad Ramadier och hans partivänner ursprungligen hade tänkt sig, men i själva sakfrågan avvek deras uppfattning inte stort från de borgerliga partiernas. Någon självständighet för Algeriet kunde inte komma i fråga. Algeriet var och förblev franskt.

På det stora hela taget ställde sig socialisterna och kommunisterna ungefär lika oförstående inför den algeriska självständighetsrörelsen som center- och högerpartierna. För socialisterna var all nationalism förhatlig som varande en kvarleva från den borgerliga ideologin från sekelskiftet och de såg hos de algeriska nationalisterna bara religiös fanatism och blind hurrapatriotism. Kommunisterna gick ungefär fram på samma linje, men hade dessutom att ta hänsyn till de sovjetryska önskemålen. Moskva fördömde nationalismen i Nordafrika som ett instrument i de

amerikanska imperialisternas händer och föredrog att Algeriet förblev en fransk koloni. Det var därför naturligt att kommunisterna skulle stämpla Ferhat Abbas och "trotskisten" Messali Hadj som den angloamerikanska imperialismens handgångna män!

Därmed är ingalunda sagt att de två franska arbetarpartierna skulle ha varit okänsliga för de muselmanska massornas misär eller hyst några sympatier för den europeiska minoritetens monopolkrav. De gjorde sitt bästa för att garantera muselmanernas rättigheter, men varken de ena eller de andra ville kompromettera sig. Kommunisterna nedlade sina röster i de avgörande voteringarna och socialisterna såg sig tvungna att rösta med de mest reaktionära kraven på högern för att undvika en regeringskris.

Under debatten i nationalförsamlingen framträdde för första gången klart och tydligt en verklig klyfta mellan å ena sidan fransmännen i församlingen, å den andra de algeriska deputeraderna. Muselmanerna från Algeriet oavsett vilket parti de tillhörde krävde autonomi för sitt land och nationalisterna insisterade dessutom på att Algeriet skulle få sina egna nationalfärger, sin egen flagga. Fransmännen i församlingen var ungefär lika eniga i sin motsatta uppfattning.

Flaggan skulle vara symbolen för algeriernas nationella självkänsla, men den var också symbol för den franska självkänslan. General de Gaulle som alltjämt hade ett starkt gehör i landet tog plötsligt till orda för att förklara att "Frankrike verkligen inte kunde kompromissa i frågor som rörde fosterlandets mission i världen eller dess nationalflagga". Det kunde inte finnas någon annan flagga än den franska. På den punkten som på de flesta andra fick de algeriska deputeraderna i församlingen bittert bita i gräset.

Den politiska atmosfären hade för övrigt blivit fränare under loppet av året, moderlandets hållning gentemot besittningarna ute i världen hade hårdnat betydligt. I Indokina fördes sedan ett halvår tillbaka ett blodigt krig mot nationalisterna som krävde självständighet från moderlandet. I Marocko hade sultanen bara några månader tidigare vågat resa anspråk på mera självbestämmanderätt och öppet uttalat sina sympatier för arabfolken i Mellanöstern. I Tunisien misstänktes den dittills foglige bejen för att i hemlighet stå i maskopi med "uppviglar" Habib Bourguiba. Det såg ut som om kolonialväldet hotades från alla håll. Den minsta eftergift åt den algeriska nationalismen riskerade att sätta alltihop i brand.

Det förklarar att även de politiker i Paris som ursprungligen hade velat väl och hoppats kunna åvägbringa en också för algerierna godtagbar lösning tvingades slå till reträtt. Man glömde helt och hållet bort att detta skulle vara en ny chans och att det kanske var den sista chansen. Man hade sagt att alla algerier var fransmän och att Algeriet var en fransk provins och att det var det pris man var beredd att betala för att algerierna skulle avstå från sina krav på autonomi. Men när det kom till kritan höll man inte sitt löfte. I den nya algeriska stadgan förklarades Algeriet bestå "av en grupp departement åtnjutande en särskild status" men de jämfördes inte med departementen i Frankrike eller sades vara "franska". Det var följaktligen bara en dunkel omskrivning för att undvika uttrycket kolonial eller något närbesläktat uttryck vilket också framgår av den juridiska sakkunskapens senare tolkning av lagtexten.

Det hette visserligen att "alla algerier var franska medborgare och hade samma rättigheter" och stadgans mening var också att de som individer skulle vara eller i en nära framtid bli jämställda. Alla skulle ha rösträtt även kvinnorna och såväl den europeiska folkgruppen som den muselmanska skulle fritt kunna välja sina representanter till parlamentet i Paris.

Men någon jämlikhet mellan folkgrupperna var det inte tal om. De åtta à nio millionerna muselmaner skulle i parisparlamentet få 15 representanter, dvs. inte mera än den enda millionen européer. Ännu mer iögonfallande var orättvisan i den nyskapade rådgivande församlingen i

Alger, *l'Assemblée algérienne*.

Denna församling var en typisk produkt av den nästan geniala uppfinningsförmåga när det gäller att dölja realiteterna bakom fräska fiktioner, som fransk kolonialrätt är så märkvärdigt rik på. Assemblén i Alger skulle bestå av två kamrar, en europeisk och en muselmansk med vardera sextio ledamöter, men kamrarna skulle hålla gemensamma sammanträden i samma plenisal.

Den europeiska ”kammaren” skulle enligt författningen väljas av ett valkollegium med något över 400 000 röstberättigade, omfattande både manliga och kvinnliga väljare, som hade rätt att utse 60 representanter. Det muselmanska kollegiet, bestående av i 300 000 endast manliga väljare eftersom kvinnorna inte hade rösträtt, fick i sin tur utse 60 representanter till den muselmanska kammaren.

Det betydde i praktiken att de 8 millionerna muselmaner fick exakt samma representation som i million européer. Alla algerier var enligt författningen franska medborgare, såväl muselmaner som européer, men européns röst var värd minst sju gånger så mycket som muselmanens!

Majoriteten i nationalförsamlingen i Paris tyckte ändå att regeringspropositionen gick för långt när den gav muselmanerna hälften av mandatet i den algeriska assemblén. Det förelåg risk för att den muselmanska ”kammaren” med hjälp av några få röster från den europeiska skulle kunna genomdriva majoritetsbeslut i en av européerna icke önskad riktning. Man införde därför ett litet tillägg i författningstexten som föreskrev att somliga beslut skulle kräva *två tredjedels majoritet*, om ett visst antal av assembléns ledamöter eller generalguvernören så önskade. Därmed ströp man den sista möjligheten att via den nya författningen underlätta en fredlig utveckling på lagstiftningsvägen.

Förgäves maratontalade de algeriska nationalisterna i Paris och mobiliserade både vältalighet och slagkraft för att övertyga sina franska kolleger om att algerierna verkligen utgjorde ett folk, ett riktigt folk, som ansåg sig ha rätt att styra sig självt. De talade hela tiden för döva öron och nästan hela tiden för tomma bänkar.

Hela den algeriska debatten försiggick praktiskt taget bakom lyckta dörrar. Mitt under den varmaste semestermånaden hade den franska dagspressen inget intresse för en algerisk debatt. Allmänheten i Frankrike hade inte heller någon aning om att det rörde sig om något som kunde bli av stor betydelse i framtiden — exempelvis att förebygga eller framtvunga ett inbördeskrig i Algeriet. Det väckte inte heller någon uppståndelse när de algeriska nationalisterna anmälde sitt utträde ur parlamentet. De var främlingar där, sade de, de ville inte lagstifta för ett främmande folk, när de inte fick lagstifta för sitt eget land. Detta skedde i augusti 1947!

Majoritet och minoritet i nationalförsamlingen drog en lättnadens suck när det pinsamma skådespelet var över. Högern och den nordafrikanska lobbyen med sitt starka fäste hos de liberala centergrupperna jublade igen över utgången. De hade i tur och ordning hotat Ramadier och dennes partivänner med att störta honom och framkalla en kris om de inte fick sin vilja igenom. Socialisterna satt och halvskämdes men tröstade sig med att ”stadgan” som den algeriska författningen kallades ändå utgjorde ett framsteg gentemot det tidigare tillståndet. Kommunisterna tvådde jesuitiskt sina händer. De hade inte haft något emot att hjälpa det undertryckta algeriska folket, men det förutsatte att algerierna var beredda att gå i Moskvas ledband — och det var de inte.

Ingen skall tro att européerna flaggade eller hurrade över segern i nationalförsamlingen. Nationalistledarna hade vänt hem från Paris, bittra och berövade sina sista illusioner, men européerna var ändå inte nöjda. Deras deputerade hade förresten på två undantag när röstat mot den nya stadgan, som sades vara en skamlig kapitulation inför den algeriska nationalismen. Om den efterlevdes

skulle den bli en ny spik i den europeiska folkgruppens likkista. Och att en fransk folkvald församling hade kunnat godta en sådan text var något oerhört — ”en i världshistorien fullkomligt unik nationell självuppgivelse” — som en av de representativa européerna uttryckte sig.

Den sista chansen

Inga av de fundamentala bestämmelserna i den algeriska författningen som gick ut på att upprätta jämlikhet mellan européer och muselmaner trädde i kraft, även om stadgan av 1947 från och med nu var avsedd att betraktas som landets grundlag. Den gamla kolonialförvaltningen satt kvar i orubbat bo och muselmanerna förvägrades alltjämt medborgerliga rättigheter.

Det är högst sannolikt att majoriteten i den franska nationalförsamlingen hade menat allvar med sina stora ord och generösa avsikter. Men icke desto mindre förblev Algeriet en koloni och i så gott som alla delar av landet fortsatte polisgodtycket att härska lika obehindrat som tidigare.

Naturligtvis hade man tagit med i räkningen att det skulle behövas tid innan de nya grundlagarna hundraprocentigt tillämpades och lagstiftarnas mening hade väl också varit att reformerna skulle ske successivt efter hand som algerierna fick sina folkvalda representanter i den algeriska församlingen och där skulle kunna göra sin röst hörd. Visserligen hade församlingen bara rådgivande makt och kunde inte väntas utöva något avgörande och omedelbart inflytande på lagstiftningen eller ens på den högre förvaltningen. Men den muselmanska ”kammaren” kunde med åren bli ett forum för den åsidosatta majoriteten av befolkningen och påverka kolonialsamhället i liberal riktning, framför allt om den var uttryck för en verklig folkmening.

Förutsättningen för en sådan utveckling var följaktligen att valen till församlingen fick äga rum i full frihet. Européerna såg emellertid i valen ett direkt hot mot sin politiska monopolställning och ville till varje pris undvika att de nationalistiska partierna fick majoriteten i den muselmanska kammaren. Muselmanerna måste förhindras att rösta som de ville eller åtminstone från att rösta så som nationalisterna ville att de skulle rösta.

Efter ett ihållande tryck från Alger gick regeringen i Paris bara några veckor före valen i april 1948 med på att återkalla den liberale Chataigneau. ”Algeriet behöver en gendarm och inte en sociolog”, sade man i Alger. Han ersattes av en socialist, elsassaren Edmond Naegelen, som gällde för att vara en hård och beslutsam man och som dessutom var känd för att under mellankrigsåren framgångsrikt ha bekämpat de tyskinspirerade separatisterna i Elsass. Uppenbarligen satte man i Alger likhetstecken mellan dem och ”separatisterna” i Algeriet.

Så började valstriden om den algeriska församlingen, till vars verksamhet lagstiftarna i Paris hade knutit så stora förhoppningar. Messali Hadj som hade blivit allt aggressivare i sin antifranska propaganda efter valsegern på hösten 1947 översvämmande landet med flygblad som gav européerna valet mellan ”kappsäcken och likkistan”, dvs. mellan att ge sig av eller låta sig avlivas. Han var övertygad om att med sina våldsamma slagord rycka den muselmanska majoriteten med sig, men samtidigt skrämde han upp den stora massan av européerna och kastade dem bokstavligen i armarna på de mest reaktionära elementen i Alger.

Den nyutnämnde guvernören möttes också vid sitt tillträde på sin nya post av alarmerande nyheter. En våg av nationalism svepte fram över landet och enligt polisens informationer såg det ut som om Messali Hadj och med honom de värsta uppviolarna skulle ta hem majoriteten, ja rentav 90 % av de muselmanska rösterna.

De liberala nationalisterna med Ferhat Abbas i spetsen sades ha förlorat terräng dels därför att de var så moderata och dels därför att myndigheterna så effektivt hade lamslagit deras verksamhet.

Man hade nämligen i Alger länge betraktat Abbas som Frankrikes farligaste fiende, just därför att han var så moderat. Nu var det hur som helst för sent att spela ut Abbas mot Messali och man fick i stället sätta in krafterna på att hejda både den ene och den andre. Myndigheterna ute i landet fick fria händer att handla efter gottfinnande med välsignelse både från den socialistiska generalguvernören i Alger och den likaledes socialistiska inrikesministern Jules Moch i Paris.

De muselmanska kandidaterna anhölls här och var av polisen under en eller annan förevändning och försattes på fri fot dagen *efter* valen. Så gott som överallt förbjöds de nationalistiska kandidaterna tillträde till vallokalerna och kunde sålunda inte övervaka rösträkningen. På många ställen stod representanter för regeringskandidaterna utanför lokalen och stack en röstsedel i handen på väljarna, den enda röstsedel som stod att få. De muselmanska väljarna levde i flera dagar under en fullkomlig terror. Det krävdes mod för att rösta och för att rösta på nationalisterna behövdes hjältemod. Enligt alla objektiva iakttagare gjorde myndigheterna sitt bästa för att muselmanerna skulle stanna hemma.

Valutgången blev ett förkrossande nederlag för nationalisterna i den muselmanska kammaren och en seger för de officiella kandidaterna. I den europeiska kammaren tog den extrema högern under gaullistisk etikett hem så gott som alla platser och slog ut både liberaler, socialister och kommunister. Det betydde dels att nationalisterna strängt taget inte skulle kunna göra sig hörda i den algeriska församlingen och dels att den europeiska minoriteten skulle bli representerad av de mest reaktionära elementen inom befolkningen.

Hur många muselmaner som verkligen deltog i valen vet man faktiskt inte. Enligt myndigheterna röstade 600 000 på I 300 000 röstberättigade, dvs. mindre än hälften, men i själva verket torde hemmasittarna ha varit mycket talrikare. Som ingen kontroll utövades i vallokalerna kunde de lokala tjänstemännen ordna med resultaten som de ville. Av de muselmanska väljarna uppgavs — enligt de officiella siffrorna — sammanlagt 300 000 ha röstat på de två nationalistiska partierna, manifestpartiet med Ferhat Abbas, och frihetspartiet med Messali Hadj, som tillsammans fick 17 mandat på 60. Resten av rösterna — 275 000 — tillföll de av generalguvernören rekommenderade muselmanska kandidaterna, som tog hem *43 mandat!*

I den franska pressen var det mycket få som protesterade mot det skandalösa sätt på vilket myndigheterna hade in- gripit i de algeriska valen. Messali Hadj och Ferhat Abbas överklagade utan framgång i Paris. Den av européerna behärskade franskspråkiga pressen i Alger var belåten. ”Frankrike har segrat”, skrev den.

Resultatet av extremisternas seger i den europeiska kammaren och nationalisternas nederlag i den muselmanska blev att hela författningen både till sin anda och bokstav totalt neutraliserades. Det sattes munkavle på de nationalistiska partierna som nu drevs ut i illegal verksamhet.

*

Jag har starka personliga intryck av den svåra tid som följde på valen 1948. Året därpå reste jag i över tre månader genom hela Nordafrika från Medelhavskusten i norr till oaserna i söder, från Tunis och Gabès i öster till Casablanca, Agadir och Tiznit i väster. Överallt kände man kolonialförvaltningens tunga hand över den infödda befolkningen, men ingenstans så tung och så hård som i Algeriet. Det var också där som den besökande främlingen fick den värsta chocken. Algerierna svalt eller halvsvalt och ungefär hälften av alla män i vuxen ålder var arbetslösa.

Myndigheterna mötte alla frågvisa journalister, både franska och utländska, med den största misstänksamhet. De ställdes i regel under polisuppsikt från det ögonblick de kom in över gränsen, uppmanades att inte söka kontakt med nationalisterna eller andra misshagliga element och att över huvud taget inte blanda sig i politiska frågor. Däremot erbjöds tillfälle att studera

romerska fornlämningar eller att besöka något nybyggt sjukhus.

Det dröjde inte länge innan jag kom underfund med att av de tre nordafrikanska folken var det algerierna som skulle bli svårast att hålla i schack den dag de reste sig mot fransmännen. Till skillnad från Tunisien och Marocko fanns här inga traditionella värden att slå vakt om, ingen traditionell elit att lyssna till eller att lyda. Algerierna gjorde intryck av att vara ett folk av proletärer under främmande herrar. Vilken vulkanisk jordmån för en revolutionär rörelse!

Men det rådde lugn i landet åtminstone på ytan. Efter upproret på hösten 1954 har det ofta sagts att banditismen sedan urminnes tider varit en landsplåga i Algeriet och att vägarna i vissa trakter aldrig hade varit riktigt säkra. Jag reste den gången genom de mest ödsliga och vilda delarna i Aurèsmassivet och ned över det berömda Elkantarapasset till Biskra utan att möta några stråtrövare. Jag fortsatte någon tid senare genom de östra provinserna där man numera bara färdas i militärkonvoj eller inte färdas alls. Den gången kunde européerna röra sig fritt, även om de vanligtvis möttes av en öppet demonstrerad fientlighet och muselmanerna vände dem ryggen.

Det mest iögonfallande var alla de sysslösa männen som satt i grupper på de smala bygatorna eller framför sina jordkojor. Det var inte tusentals eller tiotusentals — de kunde räknas i hundratusentals. De satt där orörliga och tysta, det var sällan de reste sig eller gjorde en gest. Det var landets oräkneliga permanenta arbetslösa. De lata araberna, som någon ledande industriman i Alger uttryckte sig.

Trots myndigheterna sammanträffade jag naturligtvis med nationalisterna. Några av dem var medlemmar av den algeriska församlingen och det var där jag mötte dem. I plenisalen yttrade de sig sällan och gjorde de det blev de nästan genast nedklubbade av talmännen eller åthutade av den europeiska kammaren. De var inte heller särdeles talföra när man tilltalade dem i församlingens korridorer. (Överallt fanns det ögon som vakade och öron som lyssnade.

Till slut förlades mötena med nationalisterna till något litet hus i Algers kasba eller till en bakgata i Tlemcen eller Oran. Jag tillbragte en hel dag med några av dem i ett nationalistiskt scoutläger i skogen utanför Tlemcen. De algeriska pojarna såg precis likadana ut som europeiska scouter och tillämpade samma scoutregler. De hade med sig en liten grönvit algerisk flagga som de stolt hissade på en mast när de gjorde sin exercis. Det var ganska gripande.

Alla nationalister som bedrev någon som helst politisk verksamhet utanför den algeriska församlingen — vad de sade där kunde nämligen inte bli föremål för åtal — gjorde så i hemlighet och helt illegalt. Några av deras tidskrifter kunde komma ut men blev oavbrutet föremål för beslag, medan medarbetarna anhölls och godtyckligt inspärrades för någon tid. ”Vi lever här som judarna i Tredje Rikets ghetto”, sade en av de yngre till mig. ”Vi har inga politiska rättigheter och inget rättsskydd.” Och det var faktiskt ingen överdrift.

Jag uppsökte en dag Messali Hadj som var förvisad till sin födelsestad Tlemcen där han hade ett litet hus i utkanten av staden. Jag fördes dit av några unga män under mycket hemlighetsmakeri, kanske dikterat av rädsla för polisen.

Messali var en reslig och axelbred man med ett ganska vackert ansikte — hyn var alldeles vit av den långa fängelsevistelsen — och han bar ett enormt svart skägg som gick honom långt ned på bröstet. Han var iförd en vit fotsid kåpa och hjässan doldes av en fez. Med sitt långa svarta skägg kunde man nästan ha tagit honom för en rysk pop.

Den förre industriarbetaren, autodidakten och numera partiledaren Messali kallad Hadj därför att han en gång gjort pilgrimsresan till Mecka, satt och lekte med sina vita välvårdade händer medan han med sin djupa röst skildrade det aktuella läget. Den algeriska nationen existerade, den hade

rätt att leva sitt eget liv. Fransmännen var främmande förtryckare. En dag skulle det algeriska folket resa sig som en man och fördriva fransmännen alldeles som det hade fördrivit romarna, vandalerna och bysantinerna. Han nämnde ingenting vare sig om de arabiska eller turkiska ”förtryckarna”.

Messali talade en utmärkt franska så gott som utan brytning och hans vältalighet var av ett slag som skulle ha passat utmärkt i den franska deputeradekammaren på 1930-talet, dvs. späckat med stora och klangrika ord. Så där i sitt lilla europeiskt inredda hus i Tlemcen kunde Messali ha varit vilken religionsstiftare som helst — med sina nästan kvinnligt mjuka gester, sin rena vackra röst och ett par ganska fantastiska svarta ögon som han höll envist riktade på besökaren. Det var svårt att motstå charmen. Jag hörde sedan av hans unga beundrare som hämtade mig tillbaka till verkligheten att han på arabiska var en folktalare av Guds nåde som med en verklig tordönsstämma och ögon som blixtrade som åskan kunde magnetisera stora muselmanska folkmassor.

Messali Hadj var mot slutet av 1940- och början av 1950-talet för det stora flertalet algerier både i städerna och på landsbygden den nye Mohammed, Profeten som skulle komma och befria dem ur slaveri och fångenskap. Ehuru han själv hade tillägnat sig en fransk uppfostran och gift sig med en fransyska var han den minst västerländska av alla algeriska ledare. Han spelade sålunda helst på religiösa strängar och åberopade sig i tid och otid på arabvärldens kamp mot kolonialmakternas tyranni.

Sedan den personliga charmen väl dunstat bort gjorde han i mitt minne intryck av att höra hemma i det förgångna. Han överskattade nämligen religionens betydelse för de svältande massorna — föreföll det mig, som då i alla fall hade haft kontakt med algerisk vardag. Han tillmätte också panarabismen en alltför stor roll i den politiska propagandan mot fransmännen. Säkerligen underskattade han dessutom svälten på landsbygden och den fattige algerierns obeskrivliga hunger efter människovärde.

Det var för resten en ganska underlig förvandling som Messali hade undergått på det kvartssekel som han hade ägnat sig åt politiken. Han hade en lång tid gått i kommunisternas fotspår och byggt upp sin organisation efter deras mönster. Messali var den enda algeriska politiker som vid sidan om sin officiella partiorganisation förfogade över en hemlig apparat. Klasskampen var hans lösenord.

Men så tog det religiösa inslaget överhanden och kanske var det en följd av hans långa och grymma isolering i fängelsecellen. Panarabismen blev hans nya slagord i stället för klasskampen och han såg sig själv mer och mer som en profet av Mohammeds nåde, Mohammeds utsände son, kanske Algeriets Befriare, men framför allt Algeriets Frälsare. Helhetsintrycket av besöket blev till slut ganska kusligt. Messali hade allt som behövdes för att bli en diktator av österländsk modell!

*

Jag hade också ett minnesrikt sammanträffande med generalguvernör Naegelen i hans imponerande ämbetsrum uppe i guvernörspalatset med den underbara utsikten över Algers hamn och Medelhavet. Dialogen bestod från hans sida mest i citat ur tal han hade hållit under de sista månaderna. Ibland reste han sig vid skrivbordet och trodde sig tala till en större församling vilket verkade ganska komiskt. Det var lika överraskande som när han försäkrade att ”demokratien var på frammarsch” i Algeriet.

Så småningom blev samtalet mera personligt. Naegelen tycktes erinra sig att han var en gammal socialdemokrat och medgav att de europeiska kapitalisterna och storgodsägarna tyvärr inte begrep mycket av den sociala frågan. Han beklagade sig över att befolkningstillväxten var för

snabb och resurserna i landet för små. De besuttna ville inte offra ett öre för att de sämst ställda skulle få det bättre. Men kolonialsamhällets struktur hade han tydligen inte kommit underfund med.

Det föreföll som om Naegelen innerst inne ångrade att ha medverkat till att förfuska valen ehuru han inte medgav att fusk förekommit annat än undantagsvis och då i strid mot order från högsta ort. Han var numera villig att påverka utvecklingen i mera liberal riktning. Men hur rå på den mäktiga kamarilla som bakom generalguvernören styrde och ställde i landet? När jag lämnade honom hyste jag inget tvivel om att han hade resignerat och skulle nöja sig med att upprätthålla den bestående ordningen.

Till kamarillan i Alger utan vars medgivande ingen generalguvernör kunde handla hörde naturligtvis i främsta rummet de högre ämbetsmännen och de kommenderande officerarna, som nästan alla var födda eller uppfödda i landet och därför reagerade med exakt samma raskomplex som de andra "européerna". Men dit hörde även de stora jordägarna, de ledande affärs-, bank- och industrimännen. De kände sig som de rättmätiga ägarna till landet och bildade tillsammans en enda stor familj.

Med dem kunde man inte diskutera politiska frågor som berörde Algeriet. Lika litet som man i de amerikanska sydstaterna till helt nyligen kunde göra sig till språkrör för negrernas krav på jämställdhet med de vita kunde man i bättre sällskap i Alger efterlysa rättvisa för "araberna". Ämnet var tabu och tog man ändå upp det inträdde först en besvärad tystnad och sedan talade värden eller värdinnan om något annat. Jag var också med om att några gäster skyndsamt lämnade ett middagsbord hellre än att höra en främling säga dumheter i den "algeriska frågan".

För de allra flesta fanns det nämligen ingen "algerisk fråga". Den hade uppfunnits av några drömmare i Paris. Många var övertygade om att hela problemställningen var "marxistisk"! Fransmännen i Frankrike och över huvud taget folk som aldrig hade levt i en koloni kunde inte förstå problemen. Den bildade europén som var född eller uppfödd i Algeriet visste vad han talade om. Araberna var outvecklade barn, de var lata och odugliga — och obildbara. De skulle aldrig lära sig arbeta och aldrig bli riktigt vuxna. Och som alla barn måste de naturligtvis bäst av att hållas i sträng tukt av sina faderliga förmyndare, européerna.

De där synpunkterna var varken nya eller originella. Exakt samma ord hade jag hört i de amerikanska sydstaterna fastän de då gällde negrerna. Och för ett halvt eller tre kvarts sekel sedan var det väl mången borgare i Europa som såg likadant på den europeiska arbetarklassen.

För att komma problemen inpå livet och diskutera dem i frihet fick man söka kontakt med alla de enkla tjänstemän ute i landet, som hade kommit från Frankrike och som saknade "fransk-algeriernas" raskomplex. Det kunde vara en *sous-préfet* förlorad i en bortglömd landsända, en kolonialofficer med sin lilla garnison på gränsen till Sahara, en socialassistent i Algers slumkvarter eller en folkskollärare i de kabylliska bergen.

Många av dem var fullt på det klara med att landet gick mot en katastrof och att de svältande och förödmjukade massorna en dag skulle förlora tålmodet. Men varje gång de försökte reformera metoderna eller räcka muselmanerna en hjälpande hand mötte de motstånd och misstro från sina egna landsmän på platsen. Deras rapporter till myndigheterna var ofta frispråkiga och konstaterade helt enkelt att araberna visst inte var lata av födsel, men att de var undernärda sedan generationer tillbaka och att de flesta aldrig haft ett regelbundet arbete ... De små muselmanska barnen kastade sig med glupande aptit över skolböckerna, men det fanns inga eller i alla fall mycket få skolor. Var det någon som läste deras rapporter på allvar?

Myndigheterna i Alger bjöds en sista chans att länka in utvecklingen i fredliga banor och det var vid de allmänna valen 1951. Om portarna till assemblén i Alger mer eller mindre hade stängts för de algeriska partierna av fruktan att de där skulle komma att spela en förhärskande roll, så var det inte förenat med samma risker att släppa in dem i nationalförsamlingen i Paris. I den var muselmanerna i Algeriet berättigade till femton platser, dvs. inte flera än deras europeiska landsmän. Som församlingen allt i allt hade ungefär 600 medlemmar kunde de femton muselmanska representanterna inte utgöra något hot mot någon i all synnerhet som de numeriskt uppvägdes av de femton européerna.

Men som ordspråket säger: den de högre makterna vill förgöra slår de med blindhet. De europeiska ledarna i Alger var mer än någonsin övertygade om att nationalismen sjöng på sista versen och skulle vara definitivt ur leken efter ett nytt nederlag i valen. Den starka splittringen hos de algeriska nationalisterna styrkte dem i deras uppfattning.

Regeringen i Paris utsattes ånyo för påtryckningar från den algeriska lobbyn i nationalförsamlingen och den i de reaktionära européernas ögon mer eller mindre förbrukade socialisten Naegelen ersattes som guvernör av en polisprefekt. Personombytet i Alger fick en symbolisk innebörd: det var polismakten som övertog landets styrelse.

Valen förfuskades och förfalskades grundligare än i april 1948 och resultatet blev det åsyftade. Varken Messali Hadj eller Ferhat Abbas lyckades få en enda av sina kandidater invalda i nationalförsamlingen. Hela valet var en enda komedi och röstsiffrorna hade för resten i flera fall uppgjorts i förväg. Någon kontroll förekom över huvud taget inte. Valen överklagades omedelbart hos alla instanser i Paris, även i nationalförsamlingen. Men trots indignerade protester från ett halvt dussin klarsynta och rättsinniga franska deputerade däribland en katolik, som på nära håll bevittnat valfusk, slog det franska parlamentet dövörat till.

Samma glädjerop som efter valen 1948 höjdes på nytt i den fransktrogna pressen i Alger. Frankrike hade vunnit ännu en seger över den algeriska nationalismen. Men frågan är om inte algerierna, även de som hade mycket svala känslor för Ferhat Abbas eller Messali Hadj, från och med den stunden drog slutsatsen att det aldrig skulle gå att på fredlig väg skapa en på full jämlikhet baserad samlevnad mellan muselmaner och européer. Den här gången hade de värsta metoderna från kolonialtiden kommit till heders igen.

För många iakttagare som på ort och ställe följde utvecklingen tycktes det inte längre råda några tvivel om i vilken riktning utvecklingen skulle gå i fortsättningen. Den sista ventilen hade täppts till av myndigheterna. Algeriernas missnöje kunde inte längre ta sig några lagliga uttryck. Lagen fanns inte för dem.

”Här i Algeriet går vi nu mot ett verkligt inbördeskrig”, skrev i oktober 1951 en av de mest moderata och samtidigt mest franskpåverkade algeriska nationalisterna, advokaten Ahmed Boumendjel. Han skulle bli sannspådd på ett sätt som han förmodligen själv inte hade drömt om.

Före stormen

I det algeriska samhället fanns i början av 1950-talet ungefär allt som behövdes för att framkalla en nationell och social explosion. Först och främst ett politiskt förmyndarskap utövat över majoriteten av en liten minoritet. Men också ett katastrofalt snabbt växande befolkningsöverskott, en otillräcklig och stagnerande industri, ett efterblivet lantbruk och sist men inte minst starka ras- och klassmotsättningar.

Därtill kom rent strukturella förändringar i samhällsbilden, som alla verkade i samma explosiva

riktning. De försvårade existensvillkoren hade framkallat omflyttningar av stora folkgrupper och resulterat dels i att det franska inflytandet helt hade försvunnit i vissa delar av landet, och dels i att stora muselmanska massor hade lösryckts från hemtrakten.

Alla som sysslar med den algeriska frågan, oavsett vilken inställning de har till de framtida lösningarna, är ense om att befolkningstillväxten hos muselmanerna är en av de viktigaste orsakerna till den krisartade utvecklingen sedan några decennier tillbaka. Den europeiska befolkningen ökar mycket långsamt och utgör inget problem. De nio millionerna muselmaner ökar däremot med närmare 225 000 å 250 000 om året, trots att barnadödligheten på landsbygden är ganska hög och genomsnittsåldern i övrigt är låg. Algerierna dör unga. Hälften av den muselmanska befolkningen är under 20 år — och det finns nästan inga åldringar. Det är med andra ord ett mycket ungt folk — och ett folk som härdats genom ett spartanskt leverne.

Ursprungligen hade fransmännen naturligtvis tänkt sig Algeriet som en europeisk befolkningskoloni och problemen betraktades huvudsakligen ur den synvinkeln. Den billiga arbetskraften som behövdes i städerna eller på den av européerna koloniserade jorden införlivades mer eller mindre med vad man skulle kunna kalla den europeiska eller moderna sektorn, men resten av landet och resten av folket fick växa fritt och vilt. Vad som skedde där tycktes inte angå myndigheterna i Alger. Det stigande befolkningsöverskottet på landsbygden uppfattades inte som en verklig fara förrän utvandringen därifrån till städerna och kustområdet började ta formen av ett verkligt lämmeltåg.

Vad som hade inträffat var helt enkelt att den i och för sig fattiga algeriska jorden inte ens nödortfött kunde föda alla de människor, som gjorde förtvivlade försök att livnära sig på den. Resurserna hade nämligen inte ökats utan hade tvärtom katastrofalt minskats i förhållande till befolkningen. Den totala produktionen av brödsäd är sålunda ungefär densamma i dag som år 1911. Men medan det vid sekelskiftet räckte till 350 eller 400 kilo per capita blir det numera bara 200 kilo per capita. Undernäringen som tidigare hade uppstått periodvis i samband med flera års missväxt höll nu på att bli permanent för fem eller sex millioner människor. På fattigdomen för tre à fyra decennier sedan hade som en fransk sociolog nyligen påpekat följt en tilltagande *förslumning*.

En av konsekvenserna av den där förslumningen var att flertalet europeiska kolonister så småningom hade gett sig av från det inre av landet och slagit sig ned i städerna eller på kustområdet. Mer och mer hade stora trakter blivit av med sina europeiska inbyggare och på så sätt hade det inre av landet mer och mer *algeriserats*. Utvecklingen gick med andra ord i motsatt riktning i förhållande till vad som hade skett i slutet av förra århundradet.

På 1950-talet var fyra femtedelar av européerna, dvs. den överväldigande majoriteten, bosatta inom en geografiskt mycket begränsad sektor, medan det i sex sjundedelar av landet knappast bodde en europé längre, i alla händelser inte mycket mer än *en* på *tvåhundra* muselmaner. Man kan också uttrycka det så att den europeiska sektorn hade blivit mer och mer moderniserad, medan den algeriska sektorn hade förslummats mer och mer.

Kontrasterna mellan de två ”sektorerna” hade därigenom skärpts högst betydligt. Medan levnadsstandarden i den ena delen av landet som inte täckte mer än två tiondedelar av den totala arealen snabbt hade stigit även för de dit invandrade muselmanerna hade den däremot i resten av landet, som utgjorde åtta tiondedelar av arealen, starkt försämrats. Skillnaden i levnadsvillkor mellan de två världarna var enorm. I den förra förtärde ungefär en tredjedel av befolkningen *två tredjedelar* av nationalinkomsten, medan i den andra världen resten av befolkningen fick nöja sig med en *tredjedel* av nationalinkomsten.

Det är därför också i den efterblivna, muselmanska sektorn som den verkliga tragedin utspelas. Här räknar man numera med 800 000 à 1 000 000 *permanent* arbetslösa och förmodligen minst lika många endast partiellt sysselsatta. På grund av befolkningsöverskottet ökas antalet arbets-sökande med närmare 100 000 per år och det är bara en bråkdel av dem som finner syssel-sättning.

*

Här och var har man trots sig kunna övervinna arbetslösheten genom organiserad emigration till Frankrike. Det mest typiska exemplet på massemigration kommer från Storkabylien som ligger vid Medelhavet något tiotal mil från Alger. Hälften av männen på en befolkning som uppgår till 800 000 à 1 000 000 utvandrar varje år för att söka arbete inom fransk industri. Kabyliernas jord är som i så många delar av landet mycket fattig, nederbörden är ojäm och otillräcklig och barn-skarorna för stora. Den enda utvägen är att männen lämnar sin hemtrakt ofta på *åtta à tio år*. I främmande land — dvs. i det franska moderlandet — lever de så sparsamt att de med sina besparingar kan försörja de hemmavarande. De flesta kommuner i Storkabylien existerar *enbart* på sparpengar från de utvandrade männen. En gång om året vänder emigranterna hem för att göra hustrun havande eller byta hustru och öka antalet munnar att försörja.

Men det är naturligtvis en grym tillvaro med denna nästan permanenta skilsmässa mellan man och hustru och det skapar en abnorm samhällsform såväl för de ena som de andra. Männen lever i celibat, sammanträngda i slumsamhällen i det franska moderlandet och det kabyliska samhället sköts under tiden av efterblivna kvinnor, som ofta står kvar på bantunegerns nivå.

Tvåhundrausen män i Storkabylien och kanske fler söker sysselsättning. De kan inte i evighet fortsätta att emigrera och emigrationen är inte ens en lösning ur moderlandets synpunkt. Immigranterna utgör en billig även om icke alltid kvalificerad arbetskraft, men de tillhör en *främmande ras*. Kan Frankrike absorbera en million algerier utan att rasproblemet överflyttas från den nordafrikanska till den franska moderjorden?

Hade inte all industrialisering förbjudits eller undertryckts i Algeriet av kolonialmyndigheterna av det enkla skälet att kolonin skulle erbjuda en skyddad avsättningsmarknad för moderlandets fabriksvaror, så hade kabylierna förmodligen i dag haft sysselsättning inom industrier någonstans i närheten och inte behövt utvandra till Renault-fabrikerna utanför Paris eller till gruvorna i Lothringen. Nu återstår bara ett sätt att stoppa emigrationen från Algeriet och återge det muselmanska samhället en normal struktur, nämligen genom att *skapa* industrier inom ett rimligt avstånd från de mest tätbefolkade områdena. Men det görs inte i en handvändning, ja inte ens på ett decennium.

Inga problem tycks för övrigt kunna lösas i det algeriska samhället av i dag förrän man minskar befolkningstillväxten, som verkar som dynamit och bit för bit spränger de bestående strukturerna i luften. Överbefolkningen sammanhänger inte med den framträngande västerländska civilisationen, även om denna bidragit till att minska barnadödligheten i en viss omfattning, utan främst med den ekonomiska underutvecklingen och den föråldrade familjestrukturen. Det är familjestrukturen som först måste radikalt förändras innan barnafödandet minskas.

De franska kolonialmyndigheterna, som ännu för ett halvsekel sedan ingrep ganska hårt i befolkningens levnadsvanor och uråldriga institutioner både på det religiösa och rättsliga planet och som inte har tvekat att påtvinga muselmanerna sina egna seder och bruk i mer än ett avseende, har aldrig lyft ett finger för att ändra något i den äktenskapliga institutionen. Det var kanske inte lätt med tanke på att det stred mot den gängse muselmanska uppfattningen, men kvinnornas giftasålder hade man säkert kunnat höja. Att ingenting gjordes berodde förmodligen

dels på att man för sent insåg olägenheten av den våldsamma befolkningstillväxten och dels på att bibehållandet av de traditionella livsformerna i det muselmanska samhället bäst tjänade de konservativa intressena i det europeiska samhället.

Månggiftet existerar visserligen inte längre i sin orientaliska form och det finns inga harem. Men genom att männen byter hustru tre à fyra gånger i sitt liv, om inte oftare, så blir resultatet ungefär detsamma. Det tolereras alltså att flickorna ges bort till äktenskap vid tretton à fjorton års ålder, dvs. innan de flesta gått igenom puberteten. Ingenting i lagen hindrar heller algerierna från att skicka hustrun på porten när han tycker att hon vid tjugo eller tjugofem år är lastgammal och bör ersättas med en ny tonåring. Den utstötta kvinnan faller då släkten till last eller drivs ut i den allestädes florerande prostitutionen.

Kvinnan är en börda i det förfallna algeriska samhället utan framtid. Vid födseln är hon en förbannelse för föräldrarna och betraktas nätt och jämnt som en mänsklig varelse. Frågar man en fattig algerier hur många barn han har blir svaret: ”Jag har fyra söner!” Även om han skulle ha sex flickor räknas de inte. Det gäller därför för familjen att snarast möjligt få flickorna bortgifta och helst mot kontant ersättning.

Under mina rundresor i det inre av Algeriet tittade jag mer än en gång in i en muselmansk jordkula, som emellanåt också kunde vara ett tält eller ett hus i sten. Där satt kvinnorna i ett hörn och kacklade som höns. Den yngsta kunde vara fjorton—femton år och verka som dottern i huset, men i själva verket var hon den ”nya” hustrun. De andra var ofta släktingar till husfadern: systrar, svägerskor, mor- och farmödrar eller kanske bara kusiner, alla i en obestämbar ålder. Släktkänslan är hos algerierna utomordentligt stark och ingen anhörig lämnas på bar backe. De flesta av kvinnorna hade kanske suttit så där i flera årtionden. De hade säkerligen bara suttit — för de kunde varken sticka eller sy, hade praktiskt taget inget hushåll att sköta och barnen överlämnas åt sig själva vid ett eller två års ålder. Kvinnorna mobiliserades kanske en eller ett par gånger under året för att plocka fikon eller oliver eller samla bränsle i skogen. Deras enda nöje bestod synbarligen i att gå till brunnen och hämta vatten. Ju längre det var till brunnen ju längre blev promenaden. Det var kvinnornas enda chans att få vistas utomhus.

Den unga algeriska hustrun har en uppgift. Hon skall ligga med mannen och föda barn. De andra kvinnorna har ingen uppgift vare sig i hemmet eller i samhället. De är totalt värdelösa.

Naturligtvis bär den muselmanska religionen ett stort ansvar i missförhållandena, men Koranen förbjuder inte barnbegränsning. Den egentliga förklaringen till de stora barnskarorna ligger sannolikt mycket mera på det sociala planet. Samlaget är hos en så underutvecklad befolkning mannens enda tidsfördriv och barnafödandet kvinnans enda existensberättigande.

Kvinnans låga ställning och hennes överksamhet har dessutom haft allvarliga följder även på det ekonomiska planet. Det är endast husfadern som arbetar och är samhällsnyttig. När han är arbetslös svälter tio, tolv, ja kanske femton personer. Det är i de flesta fall på hans blygsamma inkomst som fem à sex sysslösa kvinnor plus en stor barnskara skall livnära sig och den kan inte förstå hur hårt mannen än arbetar. Det är sedan inte så underligt om resultatet blir sjukdom, halvsvält och vitaminbrist.

*

På 1930- och 1940-talen växte uppenbarligen problemen mer och mer de franska myndigheterna över huvudet. Man hade efter hand byggt skolor och sjukhus, man hade på fyrtioalet också tagit itu med att uppfostra de efterblivna muselmanska lantbrukarna. Men i förhållande till befolkningsökningen blev varje insats bara en droppe i havet. Redan med en måttlig folkökning hade ansträngningarna kunnat sägas vara blygsamma, nu var de groteskt otillräckliga.

Det är inte mer än några muselmanska barn på hundra som har tillgång till skolundervisning på den algeriska landsbygden och bara några på tusen som får yrkes- eller lantbruksutbildning. Allt i allt är det fortfarande bortåt 2 millioner infödda barn som saknar skola. Även om det franska moderlandet sedan något decennium tillbaka offerar allt större summor på den sanitära utrustningen, på undervisning och social hjälp så växer befolkningen hela tiden fortare och det är omöjligt att inhämta ja ens att minska förseningen.

Men samtidigt som överbefolkningen på landsbygden tilltar är befolkningsöverskottet ändå så enormt att det räcker till för att underhålla en ständig emigration till städerna och kustområdet. Immigrationen från landsbygden skapar svårlösta problem. Först och främst därigenom att också den europeiska sektorn nu håller på att algeriseras dvs. att muselmanernas antal snabbt växer i förhållande till européernas. Det är muselmanerna som mer och mer kommer an sätta sin prägel även på städerna. Redan nu omges de större samhällena av väldiga muselmanska fullkomligt förslummade kåkstäder.

Medan det på landsbygden eller i det *algeriska Algeriet* inte märks så mycket av ras- och klasskillnader helt enkelt därför att européerna är så fåtaliga, så är den europeiska delen av landet ett utpräglat klass- och rassamhälle. Det finns naturligtvis också fattiga européer i tusental och européer i relativt blygsamma förhållanden i hundratusental, men alla tillhör de ändå *herrefolket*.

Muselmanerna har alltid stått och står alltjämt i många avseenden utanför och vid sidan om samhället. I de delar av landet, där det inte finns några européer eller bara ett litet fåtal, lever de mer eller mindre under ett främmande styre och överallt där européerna utgör en betydande minoritet känner de sig ändå som främlingar eller ogärna sedda gäster.

Det var inte bara att muselmanerna till helt nyligen vägrades tillträde till alla kommunala eller statliga befattningar även på det lägsta stadiet — t.o.m. alla brevbärare var européer — men de hade inte heller några eller nästan inga utbildningsmöjligheter. På sin höjd 15 % à 16 % av de muselmanska barnen fick lära sig läsa och skriva (och ingen fick naturligtvis lära sig det arabiska modersmålet). Mycket bättre ställt var det inte med yrkesskolorna: endast några få procent av ungdomen fick lära sig ett yrke.

Ännu mera iögonfallande var naturligtvis diskrimineringen i läroverken. Om ett på tre av alla europeiska barn kunde beredas plats där så var det bara en muselman på 125 som åtnjöt samma förmåner. De högre läroanstalterna var ännu svårtillgängligare. Så sent som 1950 fanns det bara 600 muselmaner på 6 000 studenter vid Algers universitet. Det var därför helt naturligt att nationalismen skulle slå rötter hos denna åsidosatta algeriska ungdom.

Den stora massan av muselmanerna i den europeiska sektorn utgör i själva verket ett lumpenproletariat, som lider av stor arbetslöshet. Värst är arbetslösheten hos ungdomen och den söker sig tidigt till arbetsmarknaden eftersom den saknar skolgång. De muselmanska proletärerna har otvivelaktigt en högre levnadsstandard än de missgynnade lantbrukarna på stäppen, men så är deras arbetsprestation också mycket mera krävande. Intill helt nyligen var för övrigt lönerna betydligt högre för européerna än för muselmanerna och principen lika arbete lika lön gällde inte. Socialförmånerna var inte heller desamma. Det var hos detta lumpenproletariat inom den moderniserade sektorn som Messali Hadj länge hade sina mest fanatiska anhängare och det var också där som kommunismen fann mest förståelse. Vid sidan om lumpenproletariatet levde en muselmansk ”medelklass”, som enligt statistiken hade ungefär samma levnadsstandard som de europeiska arbetarna. Men som den inte hade några möjligheter att genom utbildning och skolgång hävda sig gentemot den europeiska minoriteten drevs den snart helt och hållet över på nationalisternas sida. Den hade en känsla av att hämmas i sin utveckling, av att vara berövad sina

chanser och att metodiskt ställas utanför samhället. Det var den som gjorde anspråk på att fylla statliga och kommunala tjänster och få vara med om att styra och ställa i sitt eget land. Den lilla muselmanska ”överklassen” med europeisk eller fransk skolning kände ungefär likadant, men den led inte lika mycket av diskrimineringen. Den kunde skicka sina barn till Frankrike för att uppfostras.

Det är möjligt att det aldrig hade kommit till någon verklig explosion om muselmanerna efter hand hade beretts plats i samhället och om alla de arbetslösa som strömmade till från landsbygden hade kunnat sysselsättas och kommit i åtnjutande av en något så när dräglig levnadsstandard. Men så som den algeriska ekonomin var beskaffad fanns det inga förutsättningar för en sådan utveckling.

Mycket litet hade gjorts under det sista halvsekle för att industrialisera landet inte bara därför att det saknades kol eller vattenkraft, utan även för att mäktiga intressen i Frankrike som sagt hade motsatt sig en industrialisering.

För närvarande ger också den algeriska industrin bara en tiondedel av den algeriska nationalinkomsten och det skulle krävas jätteinvesteringar för att bereda sysselsättning åt de muselmanska millionerna inom landets egen industri. Det var ingen som vid ingången till 1950-talet hade sådana planer.

Jordbruket i det efterblivna inre landet hade kanske kunnat utvecklas och förbättras men den ojämna och otillräckliga nederbörden skapade problem som inte kunde lösas genom små reformer om de över huvud taget kunde lösas.

Så återstod då de bördiga och rika trakterna längs kusten, framför allt Sahel och Mitidjaslätterna, som till den allra största delen var i händerna på europeiska kolonister. Även här hade allt planerats med tanke på förbindelserna med det franska moderlandet och hela ekonomin var inriktad på export och inte på att föda det hungrande inre landet.

Det förklarar att så många hundratusentals hektar ägnades åt vinodling. Muselmanerna dricker av religiösa skäl inte vin och vinet exporteras till de vindrickande fransmännen. Detsamma gäller spannmålet som huvudsakligen går på export och naturligtvis också de så värdefulla tidiga primörerna och sydfrukterna, som algerierna inte har någon glädje av. På det nationalekonomiska planet kan man naturligtvis säga att det kommer den algeriska ekonomin till godo, men de stora exportinkomsterna tillåter framför allt några hundratusen européer att leva gott — något tiotusental mycket gott — och att svältföda några millioner muselman-ska lantarbetare. Det har inte varit någon god affär för det algeriska folket.

Det bör kanske sägas några ord om de stenrika europeiska storgodsägarna som den nationalistiska propagandan gjort så stort väsen av. Allt i allt ägs två millioner hektar av den bästa jorden — dvs. den som kommer i åtnjutande av normal nederbörd — av ungefär trettitusen europeiska farmare. En tredjedel av dem odlar själva sin jord med hjälp av några arbetare och deras levnadsstandard är ungefär densamma som en vanlig fransk bondes.

Men de två andra tredjedelarna har det betydligt bättre. Tolv tusen egendomar är på över 50 ha och av dem är sex-tusen över 100 ha och ettusen över 500 ha. Somliga är på många tusen hektar. Det är egendomarna på 100, 200 hektar och mera som skänker välmåga och i vissa fall enorma rikedomar. Det finns ingenstans i Frankrike så stora och så rika jordägare som i Algeriet. På deras marker arbetar tusentals lantproletärer under förhållanden som intill helt nyligen var den livegnes.

Det är inte sannolikt att en aldrig så radikal jordreform skulle kunna skapa sysselsättning åt flera än de som redan arbetar på de stora egendomarna. Mekaniseringen av lantbruket minskar som

bekant från dag till dag behovet av mänsklig arbetskraft och så är också fallet här. Men den bjärta kontrasten mellan slavarna å ena sidan och de rika och tyranniska herrarna å den andra har accentuerat ras- och klasskänslorna hos de muselmanska massorna. Tron på att de rikas jord fördelad mellan alla fattiga skulle ge dem alla bröd bidrog otvivelaktigt till att påskynda explosionen.

Det revolutionära kriget

Det var natten till den 1:sta november 1954 som de första skotten ekade i Aurèsbergen — samma natt kastades de första bomberna i Alger. Våldshandlingarna satte in strax efter midnatt i de mest skilda delar av landet och tidtabellen var otvivelaktigt densamma för alla. Det tydde på att det fanns en central ledning. Att döma efter de första dygnens händelser rörde det sig inte om en folkresning i egentlig mening eftersom de civila bara i enstaka fall tog aktiv del i våldshandlingarna, utan om ett militärt organiserat uppror. Det var i själva verket upptakten till ett revolutionärt krig.

Mest förbluffande var att myndigheterna såväl i Alger som i Paris blev totalt överrumplade. De gjorde också sitt bästa för att bagatellisera händelserna kanske i övertygelsen om att det inte var så allvarligt. Redan den 1 :sta november på eftermiddagen skickade regeringen ut en kommuniké med lugnande innehåll. ”Under den gångna natten har ett visst antal attentat förövat i Algeriet. De har anstiftats av enstaka individer eller små isolerade grupper. Fullkomligt lugn råder i hela landet.” Kommunikén talade osanning på nästan alla punkter. Lugnet var inte återställt och aktionerna var inte isolerade utan samfälliga.

Den förhärskande uppfattningen i ledande franska kretsar var tydligen att det endast var fråga om enstaka aktioner, organiserade av gerillaförband som utrustats i utlandet — Egypten — och att befolkningen på det stora hela taget stod främmande eller likgiltig inför vad som skedde. Man tycktes sålunda inte ett ögonblick betvivla den muselmanska befolkningens lojalitet gentemot de franska myndigheterna. Det vittnar mer än något annat om hur de lokala instanserna i Algeriet hade förlorat kontakten med muselmanerna. Uttalandena som gjordes omedelbart efter de första gerillaattackerna av högt uppsatta personer tyder för resten på att optimismen inte var helt spelad eller dikterad av taktiska skäl. Man kan utan överdrift säga att såväl för den naive guvernören i Alger, förre polisprefekten Léonard, som för ministrarna i Mendès-Frances regering, var större delen av Algeriet faktiskt ett *främmande och okänt land!*

Snart sipprade det emellertid ut att resningen måste tas på blodigt allvar. De tunga franska pansarbataljonerna, utrustade för ett modernt krig i överensstämmelse med Atlantpaktsstrategernas föreskrifter, hade mycket svårt att klara de lättfotade algeriska gerillakrigarna och såväl jakt- som bombflyget hade det besvärligt med sina operationer i de skogbevuxna trakterna.

Men optimismen på ledande franskt håll tog snart överhanden igen och när inrikesminister Mitterand några veckor senare återvände från en inspektionsresa i de oroligaste områdena dementerade han indignerat uppgifterna om att rebellernas antal skulle uppgå till 3 000. Det var groteskt att påstå något sådant! Försvarsminister Chevallier, själv franskalgerier och som följaktligen borde ha en viss kännedom om det psykologiska läget, återvände lika optimistisk från ett frontbesök. ”Läget utvecklas snabbt i gynnsam riktning”, sade han.

All optimism till trots fortsatte utvecklingen att gå i en annan riktning än den som hade angivits av försvarsminister Chevallier. Moderlandet tvingades från månad till månad och från år till år att skicka nya förstärkningar och så småningom att förlägga större delen av Frankrikes väpnade styrkor till den afrikanska kontinenten.

*

Mycket litet är känt om bakgrunden till den revolutionära resningen i november 1954 men det finns emellertid tillräckligt med material för att man i stora drag skall kunna rekonstruera händelseförloppet eventuellt med risk för att begå ett eller annat misstag.

Initiativtagarna var de *militära* ledarna inom den nationalistiska rörelsen och inte de politiska. Det svävade de franska myndigheterna totalt i okunnighet om och när de efter de första bomberna började se sig om efter initiativtagarna kastade de sig genast över de ledande männen inom Messali Hadjs parti och kommunistpartiet. Några tusen misstänkta personer däribland många kända politiker infångades i ett enda svep och polischefen i Alger gnuggade händerna i övertygelsen om att ha de skyldiga inom lås och bom. Bakom upproret stod emellertid varken Messali eller Ferhat Abbas och ännu mindre de kommunistiska ledarna. Det bör kanske påpekas att det algeriska kommunistpartiet ännu flera veckor efter att upproret var i full gång saknade instruktioner om hur det skulle förhålla sig och även om enstaka kommunister deltog i striderna redan i begynnelsestadiet, vilket är högst tvivelaktigt, så var det på eget initiativ. Ordern till uppror hade kommit från en för myndigheterna fullkomligt okänd organisation kallad Revolutionära Enhets- och Aktionsutskottet *Comité Révolutionnaire d'Unité d'Action* eller i förkortning CRUA, över vilken de politiska nationalistledarna inte hade något inflytande och om vars existens de förmodligen inte alla ens var informerade.

Det Revolutionära aktionsutskottet hade bildats sannolikt på våren 1954. Det hade vuxit fram ur den kris som sedan över ett år tillbaka skakade hela nationaliströrelsen, men på initiativ av de aktivistiska elementen. Orsakerna till krisen framträdde klarast inom Messali Hadjs parti även om motsättningarna där dessutom hade en starkt personlig prägel.

Inom det s.k. frihetspartiet MTLD rörde det sig ytligt att döma framför allt om en maktstrid mellan den diktatoriske ledaren Messali Hadj å ena sidan och majoriteten inom partiets centralkommitté å den andra. Ehuru Messali stod under polisuppsikt och levde i landsförvisning i Frankrike gjorde han anspråk på att regera partiet utan inblandning från centralkommitténs sida. Men striden, som snart skulle leda till en sprängning av partiet, bottnade också i starkt divergerande uppfattningar om hur partiets verksamhet skulle bedrivas.

Majoriteten inom partiets centralkommitté som kallade sig *centralister* förebrådde Messali och hans trogna, *messalisterna*, att koncentrera partiverksamheten kring slagord om ras och religion och att negligera massans politiska uppfostran. Centralisterna ville skola massan i den dagliga kampen för sociala och politiska reformer utan att därför offra något av slutmålet, som var landets nationella självständighet.

Messali Hadj levde i mångt och mycket kvar i det förgångna, han omhuldade framför allt de gamla slagorden om de arabiska folkens gemenskap och Islams kulturmission och trodde alltjämt att det algeriska folket satt och väntade på sin Frälsare. Centralisterna däremot var starkt påverkade av den västerländska socialismen och satte massans politiska uppfostran och dess insättande i det dagliga reform- och propagandaarbetet främst. På så sätt kom de att ideologiskt närma sig Ferhat Abbas.

Mest påfallande var hur centralisterna förnekade att deras frihetskamp hade något med *religion* eller *ras* att göra. Det var sålunda inte i sin egenskap av muselmaner som de reste sig mot de kristna eller i sin egenskap av araber som de revolterade mot européerna. Det var ett förtryckt folk som reste sig mot sina förtryckare. De ville befria sitt land från främlingsoket och samtidigt frigöra sina landsmän från det ekonomiska och politiska tyranni som utövades av kamarillan i Alger.

De skilde sig också på många andra punkter från Messali Hadj, framför allt genom att kasta ledarkulten över bord och bekänna sig till ett demokratiskt styrelseskick. ”Det algeriska folket”, skrev centralisterna i sin tidning bara någon vecka före novemberupproret, ”skall medverka i landets och i hemkommunernas skötsel och genom en ständig vaksamhet se till att de fundamentala fri- och rättigheterna respekteras.” De motsatte sig också tanken att den segrande algeriska nationalismen skulle driva européerna ur landet. Européerna skulle lugnt kunna kvarstanna i det nya samhället ”under förutsättning att i likhet med alla andra medborgare underkasta sig landets lagar”.

På senhösten 1953 hade Messali försatts i minoritet i centralkommittén och efter flera misslyckade försök att återerövra majoriteten inkallade han på sommaren 1954 plötsligt en extraordinarie kongress till en liten ort i Belgien. De franska myndigheterna, som hade intresse av att nationaliströrelsen splittrades, gjorde ingenting för att försvåra inkallandet av kongressen och Messali Hadj tycks trots polisuppsikten ha haft ganska fria händer. Den extraordinarie kongressen var helt i händerna på messalisterna, som enhälligt beslöt att avsätta centralkommittén i Alger, på vilket centralkommittén svarade med att avsätta Messali Hadj som partiledare. Några veckor senare bildade Messali ett nytt parti, *Mouvement National Algérien* (MNA), det algeriska nationalpartiet. Större delen av de i Frankrike bosatta algeriska arbetarna följde profeten Messali, medan hans anhängare i hemlandet starkt reducerades i antal. Han behöll sitt inflytande framför allt i de från Alger mest isolerade trakterna i det inre Algeriet.

Men centralisterna hade lika litet som Messali Hadj någon tanke på att organisera ett väpnat uppror, en tanke som naturligtvis var ännu mera främmande för en så pass moderat nationalistledare som Ferhat Abbas. Om Messali Hadj sannolikt hoppades att en spontan resning skulle bryta ut en dag och han själv då skulle framstå som massornas självskrivne ledare så ansåg centralisterna att massan ännu var för politiskt omogen för att kunna sättas in i en revolutionär maktstrid. De trodde sig behöva minst fyra å fem år till för att situationen psykologiskt skulle mogna.

Initiativet till upploppet kom som sagt från de militära ledarna inom nationaliströrelsen. Flertalet tillhörde den illegala militärorganisation, som hade upprättats på förslag av Messali Hadj, och döpts till *Organisation Spéciale* eller O.S., men mycket mera med uppgift att bedriva sabotageaktioner än för att organisera ett gerillakrig. Några av dem hörde hemma i Ferhat Abbas' manifestparti, somliga tillhörde inget parti alls.

Gemensamt för de militärt utbildade nationalisterna var att de hade gjort sin militär- och krigstjänst i den franska armén och att flera av dem hade deltagit i kriget i Indokina. Några var med om det franska sammanbrottet i Dien-Bien-Phu och hade just hunnit återvända till Algeriet med färska ögonvitnesskildringar om den franska militära apparatens förfall.

För den stora allmänheten var de alla praktiskt taget okända. Inom den franska armén hade de trots utomordentliga förtjänster både under general Juins fälttåg i Italien 1944 och i Indokina fem å sex år senare inte kunnat avancera längre än till underbefäl. Den mest kraftfulle bland dem var otvivelaktigt Ben Bella — fd fransk sergeant. Hans stridskamrater hade ungefär samma grad.

När de bildade Revolutionära aktionsutskottet bedömde de utgångsläget överdrivet optimistiskt. De var övertygade om att den franska motståndskraften hade brutits i Indokina. Överallt i Nordafrika reste sig de koloniserade folken. Tunisierna satte upp partisanförband. Marockanerna kastade bomber och grep till vapen för att få tillbaka sin sultan på tronen. Varför skulle inte algerierna som indokineserna kunna driva fransmännen till ett nytt Dien-Bien-Phu? Dien-Bien-Phu blev nyckelordet för partisanledarna. De förbisåg att Egypten inte var Kina, att de måste föra

sin kamp mot en militärt överlägsen motståndare och att det hade tagit Ho Chi Minh och motståndsrörelsen i Viet-Nam nästan ett decennium att kämpa sig fram till seger.

På en punkt såg emellertid de militära ledarna mycket klart. Den politiska vägen var inte längre framkomlig, den kunde inte leda till några genomgripande förändringar. Den nationalistiska rörelsen skakades av den ena krisen efter den andra. Ledarna låg i krig mot varandra. Det fanns risk för att hela rörelsen skulle lamsläs och folket vända den ryggen. Det behövdes därför en våldsam chock för att väcka massorna till medvetande, för att tvinga dem att välja mellan strid och underkastelse, för att ge dem det verkliga elddopet.

Och så gavs då signalen till den första resningen. Vapen hade stulits från franska depåer eller smugglats in från Egypten och Libyen. Fem- à sexhundra algerier hade fått snabbutbildning i ett egyptiskt militärläger och mer behövdes inte för att upprätta de första hundra partisanförbanden. Resten skulle skolas i stridens hetta. Några primitiva uniformspersedlar, några gradbeteckningar och enstaka vapen hade fördelats mellan volontärerna på hemmafronten. Allt hade skett bakom de politiska ledarnas rygg.

*

Det fanns ingen i ansvariga kretsar i Paris som ett enda ögonblick tog de algeriska partisanledarnas självständighetskrav på allvar. Inte ens den i alla kolonialfrågor så liberalt inställde Pierre Mendès-France, som var regeringschef när upproret började, tvekade en sekund på målet. ”En skilsmässa mellan de *tre algeriska departementen* och moderlandet är utesluten”, sade han i ett tal i nationalförsamlingen. ”*Algeriet är Frankrike.*” Han föreställde sig med andra ord Algeriet som en fransk provins och inte som en koloni.

Samma ställning intog den likaledes liberale François Mitterand, som var en av de ivrigaste förespråkarna för självstyre åt kolonierna i Svarta Afrika.

Men om Mendès-France vid den tidpunkten ansåg att beviljande av självstyre åt algerierna otvivelaktigt skulle sätta den talrika europeiska minoritetens existens på spel och kanske rentav undergräva Frankrikes positioner i hela Afrika, så var han å andra sidan fast övertygad om att lugnet endast kunde återställas genom politiska och sociala reformer. Muselmanerna i Algeriet måste beviljas effektiv likställdhet med européerna. Det förutsatte att den s.k. algeriska stadgan äntligen trädde i kraft och att muselmanerna inte längre behandlades som *undersåtar*.

Huruvida Mendès-France hade rätt när han trodde att liberala reformer kunde gå hand i hand med hårdhänta militära operationer och med upprätthållandet av en brutal polisregim är tvivel underkastat. Han underskattade först och främst misstron hos de algeriska partisanledarna och omfattningen av det inflytande de redan utövade på de muselmanska massorna. Men han underskattade i lika hög grad de konservativa krafterna inom den europeiska kolonin i Alger.

Den ledande klicken bland européerna såg i den revolutionära resningen bara en bekräftelse på sina värsta farhågor, nämligen att för många reformer och för mycken liberalism hade uppammat revolten. Det måste bli slut med reformerna om man ville göra slut på revolten. En delegation skickades från Alger till Paris för att uppvakta regeringen. Den yrkade på att moderlandet skulle sända ned hårdkokta trupper, helst främlingslegionärer och färgade förband.

Den algeriska lobbyen i nationalförsamlingen i Paris förenade sina krafter med den tunisisk-marockanska lobbyen. Alla de mäktiga intressena i Nordafrika kände sig hotade och organiserade sin motattack. Det var förresten inte svårt för den nordafrikanska lobbyen att väcka de nationella lidelserna i församlingen. Där fanns många som drömde om att hämnas nederlaget i Dien-Bien-Phu och den hämnden ville de först och främst utkräva av Mendès-France som undertecknat

fördraget med de segrande indokinesiska nationalisterna.

Det var utan tvivel skräcken för att Mendès-France skulle genomdriva att 1947 års stadga verkligen efterlevdes i Algeriet, som utlöste den hysteriska offensiven mot regeringen i februari 1955. I spetsen för offensiven gick en ”europeisk” deputerad från Constantine, själv gammal parisare men nära lierad med de mäktigaste jord- och bankintressena i Alger, bankiren René Mayer. Han tillhörde samma parti som regeringschefen, men den nordafrikanska lobbyen var starkare än partidisciplinen. Den liberala regeringens fall var en seger för de mest reaktionära krafterna i Alger, men också ett bittert nederlag för alla de muselmaner och liberala fransmän som hoppats på att en samförståndslösning skulle göra slut på blodsutgjutelsen.

Från Mendès-Frances fall fortsatte läget i Algeriet att försämras på alla områden under hela 1955. Resningen som hade börjat i Aurèsmassivet, dvs. i det sydöstra hörnet av landet, hade långsamt men säkert spritt sig först norrut och sedan västerut. Oroligheterna bredde ut sig över hela Constantineprovinsen, flammade upp i Storkabylien, nådde insteg i Algerdepartementet och sträckte sig snart ända fram till den marockanska gränsen. Nya militära förstärkningar måste sändas ned och ockupationsstyrkorna var snart uppe i 200 000 man. Det blev nödvändigt att skärpa de polisiära åtgärderna och de medborgerliga rättigheterna sattes mer och mer ur kraft med hjälp av s.k. speciallagar.

I Paris kämpade konseljpresident Edgar Faure med sina kolleger i regeringen för en fredlig lösning av den marockanska krisen. Skulle den landsförvisade sultanen få vända hem och skulle han tillåtas återvända på sin tron? Skulle Marocko få självstyre och upphöra att vara en koloni? Blodbad hotade i Casablanca och i Rabat. Men oroligheterna blossade också upp i Tunisien. Konseljpresident Faure och hans ministrar satt och förhandlade dag och natt utan att kunna enas. Ingen hade tid att syssla med de politiska aspekterna i den algeriska krisen. Man överlämnade grovgörat åt militärerna och polisen. Det var klart att de politiska reformerna där måste vänta tills det klarnat något i Marocko och i Tunisien!

Under tiden organiserade sig rebellerna som de kallades av fransmännen — frihetskämparna hette de i de nationalistiska kommunikéerna — så gott de kunde. I hemlandet vann de redan från starten starkt gehör hos sina muselmanska landsmän dels därför att den franska förvaltningen på så många platser var underbemannad eller rentav obefintlig och rebellerna därför utan svårighet kunde överta ledningen och dels därför att så många algerier hade en känsla av att det franska kolonialväldet verkligen stod inför sitt fall. Det mätte inte heller några svårigheter att rekrytera frivilliga till partisanstyrkorna. En million ungdomar i vapenför ålder gick arbetslösa.

Ledarna för Revolutionära aktionsutskottet hade förlagt sitt högkvarter till Kairo där president Nasser hjälpte dem med vapen och pengar och gav dem möjligheter att utbilda partisanofficerare och terrorister. Några månader efter resningen hade CRUA ersatts av *Nationella Befrielsefronten* (FLN) vars ledning övertogs av de militära ledarna från CRUA till vilka sällade sig ett flertal politiska ledare från nationalistpartierna. De flesta hade tillhört centralisterna i Messalis parti. Ingen av ledarna var kommunist och kommunismen spelade uppenbarligen ingen roll för FLN-ledningen.

Partisanstyrkorna som opererade i hemlandet ställdes under en gemensam ledning och högste befälhavare blev Ben Bella. Landet uppdelades i militärdistrikt som alla hade sina militär-områdesbefälhavare. Tillsammans bildade alla enheter *Nationella Befrielsearmén* (ALN) eller Armée de Libération Nationale.

Vid sidan om den militära organisationen byggde FLN snabbt upp en civil administration som fungerade som en skuggförvaltning vid sidan om den franska och indrev skatter, skipade rättvisa

och tillsatte sina egna förtroendemän.

Den kompletterades med en politisk apparat, som svarade för propagandan, men också för underrättelseväsendet och som ledde kampen mot de politiskt ljumma eller fientligt sinnade elementen, ”kollaboratörerna”.

FLN hade på något över ett år hunnit spinna en tät spindelväv över hela landet och började sätta sig i respekt ofta på det mest brutala och inhumana sätt. Men ännu hade den inte hela befolkningen eller ens den överväldigande majoriteten på sin sida. Tveksamma var fortfarande moderata nationalisterna som Ferhat Abbas, även om han i själ och hjärta hade sina sympatier hos motståndskämparna. Oroliga och skrämda var de konservativa muselmanerna, som dithills hade gått i fransmännens ledband men nu började dra sig tillbaka. De vågade eller ville inte ta steget ut och bryta med det gamla kolonialsystemet, i hopp om att det sunda förnuftet ändå till slut skulle segra hos politikerna i Paris.

*

Vid ingången till 1956 fanns det ännu mänskligt att döma en chans för en fredlig lösning. I regeringskretsarna hade man inför årsskiftet umgåtts med planer på att förhandla med rebellerna och Edgar Faure hade nämnt något om en rundabordskonferens till vilken alla politiska grupper i Algeriet skulle inbjudas. Men så ledde de inre motsättningarna i nationalförsamlingen till en regeringskris, som resulterade i nyval, och hela saken ställdes på framtiden.

I valkampanjen var kravet på fred i Algeriet vänsterpartiernas viktigaste argument. Tragedin i Indokina fick inte upprepas i Nordafrika. ”Vi måste göra slut på detta meningslösa och idiotiska krig”, sade socialistledaren Guy Mollet och däri instämde alla hans partikamrater, även förre industriministern Robert Lacoste, som skulle komma att spela en så väsentlig roll i den algeriska krisen i fortsättningen.

Robert Lacostes valaffisch var på sitt sätt karakteristisk för stämningen på vänsterhåll inför valet. ”Gör slut på kriget i Nordafrika”, stod det på affischen. ”100 000 soldater har stupat i Indokina, hur många kommer att stupa om ett nytt kolonialkrig i Algeriet leder till ett nytt Dien-BienPhu?” Och han förklarade ögonblicket vara inne att en gång för alla ”välja mellan en med våld framtvungad lösning och alla de uppoffringar i lidanden och blodsutgjutelse, som våldet för med sig, och en på förhandlingar grundad anständig och fredlig lösning”.

Lacoste uppmanade väljarkåren att med sina röstsedlar fördriva från makten alla de män som bar ansvaret för misstagen i Indokina och i Marocko och göra sig av med de politiker som inbillade sig att Frankrikes inflytande i kolonialländerna kunde upprätthållas med vapenmakt och stödet av några vasaller. Han gick så långt att han rekommenderade Mendès-France till sina väljare som ”mannen som håller sina löften”.

De andra vänsterpartiernas valpropaganda gick i samma stil som socialisternas. Mendès-France och hans partivänner, även de som hörde till den mer konservativa flygeln, yrkade inte bara på fred i Algeriet, de lovade att införa jämlikhet och broderskap och framför allt att omsorgsfullt tillämpa stadgan av 1947. Det kravet var ett av ledmotiven i den liberala valpropagandan och förfäktades med samma iver av män som Maurice Bourguès-Maunoury, Félix Gaillard och Mendès-France. Det föreföll därför som om den del av väljarkåren som röstade på dem kunde känna sig säkra på sin sak. Med Mollet och Bourguès-Maunoury, med Mendès-France och Gaillard vid makten var freden i Algeriet inom räckhåll.

Fredspartierna vann endast en knapp seger och framgången var faktiskt ännu mindre för Mendès-Frances parti än för Mollets. Det blev också Mollet och socialisterna som fick i uppdrag att bilda

den nya ministären i vilken naturligtvis Mendès-France och hans partivänner kom med. Den knappa valsegern gjorde att Mollet inte kunde förlita sig på någon säker majoritet i nationalförsamlingen — han fick omväxlande söka stöd hos kommunisterna och högern. Kommunisterna var med om att bära ministären till dopet. Med deras fortsatta stöd hade en liberal lösning kanske kunnat genomdrivas.

Mendès-France hade redan under valkampanjen haft sin egen idé om hur man skulle ta itu med det algeriska problemet. Den nye regeringschefen skulle med väljarkårens välsignelse flyga ned till Alger och där under högtidliga former räcka muselmanerna en försoningens hand samtidigt som han eftertryckligt skulle göra klart för de reaktionära européerna att deras tid var slut. Tanken var djärv men säkerligen orealistisk. När man numera vet hur illa det gick för den nästan okände Mollet kan man utgå ifrån att den av den europeiska kolonin hatade liberalen och juden Mendès-France hastigt och lustigt skulle ha lynchats vid sin ankomst.

Det föll som bekant på Guy Mollets lott att fullfölja Mendès-Frances idé. Hans resa till Alger hör otvivelaktigt till en av de mest dramatiska och säkerligen mest tragiska händelserna i fransk efterkrigspolitik. Det misslyckade Suez-äventyret är i jämförelse en ganska harmlös episod. Att Mollets avsikter vid avresan var de allra bästa kan inte gärna betvivlas. Även om han säkerligen inte betraktade sina vallöften som i alla avseenden bindande så låg freden i Algeriet honom varmt om hjärtat. Det gällde säkerligen också hans partikamrat Robert Lacoste.

Frankrikes regeringschef hälsades vid sin ankomst till Alger med fyrop, stenar och ruttna tomater. Massan som huvudsakligen bestod av studenter, enstaka arbetare och starkt reaktionära element inom befolkningen, däribland de s.k. frontveteranerna, gick så demonstrativt tillväga att Mollet ett tag var nära att lynchas. Många iakttagare frågade sig rentav om inte polisen var i maskopi med demonstranterna och hade order av sina överordnade att låta massan hållas. Det var till slut den av försiktighetsskäl dittransporterade statspolisen från moderlandet som svarade för Mollets personliga säkerhet, men han tvingades i alla fall fly från ceremonin framför krigsmonumentet.

Under några fruktansvärda timmar då den franske regeringschefen bokstavligen satt som fånge i det praktfulla sommarpalatset — omgivet av stridsvagnar och starka förband av statlig kravallpolis — omprövade han sin algeriska politik. Allt tycktes ha överraskat honom. Han hade tydligen ingen aning om att det fanns en kamarilla som regerade enväldigt i Alger, en kamarilla som hade sina rötter hos de rika och mäktiga i landet och som därför var fast besluten att sabotera alla mer eller mindre ”oöverlagda” reformförsök från den nya regeringens sida. Mollet skulle minsann få en läxa. Det fantastiska i hela historien är att läxan gjorde en sådan effekt och att Mollet först långt senare kom underfund med att han hade förts bakom ljuset. Men då var det för sent.

Vid åsynen av den demonstrerande europeiska massan som visst inte utgjordes av storborgare eller storgodsägare utan ytligt att döma av ungdomar och helt vanligt folk, alla lika franska till utseende som Mollets egna landsmän därhemma i Arras, greps regeringschefen av tvivel om sin egen inställning. Hade inte valpropagandan oerhört förenklat hela problemet? Det land han stiftade bekantskap med för första gången i sitt liv, framför allt denna stora, praktfulla urfranska stad Alger, alla dessa fransktalande, allt det som han på några korta timmar kom i kontakt med, inklusive de tjutande folkmassorna, det var franskt och inte muselmanskt eller arabiskt eller algeriskt. Demonstranternas protester var dikterade av skrällen att överges av moderlandet, att utlämnas försvarslösa åt de fanatiska muselmanerna, deras förtvivlan kunde driva dem till desperata åtgärder och kanske rentav till att resa sig mot moderlandet. Marken gungade under Mollet. Den franska patrioten vaknade till liv inom honom, han kände sig franskare än någonsin och i alla händelser mera fransk än socialist.

Några timmar före avresan från Paris hade Mollet utnämnt en gammal erfaren men liberalt sinnad kolonialkrigare, general Catroux, till generalguvernör i Alger. Catroux var ingen eftergifternas man, det hade han visat under kriget då han med stor energi hade krossat proteströrelsen bakom det s.k. algeriska manifestet. Man hade sedan dess aktivt medverkat till en fredlig lösning av den marockanska krisen och gjort en personlig insats för att återbörda sultanen Mohammed V från landsflykten. Muselmanerna i Algeriet hälsade utnämningen med stor glädje. Catroux var kanske en krigare, men han var rättvis och klok. Det var den europeiska kolonin i Alger som inte ville ha honom. ”På porten med Catroux”, skrek demonstranterna när de försökte bryta polis-kedjorna framför sommarpalatset i Alger den första kvällen. Höga polischefer livligt understödda av de tongivande ämbetsmännen på platsen rådde den skräckslagne Mollet att räcka européerna en försoningens hand. Det skulle få lidelserna att lägga sig och lugnet skulle återställas. Frankrike kunde inte föra ett tvåfrontskrig i Algeriet, både mot muselmanerna och européerna. Mollet föll till slut till föga och återkallade Catroux' utnämning även med risk för att det skulle uppfattas som en kapitulation. I samma ögonblick utnämndes partikamraten Robert Lacoste till ministerresident — han fick en högre rang men samma ämbete. Demonstranterna i Alger hade ingen aning om vem Lacoste var, det spelade för övrigt ingen roll. Catroux var ur leken och Mollet sträckte vapen. Segern för de reaktionära i Alger var fullständig.

Återverkningarna av kapitulationen den 6 februari 1956 skulle bli mycket mera djupgående än vad Lacoste och Mollet hade tänkt sig. Den framkallade nämligen en full- komlig omläggning av hela den algeriska politiken. Regeringen i Paris vägrade att ”slåss på två fronter”, den ingick en allians med européerna mot muselmanerna. Det var ett slag i ansiktet på majoriteten av befolkningen!

Den nye styresmannen i Alger, Robert Lacoste, blev från första dagen automatiskt den härskande kamarillans fånge och kamarillan kunde hädanefter diktera sina villkor också för regeringen i Paris. I stället för att fungera som moderlandets mäktiga språkrör gentemot de stridande intressena i Alger blev Lacoste mycket snart den mäktiga kamarillans språkrör gentemot den svaga regeringen i Paris. Därmed stängdes definitivt dörren för alla förhandlingar.

*

Socialistledaren Mollets kapitulation inför den europeiska kolonin i Alger ledde mycket snart till en verklig brytning mellan det franska moderlandet och muselmanerna. Även de mest moderata greps av förtvivlan och misströstad om den franska regeringens uppriktiga reformvilja. En av de första att gå över till FLN var Ferhat Abbas efter att han i många månader regelbundet hade rest till Paris och där försökt övertala inflytelserika regeringsledamöter att verka för en fredlig lösning. Abbas' exempel följdes snart av alla andra muselmanska politiker av någon betydelse, även de som hundraprocentigt stått på fransmännens sida och uteslutande hade myndigheterna att tacka för sin politiska upphöjelse. Det sades på franskt håll att det var av feghet och att avfällingarna handlade av rädsla för repressalier från rebellernas sida. Skräcken gjorde säkerligen sitt till, men varför skulle inte flertalet av de muselmanska politikerna kunna känna för sitt folk och sitt land och ta avstånd från det nya kolonialkrigets övergrepp och färdor? Algerierna svetsades mer och mer samman.

De militära och civila myndigheterna i Alger hade på kort tid fått nästan helt fria händer och regeringen i Paris gjorde sitt yttersta för att tillfredsställa deras krav. Med en socialistisk regeringschef mötte det inga svårigheter att inkalla nya årsklasser — det hade ingen av de konservativa eller liberala ministrarna i de föregående regeringarna vågat sig på — och förstärkningarna anlände i större och större omfattning. De franska styrkorna ökade från 200 000 till 400 000 och närmade sig snart en halv million. Antalet stridsvagnar, artilleripjäser, jaktflyg

och helikoptrar tiodubblades.

Kriget fick från och med 1956 en hårdare och brutalare karaktär. Det var nu helt och hållet ett revolutionärt krig från rebellernas sida. De gick fram utan skonsamhet och ryggade inte tillbaka för några brutaliteter. Bombarna kastades utan tanke på att oskyldiga dödades eller lemlästades. Muselmanska kollaboratörer som gick fransmännens ärenden eller misstänktes för att göra det fick som de franska kollaboratörerna under tyskockupationen i Frankrike en kula i nacken men ofta misshandlades de till döds och liken skändades. De mest primitiva instinkterna vaknade plötsligt till liv igen hos människorna, som brutalt kastades ut ur sin medeltid in i det moderna gerilla- och kolonialkriget.

Befrielsearméns ledning gav säkerligen inga detaljerade föreskrifter om hur hämnd skulle utkrävas eller en straffaktion fullföljas, men den försökte inte heller lägga sordin på de uppflammande hatkänslorna. Resultatet blev exempelvis den mångomskrivna massakern i Melouza på våren 1957. Hela den manliga befolkningen i en gudsförgäten liten bergsby nedgjordes till sista man av befrielsearméns stormtrupper därför att den ville enrollera sig hos en konkurrerande partisanledare, som misstänktes för att stå i maskopi med fransmännen. Visst kunde man finna en politisk förklaring till massakern, men den kunde inte ursäktas. Det verkade mer och mer som om FLN-ledningen inte längre var i stånd att kontrollera de lössläppta massinstinkterna eller ansåg att ändamålet helgade medlen. Våldet var ett effektivt medel i propagandan, terrorn ett outhärligt instrument i den revolutionära krigsföringen.

På den motsatta sidan var metoderna inte mycket humanare. Där förde man ett kolonialkrig, dvs. ett klass- och raskrig. Ingendera parten respekterade för resten de internationella konventionerna om behandling av krigsfångar eller hänsyn till de civila. Det var ett förbittrat krig. I fält slogs fransmännen mot desperata och dödsföraktande motståndare som de tyvärr ofta uppfostrades till att ringakta. Det gick hand i hand med rasföraktet.

Men de franska soldaterna måste också säkra sig mot alla de fiender, som kom smygande i mörkret, förklädda till civila. Vem var rebell och vem fredlig civil? Det var ofta på utseendet och inte på uniformen, på rasen och inte på sinnelaget som man trodde sig känna igen fienden.

Civilbefolkningen hade vanligtvis sitt hjärta hos rebellerna, hos frihetskämparna, men även när så icke var fallet, hade den inte sitt hjärta hos de främmande trupper, som brände och skövlade i stridens hetta. Det inträffade mer än en gång att de framryckande pansarförbanden måste rasera hela samhällen för att driva partisanerna ur deras nästen. I regel tvångsevakuerades befolkningen och deporterades till säkrare trakter, men det hände också att den inte hann förflyttas. ”Pacifieringen”, som återställandet av lugn och ordning så vackert hette, var bara ett täcknamn för kolonialkriget. Och inga av kolonialkrigets skrämmande avigsidor saknades i bilden, det förekom både våldtäkt och plundring.

I det revolutionära kriget räcker det som bekant inte med att oskadliggöra dem som kämpar med vapen i hand eller går omkring och kastar bomber. Man måste också paralysera hela den politiska apparaten, förkväva motståndarens politiska upplysningsverksamhet och med andra ord komma åt de tusen och åter tusentals civila som i hemlighet går revolutionens ärenden. Därtill krävdes en så enorm polismakt att de ordinarie instanserna inte orkade med bördan. I Alger anförtroddes polismakten åt militära specialförband: fallskärmsjägare och främlingslegionärer.

Med eller mot sin vilja drevs de franska myndigheterna att blunda för metoderna. Metoderna fick mycket snart en oroväckande släktskap med dem som den tyska polisen använde i de ockuperade länderna under andra världskriget. Ett revolutionärt krig tycks ofrånkomligen driva de makt-havande att tillgripa kontraterror och det är framför allt sant om kriget utkämpas i ett främmande

land eller i en koloni. Tortyr och misshandel blev på så sätt ett ofta återkommande inslag i de otaliga nattliga polisförhören i Alger och annorstädes, säkerligen utan att de akademiskt skolade myndighetspersonerna högst uppe hade behövt ge några som helst instruktioner. De hade ingenting att göra med det som skedde nere i källarna.

Rasföraktet mot araben, mot de infödda över huvud taget som var så utbrett hos européerna och redan hade färgat av sig på många franska soldater, rev ned de sista fördämningarna. Det var ett raskrig, det var ett kolonialkrig. En och annan hög fransk officer revolterade mot metoderna, en general tog avsked. Andra protesterade högljutt. Men vad hjälpte det — kunde man förändra detta krigs karaktär?

Chefen för den franska kriminalpolisen som regeringen i Paris hade skickat ned till Algeriet för att på ort och ställe undersöka situationen återvände slagen med fasa. De där använda metoderna, sade han, påminde i fråga om polisen om Gestapo och i fråga om många arméförband om Wehrmacht och SS. Men hur skulle det kunna gå annorlunda till i ett kolonialkrig — vare sig det var franskt, holländskt, spanskt eller brittiskt? Det lönade sig inte att fördöma enstaka individer och en eller annan förkastlig våldsmetod, det var systemet som sådant som borde ställas vid skampålen.

Ingenting bevisade kanske bättre att det gamla kolonialsystemet levde kvar, trots allt tal om reformer, och att det var livskraftigare än någonsin, än just dessa mot alla rättsbegrepp stridande metoder som en fransk kriminalchef hade modet att avslöja för sina höga överordnade.

När det algeriska kriget inträdde i sitt fjärde år sades rebellerna visa tecken till utmattning på det militära planet — eller var de endast i färd med att omorganisera sina styrkor? En jättearmé på en halv million man höll landet ockuperat, den kunde inte fördrivas därifrån. Partisanstyrkorna hade ingenstans lyckats hålla något område och det blev svårare och svårare för dem att lamslå kommunikationerna. Städerna hade tack vare arméns närvaro långsamt men säkert kommit ur terroristernas gastkramning.

Hur många var rebellerna i själva verket? Det finns inga tillförlitliga siffror, men det franska överkommandot redovisade inför årsskiftet 1957-58 att de franska arméerna under det gångna året hade ”oskadliggjort” 30 000 rebeller — medan de egna förlusterna under samma tidsrymd uppskattades till några tusen. Det är naturligtvis omöjligt att veta om alla som dödades under de militära operationerna verkligen var partisaner. Många var sannolikt vanliga civila. Men bara det faktum att det franska överkommandot säger sig ha tillintetgjort 30 000 motståndare på tolv månader talar för att den stod och står inför en mäktig partisanarmé.

Vid ingången till det fjärde revolutionsåret hade ledarna för befrielsearmén säkerligen skrinlagt de flesta av sina vildaste militära segerdrömmar. Det fanns ingen chans att inom överskådlig tid krossa den oändligt överlägsna militära franska apparaten.

Men politiskt var slaget däremot till hälften vunnet. De algeriska massorna hade ryckts ur sin slummer, de gick där fortfarande yrvakna och skrämde och frågade sig vad morgondagen skulle bära i sitt sköte. Men ett var de fullt på det klara med. Aldrig mera skulle de slå sig till ro i det algeriska kolonialsamhället av 1954.

I pacificeringens spår

Med mer eller mindre jämna mellanrum förkunnar de ansvariga myndigheterna i Alger att de militära operationerna, som inleddes i stor skala på sommaren 1956, närmar sig sitt slut och att pacificeringen praktiskt taget är fullföljd. Det dröjer emellertid aldrig mer än högst några må-

nader förrän gerillastriderna blossar upp igen med en överraskande våldsamhet, vilket bevisar att man på franskt håll underskattar både partisanrörelsens folkliga förankringar och styrkan hos muselmanernas nyvaknade nationalkänsla.

Det är naturligtvis riktigt att det militära läget ur fransk synvinkel har förbättrats tack vare närvaron av enorma truppstyrkor. Större delen av den franska armén befinner sig i Algeriet. Det har haft till följd att kommunikationerna mer eller mindre har återställts, även om ett lokomotiv emellanåt går på en mina, oljetågen från Sahara till Medelhavet måste konvojerars och vägarna oavbrutet ofredas av partisanförband. Men om landet inte längre som några år tidigare är utlämnat åt ”rebellernas terror” för att använda det officiella kommunikéspråket, så är det endast tack vare den omfattande militära ockupationen. Algeriet är ett ockuperat land.

Det hade jag faktiskt tillfälle att konstatera med egna ögon under en rundresa med bil, helikopter och flyg på hösten 1957. Det vimlade överallt av fransk militär, men under de veckor som resan varade såg jag däremot aldrig ett rebellförband eller ens en enstaka rebell. Det verkade ibland som om jag hade råkat komma mitt upp i en militär manöver i fredstid. Man såg aldrig fienden. Det var inte långtifrån att jag satte tilltro till de försäkringar som så ofta gjordes av ämbetsmän i ledande ställning att det inte längre fanns några rebeller i frihet.

Vid ett tillfälle mötte jag en jeep med en sårad fransk soldat — han hade träffats av en partisan-kula några kilometer därifrån. Det satte myror i huvudet på mig. Det måste nämligen ha funnits rebeller i grannskapet om de avlossade skott mot franska soldater. En annan gång kom jag neddimpan i en helikopter på en av högplatåerna i Storkabylien i avsikt att besöka ett av myndigheterna varmt rekommenderat mönstersamhälle i trakten. Prefekten i TiziOzou, som skickade mig dit, svor på att där hade inte setts en rebell på ett halvår och ingen trakt i själva Frankrike kunde vara fridfullare.

Men i stället för att hälsas välkommen av en muselmansk kommunalordförande möttes jag av en överste i färd med att mönstra sin bataljon. Stora partisanstyrkor gjorde omgivningarna osäkra och översten skulle ut med sina gossar på jakt efter rebellerna. Liknande intermezzon upprepade sig i ett. Partisanerna vara aldrig synliga, men till slut fick jag intrycket att de var allestädes närvarande.

Resenären fick också en mycket stark känsla av att otryggheten rådde nästan överallt. På den stora huvud- vägen mellan Alger och Tizi-Ozou, som löper parallellt med kusten över den av fransmännen uppodlade och så blomstrande Mitidjaslätten men sedan klättrar vidare upp i de kabylliska bergstrakterna, var faktiskt varje litet samhälle med europeiskt inslag en verklig fästning. Det var vägspärr vid infarten och vägspärr vid utfarten och kontrollen var överallt minutiös. Folk levde bara någon mil från Alger som i Vilda Västern på den tid då indianerna strövade omkring och brände och plundrade.

De för övrigt rätt fåtaliga bilarna på vägen stoppades och undersöktes i varje spärr medan soldaterna höll sina kulsprutepistoler i beredskap. Det var med andra ord en konstant vaksamhet som tydde på att fienden inte kunde vara långt borta.

Inte ens inne i de små samhällena, omgärdade av stridsvagnar och sandsäcksbarrikader, rådde total säkerhet. Min muselmanska chaufför som var anställd i de franska myndigheternas tjänst vågade inte promenera omkring i frihet och höll sig under rasterna i närheten av en militärpostering eller tog sin tillflykt till ett poliskommissariat. ”Man kan aldrig känna sig *absolut* säker”, sade han. Det bekräftade också många franska officerare. En muselman som med rätt eller orätt misstänktes för att gå myndigheternas ärenden fick lätt en kniv mellan skulderbladen. Det behövdes bara att sex à åtta personer samtidigt bildade en liten folksamling för att mördaren skulle

undkomma och aldrig upptäckas.

De flesta huvudvägarna i Algeriet var redan på hösten 1957 mer eller mindre ”fria”, dvs. öppna för civil trafik, och på dem krävdes vanligtvis ingen militär eskort längre, även om chauffören alltid hade sin laddade revolver bredvid sig på framsätet. Man var för övrigt aldrig ensam ens på de fria vägarna: patrullerande halftracks och jeeps rullade förbi i ett.

Så snart man kom in i en mindre ”lugn” sektor slöt ett par halftracks upp kring personbilen och eskorterade de 10 à 15 kilometerna längs vilka partisaner förmodades ligga i bakhåll. Någon bergskam avtecknade sig mot horisonten och det var naturligtvis där som partisanerna höll till. De eskorterande soldaterna satt med sina kulsprutegevär och ofta en kulspruta riktade mot stäppen och de höll sig i konstant radiokontakt med närmaste militärpost. Flygvapnet kunde vid behov larmas på några minuter.

Det fanns trakter som ansågs vara oroligare än andra och där fransmännen tvingades hålla en kontinuerlig patrullverksamhet i gång och där var trakter i vilka partisanerna uppträdde mera sporadiskt och i mindre grupper. Men alla bergstrakter var osäkra både i norr och i söder, i öster och väster och dit begav man sig bara under militär eskort och under förutsättning att det fanns en bilväg. De föreföll i de flesta fall vara slutgiltigt utlämnade åt partisanerna. Som regel gällde att partisanerna hade full rörelsefrihet i sådana trakter där de franska styrkorna lyste med sin frånvaro.

Mest osäkra var gränstrakterna i öster och väster — mot Tunisien och Marocko. Utmed den marockanska gränsen var striderna mycket livliga och rebellbanden trängde ända upp till Tlemcen och Oran. Längs den tunisiska gränsen upprättade fransmännen på hösten 1957 en tjugofem svenska mil lång taggtrådsbarriär, laddad med elektricitet. Den var avsedd att förhindra eller åtminstone försvåra trafiken med manskap och vapen från Tunisien.

Jag flög över taggtrådsspärren i ett litet militärt observationsplan i sällskap med en generalstabs-officer. Vi gjorde först en sväng från Constantine upp mot Tebessa och följde sedan rakt norr ut järnvägslinjen ända ned till Medelhavet.

Från planet var det fri sikt in över Tunisien som låg en halvmil öster ut. Under oss låg bergskedja bredvid bergskedja så långt ögat kunde nå. Här och var i dalarna avtecknade sig ruinerna av en nedbränd skogvaktarbostad eller farm mot den brunsvedda marken och på sluttningarna låg förkolnade infödingsbyar, fullkomligt raserade. Ibland gick piloten ned på några hundra meters höjd och gjorde en lov över något litet europeiskt samhälle som Souk-Aras. Där vimlade det av militär, pansarbilar och bilburet artilleri. På det lilla flygfältet stod attackplan och helikoptrar uppradade.

Mellan den tunisiska gränsen och den elektricitetsladdade taggtrådsbarriären som hela tiden följer järnvägslinjen och skyddar den mot överfall, ligger ett verkligt no mans land med ett djup som växlar från tio till tjugofem kilometer. I dessa trakter rasar oavbrutet strider mellan fransmän och partisaner. De senare sätter sig i säkerhet på andra sidan gränsen när den franska övermakten blir för stor, men nästa dag är de naturligtvis tillbaka igen.

Många av de små infödingsbyarna verkade från luften vara utrymda eller nedbrända. Invånarna hade sannolikt flytt in i Tunisien eller evakuerats av fransmännen till säkrare trakter bakom taggtrådsspärren.

Det är i detta smala men långsträckta no mans land som de algeriska partisanerna skolar sina trupper, ger dem elddopet och härdar dem för gerillakrigföringen i det inre av landet. Den kvarboende befolkningen står naturligtvis på nationalisternas sida och i dessa trakter är också

partisanerna nästan herrar på dagen, på natten helt och hållet. Det är också hit som FLN-ledningen inbjuder de utländska journalister, som vill stifta bekantskap med den algeriska befrielsearmén i ”det befriade Algeriet”.

Under de fyra à fem timmar som jag flög över området såg jag inga partisanförband i rörelse. Men det saknar betydelse eftersom det var mitt på dagen. Partisanerna anfaller på natten eller i gryningen.

*

Redan i början av fientligheterna och åtminstone så tidigt som 1955 upptäckte fransmännen att flera millioner muselmaner i Algeriet hade levt så att säga för sig själva, utan egentlig kontakt med yttrevärlden. Det skyldes på att civilförvaltningen i fredstid hade varit underbemannad. Somliga trakter visade sig vara helt oberörda av civilisationen, vilket inte var så underligt eftersom en enda fransk tjänsteman hade haft att se efter hundratusentals muselmaner, som var spridda över ett enormt område i små, ofta svårtillgängliga byar eller *mechtas*. Det inträffade därför mer än en gång att de militära förbanden under sin framryckning plötsligt stod ansikte mot ansikte med en befolkning, som aldrig hade sett en fransman på nära håll.

Den bristfälliga kontakten med det inre av landet förklarar många av de felbedömningar av situationen som de franska myndigheterna gjorde sig skyldiga till i början inte minst i fråga om den infödda befolkningens ”lojalitet”. Ett dylikt misstag begicks exempelvis i fråga om Kabylien som i all fransk koloniallitteratur framställs som den mest franskpåverkade och därför trofasta provinsen i landet. Kabylien var befolkat av berbertalande stammar som fransmännen skyddade mot ”araberna”. Det var den gamla myten om de två fientligt sinnade raserna som gick igen. Till myndigheternas stora överraskning blev det franska överkommandot på sommaren 1956 tvunget att mobilisera 80 000 man med flyg och stridsvagnar för att återställa ett relativt lugn bland de 800 000 invånarna i Storkabylien!

Det ligger därför ingen överdrift i påståendet att för alla de franska soldater som deltog i operationerna, huvudsakligen värnpliktiga från moderlandet, såväl som för de flesta administratörer och socialvårdare som följde armén hack i häl, var det en upptäcktsresa i främmande land. Befolkningen talade inte deras språk med undantag för en del av de manliga invånarna, som gjort krigstjänst eller haft arbete i Frankrike.

Pacificeringens militära och civila representanter tvingades att umgås med infödingarna med hjälp av tolk. Utan tolk kunde varken en officer eller en administratör, för så vitt han inte hade skolats i kolonialtrupperna, träda i kontakt med sina muselmanska ”landsmän”. Överallt i det inre av landet mottogs också fransmännen som främlingar. Deras kontaktmän utgjordes huvudsakligen av muselmaner i lägre tjänsteställning, kaiderna eller fogdarna, som hade gått de makt-havandes ärenden så långt man kunde minnas tillbaka. Det underlättade inte umgänget med befolkningen.

Att den militära återerövringen måste följas av en politisk och social återerövringsaktion om man ville vinna de okända algeriska massorna för en fredlig samlevnad med Frankrike tycks också ha gått upp för de mer klarsynta i Paris på ett relativt tidigt stadium. Det var för resten i många fall inte fråga om att återupprätta kontakt eftersom någon sådan inte hade existerat. Det gällde att skapa kontakt.

En förutsättning för att aktionen skulle lyckas var naturligtvis att den byggde på materiell hjälp åt den underutvecklade befolkningen i verkligt stor skala, men lika viktigt var att den inte anförtroddes åt den psykologiskt illa förberedda och ofta impopulära lokala kolonialförvaltningen och helst inte heller åt armén, som så ofta hade gått hårt fram mot de infödda.

Man försökte därför värva specialutbildade civilister från moderlandet, som visserligen kände kolonialfolkens psykologi men saknade kolonial "belastning", hade en smula praktisk social erfarenhet och hyste ett sådant intresse för uppgiften att de var villiga att leva med folket i obygd och försöka vinna deras tillgivenhet.

Så upprättades ett särskilt civilt förvaltningsorgan, *Section Administrative Spéciale* (SAS) vars representanter för bekvämlighets skull kallades SAS-officerare. Ursprungligen hade meningen varit att rekrytera dem på frivillighetens väg, men som inte tillräckligt många frivilliga anmälde sig blev myndigheterna tvungna att utkommendera talrika yrkesofficerare från kolonialtrupperna. Det hade sina nackdelar eftersom SAS-officern därigenom svårligen kunde uppträda som civil, men det hade också fördelar. Kolonial-officerarna talade infödingarnas språk och kände till deras levnadsvanor.

Den fredliga återerövringsaktionen inleddes i smått på hösten 1955, sattes i gång i större skala i samband med intensifieringen av de militära operationerna på sommaren 1956 och utvidgades väsentligt under det följande året. Den är fortfarande i full utveckling.

SAS-officern har en lika svår som växlande uppgift. Han uppträder i uniform och behåller sin grad, men han lyder under de civila och inte de militära myndigheterna. Han bär själv inget vapen men omger sig av en infödd milis kallad harka och hans huvudsakliga uppgift består i att vara befolkningens vän, beskyddare och rådgivare. Jämsides med den uppgiften skall han politiskt vinna muselmanernas förtroende och intressera dem för kommunalt självstyre vilket underlättas genom att han med offentliga medel kan hjälpa den infödda befolkningen att bygga skolor och sjukstugor åt sig, att röja vägar och borra brunnar och hålla i gång nödhjälpsarbeten för alla sysslolösa.

Hela SAS-aktionen kan naturligtvis också uppfattas som ett led i den psykologiska krigföringen mot nationalisterna. Genom att uppfostra muselmanerna till kommunalt självstyre skulle man också förmå dem att *samarbeta* med fransmännen. Alla kommuner som ville komma i åtnjutande av materiell hjälp måste bekänna sig till kommunalt självstyre. Däri låg enligt de franska myndigheterna ett ställningstagande mot nationalismen, även om det aldrig sades klart ut.

SAS-officerarna tycks inte alltid ha lyckats få kommunerna att frivilligt godtaga självstyret, kanske därför att det här och var saknades psykologiska förutsättningar. I många fall förefaller det ha skett utan större påtryckningar, men i de fallen intervenerade partisanerna med stor brutalitet och skar av halsen på "kollaboratörerna". I andra fall måste SAS-officerarna tillgripa våld och hot för att få de tredskande kommunerna att bli självstyrande. Ibland låste man helt enkelt in de ledande männen i byn i en barack och gav dem inte fria förrän de hade enats om valet av högste styresman i kommunen. I enstaka fall måste man ta i med hårdhandskarna och avskära byn från all kontakt med yttervärlden en kortare eller längre tid innan befolkningen föll till föga.

För att vinna befolkningens sympatier spelade emellertid den materiella hjälpen en mycket stor roll. Små samhällen som hade levt kvar i medeltiden ända till nu erbjöds plötsligt en skola, kanske en sjukstuga, sannolikt en läkare och gratis sjukvård, ett kommunalhus med församlings-sal, men också elektrisk ström och brunnar, dvs. vatten, och sist men inte minst vägar som bröt isoleringen, vägar som fransmännen betalade orsborna för att bygga. Det betydde en omedelbar och fantastisk höjning av levnadsstandarden — nästan en revolution.

*

Och naturligtvis är det nästan en revolution för alla de små *mechtas*, som legat fastnitade i århundraden på en dittills otillgänglig bergsplåt och som nu tack vare en bulldozer för första gången träder i kontakt med yttervärlden eller för alla de förfallna små byar i ödebygd — och

nästan allt är ödebygd — där det nu hamras och borras som i ett nybyggarsamhälle. Ingen som har följt SAS-officerarnas verksamhet från by till by kan undgå att fascineras av den fredliga uppbyggelsen. Det är endast så den moderna koloniseringen kan få en mening.

Scenerna som man möter är nästan överallt desamma. Den nyutnämnde mären, ofta en man som arbetat i Frankrike eller tjänstgjort i moderlandets armé och talar hjälplig franska, är stolt över sin skolbarack utanför vilken inte bara pojkar utan också flickor trängs och knuffas. Det är flickornas första steg till frigörelse från ett tusenårigt slaveri.

Mären är säkert ännu stoltare över sitt nyupprättade mantalsregister, som ligger på skrivbordet i det nybyggda lilla kommunalhuset. Folkbokföringen har hittills varit praktiskt taget okänd. Och hans förtjusning känner inga gränser när han kan vrida på en knapp och få elektriskt ljus. Han skrattar till ett tag när han pekar på en av de nyborrade brunnarna och undrar vad fruntimren skall ta sig till i fortsättningen när de inte längre behöver springa en kilometer efter vatten! Mären myser självbelåtet när han stannar utanför en liten barack, där en ung militärläkare expedierar en ändlös kö av smutsiga och trasiga ungar, som alla har något fel på ögonen eller lungorna eller är fulla med utslag, framkallade av vitaminbrist eller otjänlig föda. Till många byar ja de flesta är det första gången som läkare och skollärare kommer med budskap från den civiliserade världen.

De värnpliktiga läkarna alla ungefär i tjugofemårsåldern har ingen kolonial ”belastning”. De kommer från ett gammalt kulturland med en nedärvd känsla för människovärdet och fullkomligt främmande för all rasdiskriminering. För dem är varje liten sjuk unge framför allt en mänsklig varelse. De kan stå där i tio eller tolv timmar utan rast och kämpa mot åkommor och sjukdomar, tvingas göra ett kirurgiskt ingrepp utan att ännu ha den riktiga skolningen eller klara av en besvärlig förlossning, hela tiden med ett minimum av medikamenter och instrument. De är ensamma, unga och ganska oerfarna och sköter ett klientel som skulle räcka till för tio à tolv läkare. Jag har sett dem bleka och trötta efter en dags hård tjänstgöring med kön ständigt ringlande utanför dörren — outtröttliga och vänliga. Att de vinner trofasta vänner bland befolkningen förvånar ingen.

Men det mest fantastiska är kanske ändå skolan. Jag kunde till slut inte räkna alla de byar där jag lät mig fascineras av de lyckliga ansiktena på de små pojkarna och flickorna, som otåligt väntade på att skolan skulle öppna eller som satt där inne i skolsalen andäktigt lyssnande med blicken hypnotiserad av den mystiska svarta tavlan, medan en ung fransk värnpliktig lärde dem alfabetet. Om man hade bjudit ungarna leksaker eller sötsaker kunde deras uttryck inte ha varit mer förväntningsfullt. De tycktes alla ha en dunkel känsla av att man nu gav dem nyckeln till en bättre värld även om språket de undervisades i var franska och inte deras modersmål, arabiskan.

I denna nybyggervärld är det många SAS-officerare som tar sin uppgift på blodigt allvar och helt identifierar sig med befolkningen — de har kastat alla rasfördomar över bord. Andra har haft det svårare med anpassningen, de misströstar eller har förlorat intresset. Men alla lever de ett farligt liv eftersom de uppträder obeväpnade och helt måste förlita sig på sina *harkis*, de infödda milissoldaterna. Det har inträffat att militiamän har gjort revolt eller att någon ortsbo legat i bakhåll och gett SAS-officern en kula bakifrån. Men är de av det rätta slaget blir de respekterade som ett slags missionärer.

Bland de SAS-officerare jag kom i kontakt med minns jag en trettioårig kolonialofficer i en eländig liten by av lerkojor på en av dessa trånga och sönderbrända högplatåer där bebyggelsen ligger som ett örnnäste. Runtom såg man ett vilt och sönderbränt berglandskap nästan utan träd och grönska och längst nere i dalen, smal som en nål glittrade en liten flod. Här uppe på höjden fanns nästan inget vatten.

Han visade omkring i sin kommun inte utan stolthet: den hade fått riktiga vägar och för första gången i sin historia också en ynkelig liten speceribod. Dittills hade invånarna levt på torkade fikon och kornbröd som doppades i olivolja. Tack vare vägarbetena och den köpkraft som följde med kunde byborna nu inhandla socker, ris och te — och även ett eller annat klädesplagg, också de första här uppe. Man hade byggt en skolbarack, en liten sjukstuga, höll på att avsluta ett kommunalhus och den stora uppfartsvägen från den djupt där nere liggande dalen hade äntligen nått fram till byn.

Officern var inte särskilt talför. Jag fick veta att han var gift och hade barn men inte hade sett familjen på sex månader. Han var oumbärlig här uppe nu när han kände befolkningen. Partisanerna var aldrig långt borta.

Det kom för resten gäster varje dag, fina gäster. Ministrar, deputerade och journalister som alla var lika frågvisa och nyfikna. De ville helst få veta att det gick bra, ja bättre och bättre. Att partisanerna var utrotade och att byfolket hade lärt sig älska Frankrike. Han log ironiskt och hällde upp ett glas fruktsaft och bjöd på, sprit använde han aldrig i tjänsten. ”Om vi får en generation på oss”, sade han och drog på rösten, ”om vi har tillräckligt med anslag och kan kämpa mot misären, och om folk hemma i Paris inte tröttnat på alltihop, ja då har vi löst problemen.”

När vi någon timme senare satt i jeepen med dammet från den snustorra marken rykande omkring oss kom han springande och ropade till ämbetsmannen, som jag hade vid min sida. ”Glöm inte att jag behöver 400 000 francs för att borra en ny brunn”, ropade han. ”Det gäller livet!” Jag såg honom sedan långsamt vandra in mot den grå byn för vilken vattentillförseln var en fråga på liv och död. Ämbetsmannen skakade på huvudet när jeepen rusade utför den branta och slingrande bergsvägen med en gapande avgrund på ena sidan. ”Dom vill alla ha pengar”, muttrade han godmodigt. ”Pengar, pengar, men var skall jag få dem ifrån?” Han kom själv från en liten gudsförgäten by i Provence i Sydfrankrike. ”Där har dom heller inget vatten”, bekände han med en suck.

Ett stort antal SAS-officerare kämpar också med den s.k. jordreformen, som går ut på att ge de jordlösa muselmanerna en liten torva och se till att den också kan bevattnas. Vattenbristen är det stora problemet i alla trakter i det inre av landet. Jag besökte ett irrigationsområde där franska ingenjörer hade dränerat en träskmark och tack vare pumpverk och kanaler förvandlat den till 450 hektar prima jord. Det hade kostat stora pengar och ändå var 450 hektar inte mycket när hundratusentals och hundratusentals var utan jord. Hur många sådana träskmarker skulle inte behöva dräneras och hur mycken eroderad jord skulle inte behöva konsolideras och bevattnas för att fylla bara en del av behovet?

Men det praktiska resultatet här var över förväntan gott även om det var blygsamt. För någon tid sedan fördelades de första jordlotterna bland trettio kandidater, de fick tre hektar var och det var en gåva från det franska moderlandet. Med de tre hektaren följde också ett litet hus som de infödda själva fick vara med om att bygga i den nya byn.

Men dagen efter att gåvohandlingarna hade undertecknats fick tre av kandidaterna halsen avskuren av partisanerna och de andra tjugosju drog sig skyndsamt tillbaka. Mönsterjorden i Fourchy väntar förmodligen än i dag på sina ägare för så vitt inte lotterna har utdelats till de museimaner som gör knektjänst i den franska armén. Så gjorde ju redan romarna.

Men SAS-officern på platsen gav i alla fall inte upp hoppet. När jag såg honom sist byggde han optimistiskt vidare: bostäder, skolhus och sjukstuga. Han var djupt övertygad om att jorden en dag skulle komma de rätta människorna till godo, vilken än den slutliga utgången av kriget måtte

bli.

Pionjärtyper är det för resten gott om i dagens Algeriet och inte bara bland SAS-officerarna. Jag stötte på några unga ingenjörer från väg- och vattenbyggnadskåren i det franska hemlandet av vilka ingen hade fyllt trettio år. De var i färd med att fullfölja ett verkligt jätteprojekt och var fulla av entusiasm. De skulle avleda vattnet från två högt belägna saltsjöar på sammanlagt 90 000 hektar och föra ned det till det åttio à hundra kilometer därifrån belägna Constantine, där ett fall på sextio meter skulle medverka till att fördubbla kraftförsörjningen. De torrlagda sjöarna skulle kunna användas som betesmarker åt hundratusentals får och getter. En rikedom för det folk av herdar som bodde i de trakterna.

De två unga männen for omkring i en jeep med var sin revolver i bältet med risk för att när som helst stupa för en förlupen partisan. Men de beklagade sig inte även om det kunde kännas kusligt ibland. De var medvetna om att göra en nyttig insats: de tusentals arbetarna längs kanalbygget hade fått en levnadsstandard, som de ett år tidigare inte hade kunnat drömma om, och de hade dessutom bibringats en känsla av att de arbetade för sitt eget land — för Algeriet. Det var ett exempel på hur fransmän och algerier kunde arbeta hand i hand utan kolonialkomplex.

Det var ganska få bland de yngre SAS-officerarna eller unga tekniker jag mötte under resan som gjorde sig några illusioner om att Algeriet skulle vara en fransk provins.

Därtill hade de verkligheten alltför nära inpå sig. De allra flesta av dem såg med skepsis och ofta ovilja på de pratande politikerna i Alger och Paris och hade dessutom svårt att sympatisera med de europeiska farmarna som de sinsemellan kallade ”svartfötter”. Deras enda tröst, när partisanerna klippte av elektriska ledningar, sågade av telegrafstolparna eller satte eld på ett skolhus och den själsliga isoleringen från hemlandet kändes starkare än någonsin, var att möta sympati och förståelse hos ortsbefolkningen, hos de fattiga muselmanerna.

Många föreföll innerst inne ha ett slags skuldkänsla gentemot befolkningen. Det var därför som de så ofta, när de var nära att förtvivla, bet samman tänderna och tog i med nya krafter. Som om de skulle vilja avbetala något av den vita mannens skuld till de efterblivna kolonialfolken.

*

De franska myndigheterna och framför allt de, som styr och ställer i Alger, knyter stora förhoppningar till SAS-officerarnas verksamhet och många kanske rentav tror att skolhusen och brunnarna skall återvinna den muselmanska befolkningens sympatier och förtroende åt Frankrike. I alla händelser är det den officiella franska politikens främsta arbetshypotes.

En främmande iakttagare bedömer nog resultaten mera skeptiskt. På det rent mänskliga planet är den insats, som görs av SAS-officerarna beundransvärd och det gäller också läkarna, skollärarna och ingenjörerna. De bidrar till att skapa en bättre förståelse och kanske i enstaka fall att underlätta umgänget mellan européer och muselmaner i morgondagens samhälle. Men längre sträcker sig inte deras inflytande.

På det rent praktiska planet är det som görs bara en droppe i havet. Det är redan en hög siffra om man anger till en million de muselmaner som kommer i åtnjutande av de materiella förbättringarna. Om man kunde tiodubbla eller tjugodubbla de summor som för närvarande står till SAS-officerarnas förfogande, förmodligen någonting mellan 50 à 100 millioner dollar, och offra hela den milliard dollar som ges ut på de militära operationerna, så skulle naturligtvis resultaten bli i ordets egentliga bemärkelse imponerande. Men det överstiger det franska moderlandets möjligheter att både militärt ockupera och fredligt bygga upp landet.

På det politiska planet skulle högst sannolikt slaget ändå inte kunna vinnas — hur stora

investeringarna än vore. Om de muselmaner, som plötsligt blivit *märer* i de åtminstone till namnet självstyrande kommunerna, numera med uppräckta händer tar emot allt som fransmännen bjuder dem och till och med pockar på mera, så betyder det varken att de tar avstånd från FLN och nationalisterna eller att de bekänner sig till det franska "moderlandet". Ju oroligare de muselmanska mären är för att råka i konflikt med eller utsättas för repressalier av sina egna landsmän, ju mer försöker de pressa ut av fransmännen. Flera skolhus, en större sjukstuga, flera brunnar och bättre vägar.

Många av dem ja de flesta har släktingar bland partisanerna, som de står i regelbunden kontakt med och hjälper med pengar och utrustning. En mär i en av de verkliga mönsterbyarna i Storkabylien, som fransmännen med rätta var mycket stolta över, hade en svåger, som var högste chef för partisanstyrkorna i hela trakten och partisanchefens hustru, som var märens syster, bodde hos den senare. Och det är naturligt att partisanchefen emellanåt nattetid hälsade på hos sin svåger mären, som var fransmännens "förtroendeman" på orten. SAS-officern och den franska kommandanten på platsen visste naturligtvis vad som försiggick — men vad skulle de ta sig till? De kunde bara blunda.

Hur kommer den mären och alla de andra som är ungefär i samma situation att ställa sig den dag myndigheterna vill anordna fria val och valen verkligen är fria? De kommer naturligtvis att rösta på nationalisterna och för självständighet. Även de till fransmännen mest välvilligt inställda muselmanerna står och väger och avvaktar utgången som de alla tror kommer att gå i en annan riktning än den fransmännen eftersträvar. Det är bara en tidsfråga, menar de. Under tiden anpassar de sig och böjer sig inför trycket från vilket håll det än kommer. Många har från födseln varit vana att anpassa sig, att spela inställsamma och göra myndigheterna till lags. Den konsten behöver de inte lära sig. Men deras tillfälliga anpassning är ingenting att bygga något förtroende på.

Talrika officerare och tjänstemän som är verksamma ute på fältet, ser för resten ganska klart och nyktert på läget. De är fullt medvetna om att nationalisterna har sin "apparat" i nästan varje samhälle och att de regelbundet tar upp skatter. De muselmaner som vägrar att betala sin skatt till befrielsearmén har de franska myndigheterna inga möjligheter att skydda. "En knivstöt i ryggen mitt i en folksamling eller på en mörk bygata, vem kan förhindra sådant", sade en SAS-officer och ryckte resignerat på axlarna. Många framför allt bland de äldre muselmanerna kan beklaga att nationalisterna tillgriper sådana metoder, men de fördömer dem inte annat än för att glädja fransmännen.

Den fredliga återerövringsaktionen har också andra följder som initiativtagarna förmodligen inte hade räknat med. Varje gång isoleringen bryts i en av obygderna och den infödda befolkningen får kontakt med civilisationen är den förlorad för den franska koloniseringen. Det skapas nya behov som säkerligen inte kan tillfredsställas på lång sikt. Hundratusentals människor tvångsflyttas, rycks upp ur sin traditionella tillvaro och blir mottagliga för den nationalistiska propagandan. Det finns för resten inga museimaner, som inte redan dragit sina egna slutsatser av de franska myndigheternas översvallande hjälpsamhet. Den kan bara förklaras med att de algeriska partisanerna satt sig i respekt och ingivit fransmännen en hälsosam skräck. Det är en ny och berusande känsla för flertalet algerier — framför allt ungdomen — att veta eller åtminstone tro sig tillhöra ett folk på uppmarsch. Och den känslan har redan hunnit växa sig för stark för att kunna slås ned vare sig med vapenmakt, propaganda eller materiella förmåner.

Nationalkänslan och motståndsrörelsen

Den algeriska motståndsrörelsen står och faller med den nationalkänsla, som på de sista decennierna har vuxit fram hos algerierna under inflytande av allehanda inre och yttre faktorer. Om den försvagas eller försvinner så är också motståndsrörelsen dömd att försvinna. Men finns det några utsikter för en sådan utveckling?

Det förefaller inte så. Den länge tvekande och trevande nationalkänslan, som till en början inte var annat än en skrivbordsprodukt för eliten och på allvar konkretiserades först i och med resningen på hösten 1954, hade redan ett livskraftigt alibi i kolonialsamhällets brutala vägran att tillerkänna den algeriska massan samma rättigheter som det privilegierade herrefolket, den europeiska minoriteten. Den växte sig sedan starkare som en ren försvarsreflex mot minoritetens förtryck. De våldsamma repressalierna under det revolutionära kriget har i sin tur utkristalliserat ett redan länge dunkelt känt främlingskap med européerna och ger nationalkänslan ny näring.

Somliga fransmän, som förmodligen är språkrör för en mycket utbredd opinion bland sina landsmän, försäkrar att det inte finns någon algerisk nation. Och det är riktigt såtillvida som att det ännu inte finns någon nation, men den håller på att födas. Den kommer naturligtvis inte att existera förrän den dag då den får sin självständighet, sitt existensberättigande erkänt. Det gäller väl nästan alla nationer i historien.

Andra fransmän och bland dem några av de ledande inom socialistpartiet försäkrar att nationalismen hör det förflutna till och att den algeriska nationalismen kommer ett helt eller ett halvt århundrade för sent. Nationalismen är utan tvivel en produkt av ett annat århundrade och den är förlegad och otidsenlig (även om ofta märkvärdigt seglivad) i länder, som för länge sedan nått fram till nationellt oberoende. Men i undertryckta eller av en främmande makt styrda länder är nationalismen alltså en självskriven försvarsreflex.

Naturligtvis skulle det vara högst märkvärdigt om alla algerier plötsligt hade blivit klart medvetna om vad som ligger i begreppet nation. I över ett århundrade har de behandlats som nations- och statslösa och som "infödingar" för att sedan åtminstone till namnet erkännas som fransmän. Deras släktskap med de arabiska och muselmanska folken har länge betonats både av deras egna och av de franska styresmännen. Algerierna är ett arabiskt folk av muselmansk religion, så lydde den officiella termen för något kvartssekel sedan. Men om de i dag känner släktskap med marockaner och tunisier, deras närmaste grannar, också de "araber av muselmansk religion" så känner de sig varken som marockaner eller tunisier utan som *algerier*. I motsatsförhållande till grannfolken framträder deras egenart. Främlingskapet med européerna i Algeriet är obestridligt, men olikheterna med de nordafrikanska grannfolken är lika obestridliga.

Känslan av att vara algerier finns där alltså och den är hos de allra flesta starkare än känslan av att vara "arab" eller "berber", vad propagandan från det motsatta hållet än påstår. Det är naturligtvis ingen tillfällighet att "berber" och "araber", dvs. algerier från en berbertalande och algerier från en arabtalande trakt, står sida vid sida inom den algeriska motståndsrörelsen. De känner sig tillhöra ett och samma folk.

Vad som svetsat dem samman och till slut skapat nationalkänslan är kolonialstyret och rasdiskrimineringen, som den bygger på. Utan diskrimineringen skulle det kanske ha tagit ytterligare flera generationer innan samhörighetskänslan mellan algerierna vuxit sig så stark att den kunde kallas nationalkänsla. Numera är den känslan helt identisk med ett växande behov av jämlikhet och människovärde. Endast det totala avskaffandet av rasdiskrimineringen kan återställa människovärdet och samtidigt med rasdiskrimineringen försvinner också kolonialsamhället. Motståndsrörelsens kamp riktas därför i främsta rummet mot kolonialstyret och träffar endast Frankrike i

den mån moderlandet medvetet eller omedvetet identifierar sig med den europeiska minoriteten och allt det som den står för i dagens algeriska samhälle.

De utomstående ser ofta bara terrorn som den sammansvetsande faktorn. Men det är naturligtvis otänkbart att hundratusentals unga algerier stupar i kampen mot den enorma franska övermakten, enbart därför att en partisanledare annars ger dem en kula i nacken. Mod, fysiskt eller moraliskt, kan inte kommenderas fram. Det är lika osannolikt att hundratusentals algeriska män och kvinnor dag och natt skulle gå motståndsrörelsens ärenden med risk för sitt eget och sina anhörigas liv, om de bara handlade under tvång. Tvång utövas säkerligen av den algeriska nationalismen som av alla revolutionära rörelser även mot närstående och likatänkande — men utan den entusiasm och övertygelse som bottnar i tron på själva saken skulle partisanerna inte kunna oavbrutet mångdubbla sina skaror.

Jag vet ingen mera betecknande historia än den som en ung fransk soldat berättade. Han kom en dag under patrulltjänst in i en avläggset liggande mechta i sällskap med några kamrater, samtliga iförda nedsmutsade kakiuniformer. Alla vuxna höll sig inomhus, men ungarna kom utstormande och kastade sig i armarna på de främmande soldaterna. ”Ar ni partisaner”, frågade en av ungarna glädjestrålade. Frågan ställdes på arabiska och det var bara en av soldaterna, som behärskade språket. Han hade inte hjärta att säga nej. Om det verkligen beredde ungarna glädje att möta partisaner, så fick de tro det. Partisanerna är omgivna av samma romantiska gloria som motståndskämparna i Västerlandet under kampen mot tyskockupationen.

Men att det finns många hundratusen eller kanske rentav några millioner algerier som ännu inte förstått att de upplever en nationell revolution är naturligtvis mycket möjligt. Det förklarar att fransmännen kan värva *harkis*, infödda soldater, som mot en hygglig sold kämpar på fransk sida mot partisanerna. I många fall nöjer sig de infödda milissoldaterna med att försvara sin egen by eller sin egen stam mot partisaner, som hör hemma i en förr i världen fientligt sinnad by eller stam. Det är ett återfall i den traditionella vendettan, som eljest är på väg att försvinna. I andra fall har de gått med av tvång eller för att få ett bra levebröd. Men det behövs bara att de en dag med vapen i hand står ansikte mot ansikte med sina egna landsmän för att hälften eller två tredjedelar av dem skall desertera till partisanerna. Ofta efter att ha varit med om att locka sitt franska förband i bakhåll.

Det har tidigare omnämnts att flertalet av de algeriska politiker som fått sin ställning tack vare sitt oreserverade stöd åt de franska myndigheterna numera bekänner sig till ”den algeriska nationen”. Många har gjort så av skräck, andra därför att de plötsligt förstått att de algeriska massorna höll på att vakna. Den avgörande orsaken till att de tog steget ut var kanske ändå att kolonialmakten i sin försvarskamp mot rebellerna ofta riktade sina hugg mot det algeriska folket. Det är sannolikt att de flesta i kritiska ögonblick alltid innerst inne hade känt sig solidariska med sina landsmän. Det var kanske första gången de vågade säga ifrån.

Inget försök har gjorts att verkligen pejla den algeriska folkopinionen — de allmänna valen ligger alltför långt tillbaka i tiden för att tjäna som underlag och kriget har öppnat en klyfta mellan det som var och det som är. Men man kan mycket väl tänka sig att den organiserade motståndsrörelsen vars talan huvudsakligen förs av FLN, Nationella Befrielsefronten, inger farhågor här och var och skrämmer många av de äldre och de besuttna. Men mot nationalkänslan gör ingen motstånd. Man möter inte längre någon muselman i Algeriet, dvs. någon algerier, som ett ögonblick tror att kolonialsamhället kommer att överleva inbördeskriget och den revolutionära krisen eller som betvivlar att utvecklingen går mot självständighet. Även hos de mest utpräglat konservativa bland muselmanerna råder numera bara en mening på den punkten. Synpunkterna går isär först när det gäller att fastställa en termin. Fem år, säger de ena. Trettio å fyrtio, anser de

andra. Och de senare hör alla hemma i den lilla krets av algerier, som i dag bekläder nyckelposter inom den franska förvaltningen. De är säkerligen inte helt ojäviga.

Dessa senare bjuder kanske det intressantaste exemplet på hur nationalkänslan tränger fram. De har intill helt nyligen varit övertygade om att assimileringen trots allt var på väg och själva kände de sig nästan helt assimilerade. Misstron till kolonialstyret och européerna satt kanske kvar, men även den började försvinna i och med att de som franska tjänstemän nådde högre och högre på rangskalan. Så kom resningen, motsättningarna mellan algerier och européer skärptes, striden fördes med allt hårdare och hårdare metoder, rashatet flammade upp på ömse sidor. Då uppstod en personlig kris för många av dessa algerier. De slets mellan känslan av samhörighet med sitt *folk* och solidaritetskänslan med Frankrike.

De flesta av dem är i dag djupt splittrade. Innerst inne tvivlar de inte på självständighetsrörelsens seger och en och annan känner till och med en viss stolthet över att hans egna rasbröder varit i stånd att sätta sig i respekt hos européerna, men samtidigt förefaller de med alla fibrer vara bundna till den franska kulturen och det franska samhället genom uppfostran och utbildning. Det är ofta tragiska fall.

Jag träffade flera av dem. De talade inte fritt när de var tillsammans med sina franska kolleger och de valde sina ord när någon algerier var i närheten. De trodde sig kunna förstå båda sidor men var medvetna om att vara oförstådda åt vilket håll de än vände sig. ”Jag riskerar naturligtvis en kula i nacken eller i bröstet när vi kommer till slutskedet, om jag fortfarande lever då”, sade en av dem i ett samtal mellan fyra ögon. Det visade sig lättare för honom att tala med en långväga främling utan rashämningar av något slag än med sin egen omgivning. ”Men så länge jag sitter på den här posten”, fortsatte han, ”kan jag förhindra en massa övergrepp och rädda en och annan oskyldig stackare!” Det var kanske ett alibi för hans eget samvete, men det verkade djupt uppriktigt.

Den algeriska nationalkänslan håller på att få övertaget även hos dem, som varit bundna vid den franska kulturen med till synes ouplösliga band.

*

Vad som kommer att växa fram ur den algeriska revolutionen och vilka ideologier och strömningar som slutligen avgår med segern vet sannolikt inte ens motståndsrörelsens egna ledare. Bli det ett enhetsparti som i Egypten, en totalitär ideologi som bakom järnridån eller en demokrati efter västerländskt mönster? Det beror naturligtvis på hur länge kriget varar. Tills vidare har motståndsrörelsen bara ett enda mål, nämligen att tvinga Frankrike att erkänna självständighetskravets berättigande. De inre motsättningarna tystas ned — om så behövs med våld.

När man talar om den algeriska motståndsrörelsen menar man naturligtvis Nationella Befrielsefronten, FLN, som numera kan sägas förkroppsliga den nationella resningen. Det är möjligt att det skulle ha uppstått andra motståndsgupper och andra motståndsrörelser om inte FLN från början hade satt in alla krafter på att slå ned splittringstendenserna och framtvunga en viss likriktning. I hemlandet tycks numera Nationella Befrielsearméns auktoritet vara nästan oomstridd.

Men att det finns starka motsättningar inom motståndsrörelsen framgår med all önskvärd tydlighet av det fullkomliga utrotningskrig som rasar mellan anhängare av FLN och de som bekänner sig till Messali Hadj och hans MNA bland de hundratusentals algeriska arbetarna i Frankrike. På fransk jord existerar inte det tryck, som utövas av de franska pacificeringsarméerna, det finns med andra ord ingen gemensam yttre fiende att kämpa mot, vilket kan förklara bitterheten i detta inbördeskrig. Personlig rivalitet mellan Messali Hadj och FLN-

ledningen spelar naturligtvis också in. Men den egentliga orsaken är att FLN inte tolererar någon opposition, från vilket håll den än kommer.

Betyder det att Nationella Befrielsefronten är ett totalitärt parti? FLN förnekar först och främst att den skulle vara ett politiskt *parti*. Befrielsefronten är en sammanslutning av partier och grupper, som kämpar för landets frigörelse och de som vägrar att ansluta sig till den och underkasta sig en gemensam disciplin betraktas som förrädare och motståndare. Ingen öppen opposition kan tolereras så länge kriget varar.

Det revolutionära krigets natur motiverar den hänsyns- lösa kampen mot all fraktionsbildning inom motståndsrörelsen. För den franska kolonialförvaltningen gäller det att till varje pris splittra de nationalistiska krafterna och att framkalla inre motsättningar och strider mellan algerierna. Uppgiften är naturligtvis inte helt utsiktslös i ett efterblivet land med en politiskt outvecklad befolkning. Ju större utsikter de franska splittringsaktionerna har att lyckas ju hårdare måste motståndsrörelsen slå ned på dem.

Den största faran som hotar FLN och framför allt befrielsearméns partisaner på hemmafronten är naturligtvis om myndigheterna kan utnyttja eventuellt existerande motsättningar mellan partisanledarna för att framkalla uppkomsten av *rivaliserande* partisanförband. Det låter sig göras om myndigheterna spelar på den slumrande fiendskapen mellan stammar och stamhövdingar, väcker till liv den traditionella *vendettan*, slår mynt av reella övergrepp mot civilbefolkningen i trakten från FLN-partisanernas sida och kanske sist men inte minst erbjuder guld och gröna skogar och dessutom ett halvt löfte om att *kontrapartisanförbanden* får vara med och bestämma den dag algerierna blir "självständiga".

De franska officerare, som är ansvariga för den psykologiska krigföringen i Algeriet, har lyckats sätta upp åtminstone en liten armé av kontrapartisaner i spetsen för vilken står en algerier, som tidigare var sergeant i den franska armén och nu bär generals titel. Han kan ogenerat rekrytera sitt folk och ge dem en hög sold med anslag ur den franska krigskassan och till honom vidarebefordrar de franska myndigheterna överlöpare från FLN, som fallit i deras händer. Det är naturligtvis en farlig taktik, som en dag kan vända sig mot Frankrikes intressen, men för närvarande genererar den framför allt FLN.

Det är väl föga troligt att kontrapartisanerna kan växa så starkt i antal att de skulle utgöra ett verkligt hot mot motståndsrörelsen. "Kontrapartisanerna" vet naturligtvis inte själva var de politiskt hör hemma och kan en vacker dag resa sig mot sina egna ledare såväl som mot deras franska uppdragsgivare. Men risken för att det kan uppstå "privatarméer" efter kinesiskt och indokinesiskt mönster tvingar motståndsrörelsens ledning att gå skoningslöst fram.

*

För yttervärlden är det hursomhelst FLN som förkroppsligar den algeriska revolutionen och det gör den naturligtvis också för det övervägande flertalet av algerierna. Till FLN hör numera alla algeriska politiker av någon betydelse med undantag av Messali Hadj. Det är FLN som representerar motståndsrörelsen hos arabstaterna, i Tunisien och i Marocko och som huvudsakligen för dess talan i Förenta Nationerna. Vilka organisationer som än kommer att inbjudas till förhandlingsbordet, den dag Algeriets framtid skall diskuteras mellan fransmän och algerier, så kan man vara förvissad om att huvuddelegationen kommer att bestå av representanter för FLN.

FLN:s politiska program, i den mån det är känt, kan sägas vara lika vagt som den franska motståndsrörelsens var månaderna före befrielsen. Det är alltför många partier och grupper samlade under samma etikett för att tillåta utarbetandet av en doktrin i egentlig mening. Många gånger är det också svårt att skilja på vad som är propaganda och vad som är "doktrin".

”Den algeriska revolutionen har inte för avsikt att kasta européerna på porten”, stod det i en programförklaring, som daterar sig från 1956. ”Revolutionen syftar endast till att tillintetgöra det omänskliga koloniala förtrycket och är varken ett inbördeskrig eller ett religionskrig. Den kämpar för nationell självständighet i syfte att upprätta en demokratisk och social republik som tillförsäkrar alla medborgare full jämlikhet i ett gemensamt fosterland utan diskriminering.”

Tankegången är ungefär densamma som hos ”centralisterna”, som på sommaren 1954 bröt med Messali Hadj och den kan naturligtvis utan svårighet godtas också av de moderata inom motståndsrörelsen som Ferhat Abbas. Det väsentliga i FLN:s officiella program är uppenbarligen att de algeriska väljarna i fria val skall utse en konstituerande församling, som sedan skall bestämma om hur landets demokratiska styrelseskick skall vara beskaffat.

FLN har ingen ledare med stor bokstav som MNA med Messali Hadj eller som det tunisiska nationalistpartiet med Bourguiba och det har heller inte, som det marockanska nationalistpartiet, en monark, som därjämte är religiöst överhuvud, att se upp till. Den starkaste mannen inom rörelsen är sannolikt Mohamed Ben Bella, den ”franska” sergeanten som tog initiativet till resningen 1954 och i likhet med Stalin blev berömd eller beryktad för en gangsterkupp mot en bank kort tid innan revolutionen startade. Men han sitter för närvarande tillsammans med fyra av sina kamrater i ett fängelse i Paris. Deras försvinnande från scenen tycks emellertid inte i något avseende ha försvagat motståndsrörelsen. Nya ledare har trätt i deras ställe vilket vittnar om att systemet trots inre motsättningar fungerar normalt. Namnen på de flesta ledarna är för övrigt så gott som okända för den stora algeriska allmänheten. Inom FLN bedrivs ingen ledarkult.

Då och då sker ombyten på de högsta posterna och de är troligtvis motiverade av meningsskiljaktigheter, som säkerligen mycket mera berör taktik och metoder än själva målsättningen. Motsättningarna uppstår mellan militärerna och politikerna och ibland mellan militärerna och politikerna å ena sidan och diplomaterna, som för motståndsrörelsens talan i Förenta Nationerna eller ute i Europa, å den andra. Det kan gälla terrorismetoderna som diplomaterna ogillar, men militärerna anser vara outhärliga och politikerna kanske helst skulle vilja mildra något. I regel är det militärerna som får sista ordet.

Meningsskiljaktigheter kan också uppstå vid formuleringen av de politiska slagorden. Diplomaterna önskar en smidigare uttrycksform, som med större framgång skulle kunna användas i den internationella propagandan, medan de militära ledarna och ofta även politikerna säger sig vara tvungna att ta hänsyn till dem som slåss i hemlandet. Hemmafrontens fasta tro på slutsegern får inte undergrävas av spetsfundiga formuleringar för utvärtes bruk.

I fråga om målsättningen råder däremot inga divergerande uppfattningar inom FLN-ledningen. Ferhat Abbas konkretiserade sin inställning till motståndsrörelsens uppgift i en intervju i januari 1958 och den kan nog sägas vara representativ för hela FLN.

”Frankrike har i Algeriet ställts inför en verklig folkresning”, sade Ferhat Abbas. ”Bakom den står fyra millioner förödmjukade och svältande bönder, som vill skaka av sig det främmande oket och fyra millioner andra algerier, intellektuella, motståndskämpar och arbetare som drivna till förtvivlan gripit till vapen för att göra slut på det förakt de tvingats leva under. Den franska pacificeringen kan därför omöjligen lyckas för så vitt den inte kommer att byggas upp på tre millioner lik. Kriget i Algeriet är inte ett krig som utkämpas för en ledare, ett parti eller en samhällsklass. Det är hela det algeriska folkets krig och folket är djupt övertygat om att kämpa för en rättvis sak mot hundraåriga orättvisor.”

Riskerna för en allvarlig splittring inom FLN förefaller inte vara särskilt stora åtminstone inte så länge kriget varar. Motståndsrörelsen behöver inte heller frukta någon verklig avslappning i de

breda lagrens motståndsvilja så länge som fransmännen fortsätter att erbjuda illusoriska reformer och det militära trycket upprätthålls. Omedgörligheten och blindheten hos de reaktionära kretsar, som från Alger bestämmer riktlinjerna för den franska politiken är FLN:s pålitligaste bundsförvanter i kampen mot kolonialstyret.

*

Man vet mycket litet om FLN:s utrikespolitiska framtidsplaner och om dess utrikespolitiska engagemang i nuet. Från starten var det helt naturligt att den algeriska nationalismen skulle känna sig mest besläktad med arabblocket. Det var också härifrån motståndsrörelsen fick den första materiella hjälpen och det är huvudsakligen arabstater som Irak, Saudiarabien, Egypten, Jemen och kanske Syrien som finansierar krigföringen.

Så fort Tunisien och Marocko blev självständiga — det skedde ungefär ett år efter det algeriska krigets utbrott — och nationalisterna kom till makten där beslöt majoriteten inom FLN att vända sig till Tunis och Rabat. Det var i själva verket en seger för den västerländskt inställda gruppen. Arabstaterna fick träda i bakgrunden även om somliga FLN-ledare fortfarande hade sina blickar riktade mot Kairo. Den politiska verksamheten flyttades mer och mer över till Tunis.

Den algeriska motståndsrörelsens egentliga intressesfär är naturligtvis Nordafrika med dess förlängning i söder: Sahara. Sahara spelar en lika stor roll i den algeriska nationalismens fantasi som i det officiella Frankrikes. En tanke som många algeriska motståndsledare leker med är att det självständiga Algeriet en gång i framtiden skall övertaga den ledande rollen i Nordafrika. Algerierna är ett hårdare släkte än både marockaner och tunisier. När det sista skottet har lossats i det algeriska kriget kommer algerierna att ha en större och bättre utrustad armé än grannfolken och bättre kunna slå vakt om nordafrikanernas gemensamma intressen. Det är då kring den Algeriska republiken som Tunisien och Marocko sluter upp och Alger blir huvudstaden i det Nordafrikanska statsförbundet. Den drömmen är helt i linje med FLN:s nuvarande politik.

Men en sådan utveckling förutsätter att Tunisien och Marocko är i stånd att ge den algeriska motståndsrörelsen ett effektivt stöd så att den inte blir beroende av andra främmande makter. Varken sultanen i Marocko eller president Bourguiba i Tunisien har möjligheter att ställa frivilliga till förfogande eller att leverera vapen som de ofta själva saknar. Att de vill ha ett fritt Algeriet till granne är säkert, men om de också vill ha ett starkt Algeriet är mera tvivelaktigt. De båda grannländerna står dessutom i ett sådant beroendeförhållande till Frankrike att de inte öppet och oreserverat kan ställa sig på algeriernas sida.

Risk uppstår då för att det blir arabstaterna som på nytt rycker in och får FLN under sitt inflytande och ännu mera för att de hårdkokta elementen inom motståndsrörelsen plötsligt en dag faller för frestelsen att ta emot den erbjudna hjälpen öster ifrån — den som fick överste Nasser upp i sadeln igen. Många motståndsledare kommer inte att tacka nej till sovjetrisk hjälp i en eller annan form om de därigenom kan förebygga ett militärt nederlag.

Kanske är den faran ännu inte överhängande. Det finns inga kommunister med i motståndsledningen och de som är verksamma som partisaner handlar på uppdrag av sitt parti och inte av FLN. Det algeriska kommunistpartiet, som ända till helt nyligen var totalt underordnat det franska, har aldrig lyckats följa med i utvecklingen i Nordafrika och det är numera för sent för att det skall få något grepp om de algeriska massorna. Dess enda chans är att motståndsrörelsen en dag skall behöva Sovjetunionen. Om kriget varar några år till, så kan den dagen komma.

Vilken lösning?

Det finns inget enkelt recept till lösning av den algeriska frågan och av alla föreslagna lösningar är det ingen, som alla parter anser sig kunna godkänna. Svårigheten ligger naturligtvis inte i de statsrättsliga former, genom vilka de ”tre algeriska departementen” är knutna till moderlandet. Dessa former är i själva verket fiktiva. Algeriet är en koloni som alla andra kolonier och majoriteten av befolkningen där har aldrig tillfrågats om den vill vara algerisk eller fransk. Det har moderlandet bestämt på egen hand.

Men om Algeriet är en koloni som ur förvaltningssynpunkt påminner om alla andra kolonier i världen, så skiljer det sig också från dem i ett mycket viktigt avseende. Det har nämligen en större europeisk bebyggelse än någon annan koloni. Och den europeiska befolkningen har inte bara skapat sitt eget bosättningsområde, som den satt sin omisskännliga prägel på, den är dessutom geografiskt och ekonomiskt knuten till en stor europeisk makt.

Det är också i främsta rummet närvaron av en talrik europeisk minoritet i landet som gör kolonialstyrets avveckling så svår. Men alla objektiva bedömare, även på franskt håll, tycks numera vara överens om att kolonialsystemet måste och kommer att försvinna. Det kan i elfte timmen anlägga en liberal mask i hopp om att överleva, men i och med att majoriteten av befolkningen blivit medveten om sin nationella egenart kan det inte längre upprätthållas.

Algeriet kan naturligtvis hållas ockuperat i flera år till, en stark polismakt kan svara för ordningen och även medverka till att hämma eller lamslå nationalisternas verksamhet. Det kan rentav gå så långt att skottväxlingen upphör och majoriteten av muselmanerna ger intryck av att resignera. Men det kan ändå bara röra sig om en ny frist för kolonialsystemet, inte om en definitiv seger. Den revolutionära utvecklingen går inte längre att hejda.

Men lika litet som man kan förvägra majoriteten av folket att styra och ställa i sitt eget land, lika litet kan man utan vidare visa ”kolonisterna” på dörren. Det är meningslöst att diskutera om vem som ”äger” Algeriet. Inget land äger ”sin” koloni annat än till namnet. Den tillhör naturligtvis den som bor och bygger där. Men om muselmanerna, dvs. algerierna, hör hemma i Algeriet så gäller det också européerna.

De franska nybyggarna har förvandlat en tredje- eller fjärdedel av landet till ett stycke Europa, till en ”fransk provins”, och gjort det till en förlängning av den europeiska kontinenten. Dessa nybyggare och deras arvingar kommer naturligtvis aldrig att frivilligt lämna vad som för dem blivit deras fädernesland på samma sätt som främmande jord blivit det för immigranter i andra delar av världen. Att med ett kirurgiskt ingrepp skära bort det europeiska inslaget och reservera Algeriet ”åt algerierna” är lika orättvist som att tvinga majoriteten att leva kvar under förtrycket.

Problemet har för många förefallit nästan olösligt och det förklarar att man här och var på franskt håll helt enkelt har försökt kringgå svårigheterna. För någon tid sedan trodde sig några franska politiker ha funnit en lösning genom att föreslå att Algeriet skulle uppdelas i fyra eller fem självstyrande ”stater” med omväxlande europeisk och muselmansk befolkning. Det skulle säkert låta sig göras, åtminstone på papperet, genom smärre omflyttningar av befolkningen, så att varje område fick en enhetlig karaktär. De självstyrande staterna skulle vara sammanbundna i ett statsförbund och ha en hel del gemensamt, bland annat den ouplösliga samhörigheten med Frankrike.

Men inte heller den lösningen är någon lösning, även om den gick att genomföra. Segregationen skulle nämligen fortsätta ehuru i en annan form. Den muselmanska befolkningen med sitt enorma befolkningsöverskott skulle tvingas att leva i de mest efterblivna trakterna medan de bördiga de-

larna skulle lämnas åt européerna. Förr eller senare skulle befolkningsöverskottet i de muselmanska "staterna" välla in i de europeiska alldeles som nu, hur strängt bevakade spärrar som än upprättades vid gränserna. Kampen mellan två folkgrupper inom ett och samma land skulle ersättas av slitningar mellan "muselmanska" och "europeiska" småstater och moderlandet skulle bli tvunget att då som nu hålla permanent polisvakt.

*

Det är också uppenbart att en fredlig lösning måste bygga på samlevnad mellan muselmaner och européer i ett och samma samhälle och att den måste vara grundad på jämlikhet. Många frågar sig emellertid om det är möjligt. Ett experiment i en så stor skala som det här är fråga om har aldrig gjorts någon annanstans. I Algeriet går det en europé på nio eller tio muselmaner.

I Förenta Staterna är förhållandet som bekant det omvända. Där går det en färgad på tio vita och det gäller alltså att införliva en färgad minoritet med en vit majoritet. Ändå stöter företaget på stora svårigheter, även om integreringen förefaller vara på god väg. I Sydafrika, som har vissa likheter med Algeriet, vägrar den vita minoriteten som bekant att integrera den färgade majoriteten som därmed tycks vara dömd till evig segregation och förtryck. Men det råder väl inget tvivel om att den färgade majoriteten där en dag kommer att göra revolt — alldeles som algerierna.

Européerna i Algeriet förefaller visserligen under händelsernas tryck numera vara villiga att göra några eftergifter åt den muselmanska majoriteten. På det rent individuella planet har också relativt stora framsteg gjorts. Men de reaktionära kretsar som praktiskt taget styr och ställer i Alger vill varken broderligt dela makten med den muselmanska majoriteten eller gå med på en verklig integrering.

De vill framför allt inte gå med på likställighet mellan alla medborgare som de algeriska nationalisterna ställer som sitt huvudkrav. Likställigheten skulle betyda att européerna fick ge upp sina privilegier och upphöra att vara ett herrefolk. Många av dem fruktar att "avkoloniseringen" mycket snart skulle hota deras vita värld med materiell förslumning alldeles som när färgade i Förenta Staterna flyttar in i de vitas bostadskvarter. Det lilla europeiska samhället skulle dömas till långsamt förfall och undergång.

Så resonerar de som för den europeiska minoritetens talan och om de verkligen gav uttryck för vad flertalet av européerna känner, så skulle det inte finnas någon fredlig lösning. Flera tecken tyder lyckligtvis på att det inte är så. Det finns ganska många bland européerna som vill medverka till att avveckla kolonialsystemet och som är övertygade att samlevnaden kan ordnas även om de inte vågar säga det högt. Tydligast har denna önskan framträtt hos katolikerna i Alger av vilka flertalet tycks bekänna sig till en liberal inställning i kolonialfrågan. Den katolske ärkebiskopen i Algeriet har offentligt fördömt segregation och rasfördomar, till de reaktionära kretsarnas stora förargelse.

Innerst inne är det egentligen inte heller någon som på fullt allvar tror att införandet av ett demokratiskt styrelseskick eller en ordning som ger muselmanerna deras självskrivna rätt att delta i landets styrelse skulle framkalla någon massflykt bland européerna. Det är mycket mera en förevändning som används i propagandan för den bestående ordningen.

De allra flesta européerna är mera algerier än fransmän, de är fastvuxna vid seder och bruk, vid klimatet och vid förhållandena. Algeriet är också deras fosterland, mycket mera än Frankrike. Till den europeiska befolkningen räknas nästan en kvarts million afrikanska judar som har levt där i tusen år — varför skulle de ge sig av till en främmande kontinent?

Det är klart att övergången skulle bli besvärlig för många och att en del av européerna skulle bli tvungna att packa sina kappsäckar. I främsta rummet de som åtnjutit de största privilegierna och i sin person förkroppsligat det förhatliga kolonialsystemet. Kanske också en del av småfolket, framför allt de otaliga lägre tjänstemännen, vars arbetskraft kommer att ersättas av infödd arbetskraft. Men varför skulle ingenjörer, lärare, affärsmän, kunnigt yrkesfolk eller hantverkare behöva resa sin väg? De kommer att behövas ännu mera i det nya algeriska samhället än i det gamla.

Men för att påskynda utvecklingen i rätt riktning är det nödvändigt att de som har makten i Paris ger de liberala krafterna i Alger ett ordentligt stöd och ser till att de får verka i frihet i stället för att som nu tystas ned av profitörerna i kolonialsamhället.

Annars blir kanske alternativet ändå det som utmålas i så skrämmande färger i propagandan: européernas massflykt till Frankrike.

*

Det är klart att det till slut blir det franska moderlandets inställning som kommer att avgöra hur den algeriska frågan skall lösas. I ledande politiska kretsar, ja i den politiska världen över huvud taget, har man länge varit av den åsikten att Algeriet i främsta rummet är en fransk angelägenhet och inte en algerisk och att frågan därför bör bedömas ur fransk synvinkel.

Frankrike, säger man i dessa kretsar, kan inte avstå från sin bestämmanderätt över Algeriet, då skulle Frankrike inte existera längre som europeisk makt eller som medelhavsmakt. Efter förlusten av Algeriet skulle mycket snart hela det afrikanska kolonialväldet gå samma väg, den sista stormaktspositionen skulle på så sätt förloras och det franska moderlandet förvandlas till en lilleputtstat som Holland eller Belgien.

De som gör sig till språkrör för den uppfattningen frågar sig inte om det i dagens läge, när kolonialväldena faller som korthus, är politiskt möjligt att Algeriet förblir "franskt". De blundar kort och gott för realiteterna. "Algeriet är en provins lika fransk som Bretagne eller Savoie", säger förre generalguvernören Jacques Soustelle, som paradoxalt nog också är etnograf av facket. Det hävdas kort och gott som ett livsvillkor för Frankrike att den nordafrikanska "provinsen" med oupplösliga band förblir knuten till moderlandet. Det anses vara en fråga på liv och död för Frankrike.

Aven om det är nästan inga franska politiker, vare sig de är partiledare eller inte, som offentligt vågar fördöma den ståndpunkten, så har den i alla fall inte längre samma slagkraft. Och man vågar numera påstå att försvararna av "l'Algérie Française" håller på att förlora spelet, även om det ännu inte är helt förlorat.

Assimileringsplanerna som gick ut på att göra varje muselman till en fullblodsfransman, vilket var förutsättningen för att Algeriet på allvar skulle kunna bli en fransk provins, har fallit på sin egen orimlighet. Aven integrationstanken möter mindre och mindre gehör. Den går ut på att införliva Algeriet med Frankrike och skänka alla algerier, både muselmaner och européer, samma politiska rättigheter. Kolonialsystemet skulle försvinna, åtminstone till skenet, och algerierna välja sina representanter till nationalförsamlingen i Paris.

Det måste ofrånkomligen leda till att i oo eller 120 algerier skulle ta säte i nationalförsamlingen och tillsammans med 150 eller 160 kommunister skulle algerierna nästan bli i stånd att bilda en regering — en regering mot Frankrike! Det visar hur absurd hela tanken är. Olägenheterna av att flera millioner algerier under årens lopp skulle flytta över till det franska moderlandet och där högst sannolikt framkalla elakartade rasmotsättningar ligger också de i öppen dag. Algeriet är inte och kan naturligtvis inte bli en fransk provins. Det är en önskedröm.

An så länge är detta emellertid mer eller mindre den officiella franska tesen, som för resten på många punkter dikteras av försvararna av "l'Algérie Française". Men i själva verket hyser många regeringsmedlemmar och deputerade en mycket mera nyanserad uppfattning. De, som innerst inne inser nödvändigheten av att skänka algerierna åtminstone något slags självstyre, växer från dag till dag i antal. Uppfattningen att Algeriet *är* franskt har emellertid med såväl myndigheternas som pressens hjälp trängt djupt ned hos den allmänna opinionen. Många franska statsmän eller politiker vågar inte stöta den mäktiga opinion som de paradoxalt nog själva varit med om att bygga upp — de tvingas ofta att tala mot bättre vetande eller mot sin inre övertygelse. Algeriets "franskhet" är tabu.

Utöver de politiska argumenten mot en skilsmässa från Algeriet framföres också ekonomiska argument. Förlusten av Algeriet skulle tillfoga den franska ekonomin en obotlig skada, beröva exportindustrin dess viktigaste och mest skyddade avsättningsmarknad och ofrånkomligen leda till stor arbetslöshet i Frankrike. Det är ett argument som inte är utan verkan på alla de fransmän som tror sin egen levnadsstandard vara hotad.

Det låter emellertid inte riktigt övertygande att den franska ekonomin skulle vara så starkt beroende av den algeriska marknaden. Det är inte mer än en sjunde- eller åttondedel av den algeriska befolkningen som har någon köpkraft i egentlig mening. Men bortsett från detta, så kan argumentet bara motiveras så länge som moderlandet omgärdar sina besittningar med ett drastiskt tullskydd och säkrar sitt handelsmonopol där. Sedan Frankrike 1958 har gjort sitt inträde i den gemensamma europeiska marknaden och tänker införliva sina afrikanska besittningar med den verkar hela tankegången orealistisk.

Den har också bemötts på ett övertygande sätt av en av Frankrikes mest omdömesgilla national-ekonomer som även är historiker, professor Raymond Aron. Han bevisar med stöd av officiella siffror att Algeriet även i fredstid kostar det franska statsverket mera i direkta subsidier än vad det inbringar de privata företagen. Aron hävdar tvärtom att Algeriet är en *börda* för fransk ekonomi och han åsyftar då inte de dryga kostnader som tillkommit genom pacificeringen. "Om de enorma summor som investeras där i stället kunde finna vägen till de underutvecklade sektorerna i Frankrike", säger han, "så skulle förlusten av Algeriet rentav innebära en vinst."

Men kravet på självständighet för Algeriet bemöts inte enbart med argument som berör Frankrikes ställning eller intressen. Man framhåller på samma håll att det inte ens ligger i algeriernas eget intresse att bli fria. De skulle inte kunna försörja sig på egen hand. Det är exakt samma invändning, som gjordes i sydstaterna mot negrernas frigörelse under det amerikanska inbördeskriget.

Algeriet är mycket riktigt ett fattigt och underutvecklat land och det kommer att i flera generationer, och i alla händelser i många decennier, att behöva ekonomisk hjälp utifrån enbart för att upprätthålla den redan låga levnadsstandarden, som riskerar att oavbrutet pressas ned av det växande befolkningsöverskottet.

Men för att algerierna skall hinna i kapp födelseöverskottet och kunna höja levnadsstandarden för alla krävs ännu mera utländsk hjälp. Franska experter har utarbetat en tioårsplan för Algeriet, som uppskattar kapitalbehovet enbart under det första decenniet till 5 miljarder dollar. Varken Förenta Staterna eller Sovjetunionen kan väntas ställa ett sådant jättebelopp till algeriernas förfogande. Frankrike förklarar sig villigt att göra de nödvändiga uppoffringarna, men på villkor att banden med moderlandet förblir ouplösliga och att Frankrike som hittills behåller den politiska bestämmanderätten.

Det är att fullkomligt missförstå styrkan i de nyvaknade nationella känslorna hos algerierna att tro

att en aldrig så generös materiell hjälp kan ersätta den uteblivna nationella friheten eller att en höjd levnadsstandard kan sättas i stället för nationalkänslan. Rätten till självstyre måste enligt den algeriska nationalismen komma i första hand. Hur det skall gå med de frigjorda algeriernas levnadsstandard blir en senare fråga.

Invändningen att algerierna inte är politiskt mogna eller fullvuxna och att de kommer att införa en diktatur av österländsk eller sovjetrysk modell den dag Frankrike inte längre håller sin skyddande hand över dem är ännu mindre övertygande. Det är inte sannolikt, men naturligtvis inte helt uteslutet, att algerierna från en kolonial polisstat kommer att hamna i ett hårdhänt diktatur-samhälle — och européerna med dem. Det blir då det franska moderlandets sak att skydda och garantera minoritetens rättigheter, men i övrigt måste väl algerierna få styra sig som de vill, även om deras styrelseskick inte motsvarar västerländsk uppfattning! Ett sådant argument kan i alla händelser inte tjäna som ursäkt för att hålla algerierna kvar under förmyndarskap.

Men tabuföreställningar och prestigehänsyn tycks på franskt håll alltjämt vara starkare än förnuftsargumenten och en fredlig lösning verkar avlägsnare än någonsin, om man håller sig till kända fakta. Den stora franska allmänheten börjar visserligen anfäktas av tvivel och frågar sig mer och mer om den inte har förts bakom ljuset, men på vilket sätt den kommer att reagera är omöjligt att förutse.

De ledande kretsarna i Paris lever i en ständig fruktan för att brännmärkas av den lilla högröstade opinion i hemlandet, som säger sig föra den europeiska minoritetens och den franska patriotismens talan, och ingen fransk statsman vågar ens anspela på förhandlingar med rebellerna. Situationen är paradoxal eftersom den franska regeringen därigenom tvingas förhandla med försvararna av status quo och kolonialsystemet, men inte med muselmanerna som det gäller att tillfredsställa och vinna.

De officiella franska reformplaner som gått fram ur dessa ensidiga diskussioner bygger inte heller på några realiteter. De resulterar i en uppdelning av Algeriet i en mångfald små halvt autonoma provinser med egna parlament och egna regeringar och det verkar som om det huvudsakliga syftet med reformerna skulle vara att förhindra uppkomsten av en samlad algerisk opinion. Man är i Paris rädd för en dialog med det algeriska folket. Och ändå är det endast genom en sådan dialog som ett samförstånd kan växa fram.

Man kan naturligtvis fråga sig vilket som skulle vara bäst för Frankrikes ställning och inflytande i världen — att hålla fast vid ett kolonialvälde av den klassiska och numera utdömda typen eller att tillsammans med de frigjorda kolonialfolken bygga upp en ny och bättre värld i Afrika? Men det faller utanför ramen av den här framställningen: det är ett franskt och inte ett algeriskt problem.

Däremot framstår det väl med all önskvärd klarhet att Algeriet inte är en fransk provins utan en koloni som i likhet med alla andra kolonier i världen har mognat för självstyre.

Det är detta som den algeriska revolutionen är ett uttryck för.

Litteratur

Praktiskt taget all viktig litteratur om Algeriet är utgiven på franska och endast ett fåtal arbeten har översatts till andra språk. Här nedan redovisas de mest betydande böckerna, vars titlar anges på originalspråket.

De stora namnen inom den historiska forskningen i Algeriet är S. Gsell, William Marçais, E. F. Gautier och Ch.-A. Julien. Till standardverken hör Gsell *L'Algérie dans l'Antiquité* (1900), E. F. Gautier *Les Siècles obscurs* (1931) och kanske framför allt Ch.-A. Julien *Histoire de l'Afrique du*

Nord (1931), som kan sägas vara ett redan klassiskt verk. Den har i dagarna utkommit i en helt reviderad upplaga.

Ett oundgängligt arbete är också den stora jubileumsskrift, som kom ut i samband med hundraårsminnet av den franska erövringen under titeln *Histoire et Historiens de l'Algérie* (1930) med sammanfattningar av den moderna forskningens rön av Gsell, Gautier, Marçais m.fl. De franska historikerna som lagt ned ett beundransvärt arbete på att utreda den så viktiga frågan om de arabiska invandringarnas betydelse redovisar här resultaten och konstaterar att det bara finns några procent arabblod hos algerierna av i dag.

Bland de talrika böcker som berör den franska erövringen och koloniseringen kan nämnas *Conquête et Pacification de l'Algérie* (1932) av Paul Azan, *Abdelkader* (1947) av Ph. d'Estailleur-Chanteraine, *La Prise d'Alger* (1929) av G. Esquer och *Les grandes sociétés de colonisation* (1925) av R. Passeron.

Särskilt rekommenderas tre småskrifter i serien Que Sais-Je, nämligen G. H. Bosquet *Les Berbères* (1956) och Vincent Monteil *Les Arabes* (1956), som enkelt och lättfattligt klarlägger rasproblemen i Algeriet och *Histoire de l'Algérie* (1957) av G. Esquer, som på ett föredömligt sätt sammanfattar den historiska utvecklingen från 1830 till våra dagar.

En allmän redogörelse för Algeriet lämnas i *L'Afrique du Nord, Algérie, Tunisie, Maroc* (1949) av den framstående geografen Jean Despois. Hans bok hör onekligen till de oundgängliga.

De politiska förhållandena efter första världskriget och nationalismens uppkomst har skildrats utförligt av Ch.-A. Julien i *L'Afrique du Nord en Marche* (1953). Det är ett standardverk om den nordafrikanska nationalismen. Av intresse är också Ferhat Abbas *Du Manifeste à la République Algérienne* (1945) och *Le manifeste algérien parle aux Français* (1948), Messali Hadj *Appel aux Nations Unies* (1948) och Sylvain Wisner *L'Algérie dans l'Impasse* (1948). Värdefulla synpunkter på det algeriska kolonialsystemet framföres av franska fackmän i *Fin de l'Ere Coloniale* (1948).

Om årtiondet omedelbart före den nationalistiska resningen finns med undantag av Juliens ovan nämnda arbete ganska få böcker av intresse. Till de läsvärda hör G. Messud *Le problème de l'Algérie et son statut* (1947), C. et F. Jeanson *L'Algérie hors la Loi* (1948) som avslöjar hur valoperationerna förfuskades, Eugène Vallet *Un drame algérien* (1948) och R. Schaeffer *Drame et chances de l'Afrique du Nord* (1953).

Under 1950-talet har det uppstått en verklig flora av böcker om Algeriet, men de är också av mycket växlande värde. En särställning intar de tre digra volymer, som publicerats av de katolska organisationerna i Alger: *La lutte des Algériens contre la Faim* (1955), *La Cohabitation en Algérie* (1956) och *L'Algérie et sa Jeunesse* (1957) vilka kan sägas utgöra det väsentligaste bidraget till klarläggandet av de underutvecklade algeriernas levnadsförhållanden. Ett värdefullt inlägg i debatten om det algeriska samhällets förslumning har gjorts av sociologen Germaine Tillion i en liten bok *L'Algérie 1957* (1957).

Om den algeriska nationalismens utveckling under de allra sista åren har, med undantag för de uppgifter som lämnas av Esquer i *Histoire de l'Algérie*, endast publicerats spridda uppsatser av vilka den historiskt mest värdefulla är *Le nationalisme algérien en marche vers son unité i Temps Modernes* (nr 125-26, 1956) av FLN-ledaren Mostefa Lacheraf, som sitter fängslad i Paris i sällskap med Ben Bella.

De intellektuella algeriernas inställning till motståndsrörelsen och kolonialfrågan är ganska litet känd. Bäst formuleras den av romanförfattaren Albert Memmi i hans lilla bok om koloniseringen

Portrait du Colonisé (1957), som hör till det mest djupsinniga som skrivits om problemet över huvud taget. En annan franskspråkig algerier, Jean Amrouche, avlägger ett patetiskt vittnesbörd om den växande klyftan mellan ”moderlandet” och det algeriska fosterlandet i om möjligt ännu hårdare ordalag i *La France comme mythe et réalité* (1958).

Intressanta inblickar i krigföringen och de problem som pacificeringen ställer kolonialmakten inför ger J.-J. Servan-Schreiber i *Lieutenant en Algérie* (1957) och överste Roger Barberot i *Malaventure en Algérie avec le général de la Bollardière* (1957). Den aktuella franska debatten om Algeriet framstår klarast i *La Tragédie Algérienne* (1957) av Raymond Aron och i de två böckerna av Jacques Soustelle *Aimée et Souffrante Algérie* (1956) och *Le drame de l'Algérie* (1957).

Om tortyr- och polismetoderna lämnas utförligt besked av *Le Rapport de Synthèse de la Commission de Sauvegarde des Droits et des Libertés Individuels* som offentliggjordes på senhösten 1957 och ur vilken kriminalchefen Maireys i kapitel VIII citerade vittnesbörd är hämtat. Rebellernas terrormetoder illustreras på ett avskräckande sätt i en officiell dokument-samling, *Aspects véritables de la Rébellion Algérienne* (1957), som publicerats på uppdrag av ministerresident Robert Lacoste. Avsedd att i främsta rummet göra en propagandaeffekt kan den naturligtvis i inget avseende jämföras med den av myndigheterna tillsatta juristkommissionens sakliga och objektiva rapport.